

ДО ЗБРОЇ

ЖУРНАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

З М І С Т:

1. З вірою в серці і зброєю в руках	5
2. М. Боеслав: Їх наказ	3
3. Як святковано в Чорному лісі п'яті роковини постанови УПА	5
4. Е. Прірва: Дії УПА на оперативному терені між річками Сяном і Бугом в рр. 1944 - 47	6
5. Степан Хрін: У лемківському „Трикутнику” проти трьох армій	9
6. І. Кисіль: Советський повітряний десант	15
7. З. Семенів: Другий випуск старшинської школи УПА „Олені”	18
8. Мао Тсе Тунг: Проблеми партизанської боротьби	35
9. Недобитий: Бій з більшовиками під Сеньківським біля С. Гриняви	28
10. З документів боротьби	30
11. З книжок і преси:	
Piechocki; Советське летунство	34
Václav Slewik: Pravá tvář benderovcu	38
H. J. v. Schulz: Partisanenbekämpfung	40

В И П У С К

17 (30)

Л И С Т О П А Д

1952

Р І К

В И Д А Н Н Я

V

Передруки дозволені при заповіданні джерела

Ціна одного примірника журналу „ДО ЗБРОЇ“:

в Німеччині	1.— нм.	у Франції	100.— ффр.
у Вел. Британії	2.— шил.	в США	0.50 дол.
в Бельгії	12.— бфр.	в Канаді	0.50 дол.
в Голландії	1.20 гульд.	в Австралії	2 шил. 6 пс.
у Швеції	1.20 кср.	в Аргентині	3 пези
у Швейцарії	1.— фр.	в Бразилії	5 крз.

Адреса В-ва: „DO ZBROJI“

MÜNCHEN 2, Karlsplatz 8/III, US-Zone Germany

Вчдає Місія УПА при ЗП УГВР.

Druck: „Logos“, München 8, Rosenheimerstr. 46 a.

ЗА САМОСТІЙНУ СОБОРНУ
УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ

ВОЛЯ НАРОДАМ
ВОЛЯ ЛЮДИНІ

РІК ВИД. V

ЛИСТОПАД 1952

ВИПУСК 17 (30)

З вірою в серці і зброєю в руках...

(На свято зброї у десятиліття УПА)

У звіті збройного підпілля з Підкарпаття від весни 1950 року читаємо: „14-ого жовтня українське громадянство відсвяткувало свято УПА... Свято відбулося так: увечорі по всіх селах були вивішені прапори, відновлені могили героїв і полеглих на полі слави, прикрашені вінками та березовими хрестами. В кожному населеному пункті розпалено по кілька вогнів, які означали, що завтра свято. По деяких селах, де наш вплив був слабкий, були розкинені заклики в справі свята УПА...”

Так у день святої Покрови—свята української зброї маніфестує український народ під окупаційним терористичним режимом свою солідарність з УПА та збройним підпіллям. Вивішені національні прапори, березові хрести й вінки на могилах, розпалені вогнища, летючки—це символіка, що в большевицькій терористичній дійсності говорить сама за себе революційною стихією. Незламний фронт українського народу і збройного підпілля це підвалина, яка доказала те, що дотепер уважалося неможливим, а саме—довела можливість існування дії зорганізованого збройного підпілля у большевицькій дійсності. Коли сьогодні, з десятилітньої перспективи аналізувати збройну боротьбу УПА і збройного підпілля, саме ці два моменти—можливості існування збройного підпілля та наявні докази гарту й видержливості та солідарності із ним цілого українського народу є найбільш загадочні та імпонуючі. Загадочні не так для українського народу, як для західного світу та української еміграції. Для українського народу, який цю боротьбу веде по через свої підпільно-збройні формації, вже сам факт десятилітньої боротьби, з того семилітньої у „мирній“ обстановці, сповняє його гордістю. У ній він, український народ, бачить свою силу, національну гідність і політично-державну зрілість. Десятилітня проба нерівних сил, точа окуплена важкими жертвами, оцінюється як позитивна позиція у національному баченні. Криваві жертви на полі бою є менші не лише від втрат ворога, але теж від жертв „мирної“ політики штучних голодів минулих років. Зате моральна вартість цих жертв неспівмірно висока. Міт всевладності МІБ МВД, теорія про безпомічну слабкість народу—належать вже до минулого. Пізнання цього це стовпи, на яких спирається бойова мораль народу. Воно освободило спаралізовану національну силу і відкрило широко ворота для майбутнього революційного зриву всіх поневолених Москвою народів. Не примішує цього значення обставина, що покищо це лише морально підважені ворота тюрми народів. Не силою, лише організованою безпребійною політичною дією у рамках визвольної стратегії можна було захитати мораллю червоної армії, киненої після переможної 2-гої світової війни на ліквідацію УПА і збройного підпілля, розкрити очі власному народові на експлуаторську терористичну систему Кремля притупити комуністичний фанатизм ворога, п'яного перемогою. Подібно як уже в 1947-48 роках советська армія внаслідок політичної дії збройного підпілля стала морально неспівмісною боротися

проти УПА, а сьогодні не придатні для того вже істребительні батальйони й відділи, так завтра може вже бути морально неспосібна для того адміністрація, і навіть рядові еміґристимедисти, ці останні не конче в наслідок морального заламання, але ради самозбережного інстинкту й страху. Методичне протиставлювання теророві—терору супроти тих, що не розуміють жодних інших аргументів—це лише караюча рука українського народу.

Для тих, що „родилися з крові народу, колихала їх грізна війна, гартували бої за свободу і ненависть до ганьби-ярма“, зразу стало ясным, що вирішною зброєю в цій боротьбі із безоглядним підступним ворогом, який виступав під гарними назвами може бути лише ідеологічна зброя: справедлива національна й соціальна програма, яку збройному підпіллю треба викувати не лише для внутрішнього вжитку, але як зброю для цілого народу. Тому в УПА і в збройному підпіллі плекався тип політичного воєжа, якого символізує постать с. п. ген.—гос. Р. Шухевича, що гармонійно об'єднав в одне чесноти воєжа, революціонера, політика. Ці чесноти характеру гарантували збройному підпіллю організаційну безперервність у всіх найважчих обставинах та моральну, політичну й бойову вартість, що завжди виходила переможною в зударі із лжепропагандою та збройними акціями ворога. Фанатична відданість збройного підпілля справі національного й соціального визволення стала джерелом моральної сили для широких мас, які те підпілля виховувало на прикладі свого героїзму.

Свято зброї, свято діючої тепер підпільної армії українського народу, святкує цілий народ, бо цим він хоче задекларувати про своє переконання в доцільності збройної боротьби, про свою орієнтацію на власні моральні, політичні, організаційні здібності. Воно це наче іспит національної совісти, що його роблять у той день на всіх іспаргичних щаблях УПА і збройного підпілля. Головне Командування УПА наказом від 31.10.47 року визначило день святої Покрови святом зброї УПА, себ то днем, у якому український народ і його національна підпілля армія повинні, заманіфестувати про свою нерозривність. Віддання УПА під святий Покров Пречистої Диви Марії не було лише формальною даниною традиціям української козацької доби, але відповідало теж глибокому моральному й релігійному переконанню її тодішнього Головного Командира с. п. ген.—гос. Романа Шухевича та наявній уже тоді в УПА практиці.

Українська політична еміґрація, що хоче маршувати крок у крок із воюючою батьківщиною, відмічуючи десятиліття УПА і збройного підпілля, повинна перевести у цей день теж свій рахунок совісти щодо свого відношення до українського народу, його збройної сили та цілої визвольної боротьби. Не хочемо тут виступати у ролі прокурорів, перелічувати прогріхи свідомого й несвідомого фальшування крайової дійсності, і, організаційної структури, форм боротьби, її програмово-ідейного і соціального змісту тощо.

Але згадуючи про все те, очевидно не хочемо заперечувати потреби в критичній аналізі положення на рідних землях та в критичному розгляді стосованих засобів революційно-визвольної боротьби. Навпаки, за цю демократичну свободу—свободу критики бореться українське збройне підпілля і стосує її теж у себе. Але вдармося в груди і спитаймо чи справді багацько є таких ізпоміж „батьків народу“, що виступили з порадами, запитами (окрім відомого листа Бабенка) до українського підпілля, таких, що справді хотіли йому допомогти, а не збивати свій партійний капітал? Кожен хоче послужити батьківщині за власною совістю і в згоді із своїми переконаннями. Гарно, визнаємо цей принцип. Але тоді писанина в стилі „Тіс у правдивому світі“, яка ще й далі продовжується однією невеличкою групою, це прикрий доказ недержавницького її думання. Зрештою мило ствердити наявність ідейного й морального зв'язку української еміґрації із воюючою Україною. Оті численні свята по всіх закутинах нашої еміґраційної діаспори, заупокійні богослужби, масова жертвенність на національні цілі—переконливо свідчать про високу національну мораль широких кіл еміґрації, що її не зуміла підірвати партійницька диверсія.

Вимога воюючої України, щоб українська еміґрація об'єдналася на базі крайової боротьби для скоординованої дії, залишається й надалі актуальною. Ця вимога освячена кров'ю українського народу, кров'ю бійців УПА і збройного підпілля, мусить стати основною тезою програми нашої внутрішньої політики. Аж досягнувши цю мету, наша еміґрація стане достойною частиною цього героїчного покоління, що продовжує збройну боротьбу визвольних змагань від 1918 р. На рідних землях існує лише один поділ: на патріотів і зрадників. Програмові, структуральні і соціально-устроєві питання будуть поладнані аж конституантою освободженої України—які будуть визначені суверенною волею народу, рамки змагань за такі концепції—а тепер ми тут подібно як і наш народ на рідних землях, мусимо йти одним скоординованим фронтом.

З вірою в серці та із зброєю в руках уже десять років маршує і бореться молоде покоління воїнів за національне й соціальне визволення українського народу, зрешуючи власною і ворожою кров'ю рідну землю. Ця віра в ідеал вільного народу на вільній прадідній землі вклала йому зброю в руки і навчила захищати народ перед нещадним терором, пониженням людської і національної гідності, соціальною експлуатацією, рабством.

Із словами цієї віри на устах цей воїн вмирає на полі бою, в криївках, у підвалах МВД. Із зброєю в руках захищає самотню можливість висловити народну волю, можливість приготувати день визволення. Він навчився їй цінити, бо вона—гарант свободи. Відмічуючи зокрема свято зброї, УПА ставляє народові перед очі потребу існування власної збройної сили. Визначаючи цей день на свято Покрови, Головне Командування УПА задекларувало недвозначно яким цілям ця збройна сила має служити, коли її віддано під покров Богоматері.

Ще тісніше відношення до свята зброї повинно мати українське вояцтво на чужині: батьківщина закликає нас „внести свій досвід і свій труд“ у спільне діло. Вона хоче творити з нами „одну бойову дружину. Українському вояцтву на чужині припало завдання сповнити координуючу роль на еміграції, подібно як її в 1944 р. сповнила УПА на рідних землях. Воно з вірою в серцях повинно знайти своє місце у сучасній внутрішньо-українській дійсності і підготовляти не лиш себе, але теж усю нашу еміграцію до того дня, що його УПА із зброєю в руках підготовляє на рідних землях. Це й є завдання і зміст свята зброї тут на еміграції.

Місія УПА

Відзнака вояка УПА

Марко Боеслав

Ї Х Н А К А З

Слухай — в ранки пахучі, гучні,
Чи в темні розбурхані ночі
Їх наказ, Їх присяга, Їх гнів
Гомонять, мов закляття пророчі.

Чуєш голос? — Це Їх —
Так гуде, мов громів мегафони —
— Україно, Твоїх
Не зломим ми вічних законів.

Ми життя, як наказ Твій велів,
Кров свою віддали Волі в жертву,
Чином дух наш горів — замість слів,
Щоб Ти встала, Вкраїно, із мертвих!

Ми лягли — та за нами — поглянь —
Ждуть нові вже славетні колони —
Авангард революцій, повстань! —
О, дроздів, люті гади — драконів!

24.6.1947 р.

Як святковано в Чорному лісі п'яті роковини постанови УПА

Наказ Командування Відтинка „Чорний ліс“

У дні 14-го жовтня 1942 року постали на Поліссі перші збройні відділи Української Повстанчої Армії.

Це дата, що творить нову добу в історії українського війська.

Це день, що вибиває золотими літерами нову сторінку історії української нації!

Це момент, що вкопує гранітний стовп під будову Української Самостійної Соборної Держави!

Це ще один доказ, що український народ навіть в найтяжче лихоліття здібний до великих чинів!

Щоб відзначити цю історичну дату, Українська Головна Визвольна Рада проголосила день 14-го жовтня Святом УПА.

У зв'язку з п'ятою річницею — 14.X.1947 р. — існування УПА, що одночасно збігається з великим козацьким святом св. Покрови, наказую:

1. всі відділи й підвідділи УПА проведуть у дні 14-го жовтня 1947 року вранці святочну збірку зі звітом;

2. командири поодиноких повстанчих груп відчитують „Слово про УПА” („У п'яті роковини боротьби УПА”);

3. вшанувати двохвилинною мовчанкою

пам'ять усіх поляглих вояків УПА і учасників збройного підпілля, що загинули в рр. 1942—47. В цьому місці (напочатку) вшанувати пам'ять ген. Перебийноса — Шефа Штабу УПА, полк. Савура — першого організатора УПА і Роберта — провідника ОУН Карпатського Краю.

Відділи і підвідділи УПА вшанують пам'ять поляглих: командира Відтинка — Різуна-Грегота, політвиховника Відтинка — Бояна та всіх інших командирів, політвиховників і бійців своїх відділів. Проводити як повище.

Свято закінчити спільним виголошенням: „Зродились ми...” і „Марш УПА—Захід”.

Хай живе героїчна Українська Повстанча Армія!

Хай живе найвище керівництво визвольної боротьби українського народу — Українська Головна Визвольна Рада!

Хай живе Головний Командир УПА — Генерал Тарас Чупринка!

Вічна слава бійцям і командирам УПА, що впали в боротьбі за волю України!

1 жовтня 1947 р.

(—) Дунай

Командир Відтинка

У п'яті роковини боротьби УПА

П'ять років тому назад, 14-го жовтня 1942 р. в лісах Полісся окремі повстанчі відділи оформилися в єдину Українську Повстанчу Армію, щоб успішніше продовжувати боротьбу за побудову Української Самостійної Соборної Держави, щоб успішніше обороняти народ перед терором і грабунком гітлерівських окупантів і банд сталінської партизанки.

Від того моменту вороги знову почули могутню мову української зброї, мову, що їм єдино зрозуміла і для них єдино переконлива. Від того часу окупантам доводиться дошкульно відчувати таки на собі, що за їхні звірства і грабунки є кому їх карати, і то карати гідно, карати безпощадно.

Грізною луною покотилася по Україні перша слава про УПА. Весь народ ловив жадібно кожну вістку про УПА. Весь народ радів кожним найдрібнішим її успіхом. Весь народ прислухався до могутнього гомону нововідродженої української зброї. І цей гомін підбадьорив його. Народ відчув свою велику, окупантом сковану силу. Він горнеться до УПА. Скоро зростають її ряди. Вона постійно поповнюється тими, хто хоче зі зброєю в руках мститися за кривди народу й боротися за українську державу.

УПА виходить поза межі Полісся і швидко поширюється на інших землях України. За короткий час виростає в поважну силу, що цілком звільнила від гітлерівців Полісся, Волинь і закріпилася в Карпатах.

А коли на зміну гітлерівським загарбникам на Україну прийшли знову російсько-більшевицькі імперіялісти, УПА сміливо поставила чоло і тим окупантам. З непослабленою завзятістю вона продовжує далі в нових умовах боротися за свої великі цілі повного національного й соціального визволення України.

Славний шлях пройшла УПА від 14-го жовтня 1942 р. Влаштуваючи сьогодні своє свято, УПА підходить до нього з величезними досягненнями й успіхами. П'ять років її боротьби записані золотими літерами в нашій історії. Саме ці п'ять років героїчної боротьби УПА посунули значно вперед справу побудови Української Самостійної Соборної Держави іблизили день нашої остаточної перемоги. Боротьба УПА змобілізувала довкола її великих ідей якнайширші народні маси. В лавах УПА загартувалися кадри безстрашних борців за визволення України. П'ять років її боротьби — це неперевершене

ний вклад у скарбницю наших збройних традицій.

Це ж УПА зірвала на значній частині України вивіз української молоді на каторжні роботи до Німеччини. Це ж вона масово, цілими поїздами звільнювала цю молодь, коли гітлерівські работоргівці відправляли її в гітлерівську неволю. Це ж вона обороняла населення перед терором дикого гештапо, перед жорстоким грабунком гітлерівських ляндрівців. Вона криваво відомстила гітлерівцям за попалені волинські села, за розстріляних і повішених у Києві, Львові, Рівному, Станиславові, Дрогобичі, Чорткові, за жертви крематорій Освенціма, за смерть Мирона-Орлика, Климова-Легенди й інших. УПА також подала населенню надійний захист перед бандами горезвісної сталінської грабпартизанки. А хто ж, як не УПА охороняла величезне число українських чоловіків перед знищенням на фронтах? Це ж вона закликала їх не йти до окупантських армій, не давати своїх голів за імперіялістичні плани Гітлера і Сталіна. Хто ж, як не УПА цілковито зірвала в Західній Україні намагання сталінських окупантів масово вивозити робітників на такі ж, як і гітлерівські, каторжні роботи в Донбас, на Урал, в Кузбас? Кому ж, як не УПАрмії треба завдячувати такий стан, що в Західній Україні ще досьогодні не заведено колгоспів, що тут населення unikло голоду?

Вона завжди з народом, вона весь час обороняла й обороняє його.

УПА подала всебічну підтримку й захист нашим братам на землях на захід від лінії Керзона у їхній боротьбі проти варварського переселення.

Ще під час гітлерівської окупації УПА провела величезну роботу між поневоленими народами ССРСР: білорусами, грузинами, азербайджанцями, татарами, узбеками, казахами, туркменами й іншими, що їх воєнні дії кинули на Україну. Вислідом цієї роботи були національні відділи цих народів, створені при УПА, була 1-ша конференція поневолених народів Сходу Європи й Азії, що відбулася в листопаді 1943 р.

Вдалі рейди, що їх відбула УПА під час другої більшовицької окупації на Білорусь, у Польщу, Словаччину, широко рознесли славу про героїчну боротьбу українського народу.

Рейди стали не тільки доказом сили УПА; вони також яскраво підтвердили ту велику прихильність і ту пошану, що ними втішається УПА серед інших народів.

Сьогодні про УПА знає цілий світ. Боротьба УПА здобуває нам друзів серед усіх волюбних народів.

УПА внесла великий вклад у справу творення єдиного фронту народів, поневолених і загрожених російським імперіялізмом.

Не диво отже, що УПА викликала і викликає стільки люті й злоби в наших ворогів. Пригадаймо собі, скільки зусиль докладали гітлерівці, щоб у зародку здушити УПА. Але осягнули те, що УПА росла з кожним днем на їх же таки очах. А як тепер скаженіє Сталін! Та все даремно — не помагають ні великі воєнні операції, ні постійні облави, ні дикий терор щодо населення.

Сталінські окупанти думали всякими „зверненнями” морально розкласти УПА. Та глибоко розчарувалися: в лавах УПА вирости борці з такою сильною мораллю, якої ворогові не зламати. Бійці й командири УПА не вміють капітулювати, вони не знають, що таке здатися ворогові. Без жодного наказу, керуючися тільки національною повстанською честю, вони волять самі собі заподіяти смерть, ніж перейти до ворога. То ж зрозуміло, що більшовицькі „звернення”, „накази” не дали жодного успіху. На них зловилися лише деякі одиниці.

Відмічуючи успіхи УПА, ми мусимо виразно сказати собі, що їх УПА здобула серед неймовірних труднощів. Адже ж УПА весь час має проти себе величезну перевагу ворога і в людях і в техніці. До того ж вона бореться вже більш як два роки в мирній обстановці, коли ворог не має вже жодних воєнних фронтів. Успіхи УПА окуплені кров'ю, окуплені дорогими жертвами її бійців і командирів. В боротьбі загинули такі видатні її командири, як от перший командир УПА Клим-Савур, шеф Головного штабу УПА Перебийніс, командуючий великим боєм під Гурбами на Волині Ясень, прославлений командир „Сіроманців” Яструб, хоробрий командир повстанських відділів на Вінничині й Кам'янець-Подільщині Шаблюк, нестрашений командир Перемога, герой Чорного Лісу Різун-Грегіт, командир першого рейду на Словаччину Прут, герой наскоку на червоне кубло в Бірчі Коник, командир юнацької школи „Олені” Поль і багато інших.

Ми свідомі тих втрат, що їх потерпіла УПА. Ми боліємо цими жертвами, але вони не можуть ні злякати ні зневірити нас. Ми знаємо, що тільки через боротьбу, а тимсамим через жертви, веде шлях до визволення України. Саме життя навчило нас бачити різницю між тими, що гинуть по-рабськи, стоптані ворогом, і тими, що гинуть в боротьбі за Україну.

Крім того ми всі добре знаємо, що втрати ворога багато, багато разів більші за втрати УПА. В кожному бою окупантів завжди гинуло й гине багато більше, ніж повстанців. До

зовсім рідкісних належать бої, щоб було навпаки.

Цей факт не раз дивував нас самих. Він ще більше дивував і дивує так наших ворогів, як і наших друзів. Всі бо знають, що УПА не користується жодною чужою допомогою, що вона бореться виключно своїми власними силами.

Сила УПА в тому, що вона чисто народна армія, що вона вийшла з народу й бореться за його найжиттєвіші інтереси: за його визволення і за побудову Української Самостійної Соборної Держави. Сила УПА в тому, що її підтримує народ. Сила УПА в мужності, стійкості й героїзмі її бійців і командирів.

Сила УПА в її вмілій партизанській тактиці. Ось що зумовило успіхи УПА, ось що дозволило їй вести нерівну боротьбу впродовж минулих п'яти років.

З почуттям гордості влаштовуючи п'яті роковини героїчної боротьби УПА, ми утверджуємося в нашій вірі у творчі здібності українського народу, в неминучу нашу перемогу. Народ, що видав із себе таку армію, як УПА, може сміло глядіти на своє майбутнє, може бути впевнений, що він здобуде свою державу.

Вічна слава бійцям і командирам УПА, що полягли в боротьбі з окупантом.

Передруковано з підпільного журналу „Чорний ліс“ ч. 3 жовтень 1947

Є. Прірва

Дії УПА на оперативному терені між ріками Сяном і Бугом в рр. 1944-47

(Продовження)

Масове насильне виселення українського населення до ССРСР

З початком квітня 1946 р. починають польсько-більшевицькі війська (ВП) виселенчу акцію на Грубешівщині. Треба однак зазначити, що на цьому відтинку виселення було менш криваве, ніж на південному Закерзонні, де ВП вимордовувало цілі села.

В Грубешові, Белзі й Угнові заквартировують полки ВП, при чому частини Грубешівського гарнізону були розташовані теж у Вербоковичах та в Чомові, Белзького ж — іще в Кристинополі, Забужжі, коротко в Варяжі й Хороброві. По цих осередках примістилися теж большевицькі виселенчі комісії й їх охорони (МВД). Крім того в терен приїхали ще три сотні ВОП-у (Войско Охрони Погранича), що взяли теж участь у виселенчій акції.

Частини ВП роз'їжджають по довколишніх селах, при тому вони споряджені ще в мішки й довгі ціпки — грабувати й бити населення. Приїхавши в село, вояки розбігалися по селянських господарствах, грабували, що попало під руки, стріляли дріб, свині тощо. Під час таких наскоків побивали бодай половину мешканців села, насилували жінок, траплялося чимало випадків вбивств. При тому залякували селян, що якщо ті не виїдуть до ССРСР, то всіх вимордують.

Після такої «пропагандивної підготовки» приїжджали советські комісари під охороною МВД, скликували в селі мітинги і намовляли селян виїздити. Большевики вели себе доволі коректно, комісари навіть списували звірства. ВП й обіцяли інтервеніювали, в що — зовсім слушно — ніхто не вірив. Така «обрібка» населення тривала звичайно два тижні, після неї починалося виселення: вранці частини ВП оточували село й забирали на найближчу залізничну станцію всіх, кого застали дома. Там реєстрували й відсилали до ССРСР.

МВД діяло постійно в терені аж до кінця виселенчої акції, в першу чергу проти відділів УПА і членів підпілля.

Виселювати почали одночасно з двох сторін: від Грубешова й від Угнова та Белза. Ця акція зразу захитала стійкістю населення й воно не ухиляється від виселення, зокрема ж села під Грубешовом,

під Угновом (до 10 км від цих міст), в чотирикутнику Белз-Варяж-Забужжя-Кристинопіль, звідки, доречі, власне й не було куди втікати. Але далі під впливом боїв УПА і бойових груп підпілля і можливостей скритися цілі села втікають в пустарі на Холмщині, після порозуміння з ВіН-ом — у польські села, а в лісистих околицях — у ліси.

На час виселенчої акції на бойову діяльність переставлено всіх членів підпілля. Ще перед виселенням проведено основну підготовку населення: вказувано, де й як можна скритись перед виселенням. Як тільки почалось виселення, відділи УПА й інші бойові групи нищать залізничні мости (на річці Солокії в Кристинополі) як теж і на ґрунтових дорогах (наприкінці квітня), а це на деякий час спинило виселювання. Залізничного моста на р. Буг на шляху Сокаль-Володимир Волинський не знищено, бо мав сильну охорону погранвійськ МВД. Нищено мости й залізничні рейки впродовж усієї виселенчої акції й це завжди спинювало на декілька днів рух поїздів. В дальшому проведено цілу низку боїв із ворогом: засідок, наскоків. Назвемо важливіші з них.

Мабуть, 10. 4. 1946 р. відділ УПА «Вовки І» підступом роззброїв частини ВП в містечку Вербоковичах; «Вовки І», довідавшись від ВіН-у кличку ВП, за допомогою своїх роїв УПА під командуванням Кропиви роззброїли застави ВП, варту на залізничній станції й відділи на квартирах (квартирував один батальйон ВП) й розпустили наловлених для виселення селян. Полонених ВП після гутірки звільнено. Серед полонених був теж виселенчий комісар-українець, що перед тим об'їздив села з мітингами за виїздом до ССРСР. Тепер він став їздити по тих же селах і оповідав правду про життя в ССРСР, реабілітуючись таким чином.

16. 4. «Вовки І» роблять засідку на шляху Угнів-Річиця на частину ВП, що вела наловлених людей в селі Василів. Ворог мав 12 вбитими, а під час самого замішання частина людей втекла. Цього ж дня підвідділ «Галайда ІІ» ліквідує автомашину з 12 вояками ВП й МВД на шляху Белз-Угнів. В обох цих засідках відділи УПА втрат не мали.

24. 4. «Вовки І» знищили автоколонну (18 автомашин), а з нею бл. 40 вояків ВП — охорони; автомашини їхали до Белза щоб транспортувати виво-

жене наше населення. Коли вже всі автомашини були в руках УПА, шляхом надїхала панцирка із виселенцем комісарем і автомашинна МВД, як його охорона. Танкетку й автомашину також знищено і зліквідовано частину залоги МВД, решта ж врятувалась утечею. Ворог мав який п'ятьдесят убитими; по нашій стороні згинув чотувий ІІ-ої чоти Лев.

5. 5. «Вовки І», «Вовки ІІ» та боїзка підпілля провели спільно наступ на батальйон ВП, який щойно заквартирував у селі Хоробрів; цей батальйон мав саме провести «пропагандивну підготову» для виселення околиці. Спротив ворога зламано в перших хвилинах бою і він врятувався втечею, залишивши 15 вбитими, 5 полоненими, обоз і чимало амуніції й зброї. Після того вже не було спроб насадити в цій околиці гарнізону ВП.

13. 5. відділ МВД з Грубешова повів наступ на заквартирувані в Долобичівському лісі відділи УПА: «Вовки І», «Вовки ІІ» й боївку підпілля. Всі наступи ворога відбито і врешті й прогнано його з лісу. Ворог втратив бл. 30 вбитими й одного полоненим. З нашої сторони згинув командир «Вовків І» Кропива.

В дальшому майже до кінця травня відділи УПА не мали поважних боїв і лише влаштували декілька дрібних удачних засідок, головне за допомогою мін. Попередньо, 28. 4. ворог заскочив у криївці в Шміднівському лісі один рій УПА під командуванням Діброви (1-ша чота «Вовків ІІ») й зліквідував його: майже всі одинадцять чоловік пострілялись самі, двох ранених забрав ворог. Це була болюча втрата, бо це був найкращий рій УПА в цьому терені і вславився був умілим стосуванням різних партизанських прийомів. В половині травня 1946 р. проведено зміни в командному складі «Вовків»: «Вовки ІІ» розділено на два підвідділи — підвідділ «Вовки ІІ» під командуванням Дуди й підвідділ «Вовки ІІІ» (2-га чота «Вовків ІІ») під командуванням Давида. Відділ «Вовки І» очолив хор Громовий (за німецької окупації він діяв на Холмщині, опісля в УССР, наприкінці ж 1945 р. був відпущений на Закерзоння на лікування).

Всі ті бої УПА хоча й не паралізували цілковито виселенчої акції, все ж мали велике значення: дуже утруднювали виселення і, що найголовніше, підтримували дух спротиву серед населення. Населення продовжувало втікати й ховатися від виселення, а на виселенчі пункти попадало лише по декілька родин з кожного села.

На конференції представників УПА й ВІН-у 18. 5. 1946 р. ВІН подав пропозицію повести спільний наступ на ворожі сили й установи в Грубешові, що шкодили як українському так і польському народові. Для УПА була така операція не вигідна, бо після неї ворог, можна було гадати, кине проти УПА більші сили на облави, а наше населення буде змушене повернутися до сіл, а там його зможе ворог виселювати; далі ж треба було перервати бойові дії щоб приготувати відділи до наступу. Але з другої сторони спільний наступ із ВІН-ом на большевицькі сили мав велике політичне значення і закріплював співпрацю визвольних рухів обох народів. На нараді, на якій був присутній командир Групи «Сян», рішено такий наступ таки провести.

Наступ на Грубешів відбувся вночі з 27/28. 5. 1946 р. Його опис поданий в «До Зброї» ч. 7-8 за листопад-грудень 1946 р. Наступ визнано вдачним. Було знищено частково приміщення МВД «торпедами», число ж жертв ворога не устійнено докладно (за обчисленнями ВІН-у — бл. 80 чоловік). Здобуто будинок УБП, де знищено понад 30 убепістів, випущено бл. 40 чоловік арештованих, здемольовано різні уряди, як от приміщення ППР (Польської Партії Робітничої) пошти, тощо, за різні провини

зліквідовано декілька «пеперівців» (ВІН). Наші втрати: один вбитий вояк УПА і трьох вояків ВІН-у. В наступі від УПА брали участь всі відділи Т'В-ку «Данилів», отже «Вовки І», «Вовки ІІ», «Вовки ІІІ», «Галайда ІІ» та боївки.

Вранці почалась погоня за відділами УПА, що відступали. Погоня попадає на підвідділи УПА в Метелинському ліску й вони, відстрілюючись, відступають до Тихобіжського ліса, де й приймають короткий бій щоб стримати розгін ворога, впорядкуватись і розчленувавшись зникнути. Відділи УПА відбили перший наступ від піль, а коли ворог заперестав наступати, очікуючи, поки прийде допомога, відділи УПА відв'язались. В тому бою відділи УПА мали трьох вбитими й п'ятьох раненими; втрати ворога — 38 вбитими (серед них 32 емведисти) і ще більше число поранених.

Ще 29. 5. на підвідділ «Вовки ІІ» двічі наскочив ворог, але к-р Дуда, вдаючи частину ВП, зумів його ввести в блуд, підпустити його на близьку віддадь, тоді привітати гураганим вогнем і зникнути. В обох випадках — біля села Діброви й хуторів Вигинів — ворог мав по якому десятку вбитими. У великій скруті того ж дня опинився був відділ «Вовки І» в маленькому ліску біля Телятина, перетомлений вже дводобовими безперевними маршами й боями при малій кількості амуніції. Зі сходом сонця полк ВП почав облаву на ліс, спихаючи УПА на скрай лісу. Тут той прийняв польську розстрільну вогнем і, скориставшись з замішання, проскочив на тили ворога. Опісля ВП аж до заходу сонця перешукувало ліс, а к-р Громовий із подивугідною зручністю виходив завжди на тили польських частин, вже без пострілу. Під вечір командування ВП було таки переконане, що в лісі немає жодного відділу УПА, а стрілянина виїшла тільки поміж власними частинами, то ж полк ВП відїхав до Белза.

Після наскоку на Грубешів ще цілий тиждень, а то й довше, тривали облави. Проводили їх свіжо кинуті в терен нові сили ВП і теж частини, що їх відтягнуто від виселенчої акції. Очевидно, що наше населення, яке стояло таборами по лісах, пустарях чи польських селах, повернулось на села й очікувало виселення. 15. 6. 1946 р. вигасав реченець договору про «виміну населення»; дотоді ворогові ще вдалося вивести на станції всі села, яких ще не виселювано передше, але ж залишилось населення тих сіл, де вже виселення відбулось і звідки виїхала майже половина людности. В цілому терені залишилося таким чином бл. 20% населення.

Виселенча акція на Підляшші почалася в місяць пізніше. Виселював тут один полк ВП. Тут участи в боротьбі проти виселювання частини УПА не брали: всі відділи були на півдні, оборону ж організовувало місцеве підпілля. Воно й провело добру пропагандивну підготову населення, організувало дрібні засідки, нищило шляхи тощо. Населення виїздило лише в перших тижнях, а потім села, що були на черзі, втікали в ліси, багна, в польські й подальші українські села і це було причиною, що виселення в дальшому на мало успіхів, а до 15. 6. 1946 р. ворогові вдалося виселити лише частину Володавського повіту (волості на захід від Володави).

Під час виселювання ворог пробував заселювати виселені села колоністами з центральної Польщі. Перших таких колоністів УПА прогнала. В дальшому підпілля й УПА напали на обох відтинках: на Холмщині й на Підляшші — залишені господарства щоб не допустити до їх заселення. Заселені були тільки села Чомів і Сліпче під Грубешовом; там колоністів УПА не проганяла, бо ці села не мали практичного значення для її бойової діяльності.

Жнивна кампанія

Закінчивши виселення, ворог вибрався з терену й два тижні панував спокій. В першій половині липня 1946 р. почалась нова акція проти УПА, т. зв. «жнивна кампанія». В терен прийшли такі ж сили ВП, що були й під час виселювання, скріплені до того ще внутрішніми військами (УБП), й почали облави в цілому терені, почавши від р. Гучви, і заквартировували по селах в силі від однієї сотні до батальйону; все те — в якій третині сіл. Частина тих залог займалась збором жнив, частина ж діяла проти УПА.

При тому кинуту багато робітників із центральної Польщі, але ті, побачивши дію УПА, скоро повтікали з терену, не зважаючи на добру винагороду за працю. То ж збіжжя збирало таки наше населення і польське населення з сусідських сіл (за порозумінням УПА-ВіН) та лише в декількох селах збирало саме військо. Сам же терен був так зашахований, що відділи УПА не могли провести ширшої акції проти збору жнив. Все ж — основне таки зроблено. Дрібні наші групи постійно підсовуються вночі під ворожі гарнізони й обстрілюють їх щоб викликати в них стан постійної тривоги. Майже всі залоги ночами просиджували чи спали в окопах за дратяними проволочками. На станиці ВОП в Тудорковичах і Жужелі, на гарнізони ВП в Гільчі й Варяжі поведено наступи. У перших трьох випадках ворожих залог не розбито (вони боронились з-поза окопів і мали лише по декілька вбитих); наші втрати — в Гільчі один убитий), але обі станиці ВОП-у перенеслися до Белза, в Гільчі ж спалено скрити державного збіжжя. Куди успішнішим був наскок на Варяж, де знищено деякі об'єкти ворога й зліквідовано деяке число ворожих вояків по хатах.

Успіх тих дрібніших наскоків УПА настільки висчерпував частини ворога, що той не був спосібний повести серйознішого наступу проти УПА.

Під кінець осені 1946 р. частини ВП вибралися з терену. До зими 1946/47 ішли по стороні УПА гарячкові готування: для зимівлі готовлено криївки по селах і землянки по лісах, бо очікувано нової акції. Криївки по селах мали бути незалежні від населення; найбільшою трудностю було, що наші кадри не були підготовлені до «криївкарської системи» боротьби, далі ж — відчувався брак товщу щоб поробити запаси на зиму. Та це показалося непотрібним: і осінь і зима пройшли спокійно, лише декілька разів ВП й УБП з Грубешова провели облави на деякі села й ліси, при чому під час облави на село Себечів зловлено двох вояків УПА.

Доволі важко пройшла жнивна кампанія на Підляшші, де вона мала такий самий характер. Там в руки ворогові попав Чумах, член підпілля, попередньо стрілець «Кочовиків», що лишився тут на лікування. Він почав «сипати» відомі йому зв'язки, підпільні квартири, декілька магазинів тощо. Через цю «всипу» підпілля потерпіло чималі втрати в людях; дезертирувала частина новобранців. Тут якийсь час були порвані зв'язки поміж поодинокими клітинами підпілля. Цей відтинок вперше пережив таку пробу. Тут під час жнивної кампанії ворог мав у своїх руках повну ініціативу, але серйозного удару нашому підпіллю не зміг навести завдяки лісистому теренові. Під час жнивної кампанії на цьому терені перебував підвідділ «Галайда II», але його дія обмежувалась до самозбереження.

Взимку 1946/47 р. відбулася «акція уявлення» ВіН-у і той у сусідніх із УПА теренах перестав діяти.

Восени 1946 р. командування ТВ-ком «Данилів» перейняв сот. Б., шефом штабу став Громовий, а командування відділом «Вовки I» перейняв хор. Яр. Сот. Б. і хор. Яр були прислані з командування Групи «Сян».

Останній наступ проти УПА на Закерзонні в 1947 р.

З весною 1947 р. Польща, СРСР і Чехословаччина підписали договір про спільну боротьбу проти УПА на українських землях на захід від лінії Керзона. Еже наприкінці зими 1946/47 р. командування УПА знало про цей договір і про підготовку зорґа виселити з тих теренів все українське населення, опору повстанців. То ж ранньою весною почалось гарячкове готування до протидії новому наступові ворога, хоч панувало загальне переконання, що виселенню протиставитись не вдасться. Але йшлося про те, щоб позиції здати в бою: інструкції від Крайового Проводу й від командування групи «Сян» наказували боротися проти виселення.

На спільній нараді командира ТВ-ка, командирів відділів УПА й окружного проводу рішення, що відділи УПА й теренові бойові групи, зформовані в бойові одиниці силою в три-чотири десятки чоловік, рейдуватимуть по терені діяння УПА й по сусідніх польських теренах і всюди тривожитимуть ворога дрібними наскоками. Тією тактикою задумано змусити ворога розпорошити свої сили в широкому терені й тим самим мати більшість вигляди на невловленість як теж більшу свободу діяння. Та цьому спротивився командир Групи «Сян» і наказав відділам УПА залишитись у терені, спираючись на місцевих ліскачів і криївкачів, та звідси перешкоджувати ворогові в виселюванні. Головне — не покидати населення.

На відтинку Холмщини чехи в цьому наступі участі, само собою, не брали. Допомога ж СРСР обмежувалася до того, що скріплено сильно кордон, щоб унеможливити перехід через нього відділам УПА чи дрібним групам повстанців. Тут наступ проти УПА повела сама Польща.

У перших днях червня в терені появилися перші частини ВП, а до тижня тут була вже ціла дивізія. Вони групами, звичайно в силі батальйону, переводять в цілому терені облави на ліси й села, квартируючи в окремих місцевостях по декілька день, а в деяких селах то й постійно. Число ворожих сил і їх тактика не дозволяли навіть зібрати відділи, щоб організувати серйозну протидію. Лише в перших днях акції в рейд на польські терени відходить група в силі яких 50 чоловік під командуванням пор. З. (боївки), а частина підвідділу «Галайда II» йде на Підляшшя. Ця група затримала поїзд в Білгорайському лісі, де й роззбрóла охорону штабу дивізії ВП і провела з подорожниками мітинг, далі провела наступ на містечко Краснобрід, де роззбрóсно частини ворога й зліквідовано місцеві уряди.

В перших днях акції ми потерпіли поважні втрати: під час облави загинув канцелярист командира ТВ-ка і був поранений сам к-р ТВ-ка Б.; 20. 6. загинув командир відділу «Вовки III» Давид у селі Старгород, а в селі Осердів ворог зліквідував ПО (видавничий осередок пропаганди). Крім того в декількох місцях падають криївки з вояками УПА чи членами підпілля; вони звичайно стріляються, але були випадки, що люди здавалися «в полон». Двох із полонених заломилися на тортурах і почали «сипати», то ж втікають інші вояки з тих криївок, про які ці могли знати: люди переходять в інші криївки, якщо мають такі, або ж самостійно йдуть малими групами в польські терени. Таким чином на початку цього наступу на УПА — відділи «Вовки I» і «Вовки III» були розпорошені й не мали поміж собою зв'язку.

Одночасно ворог грабував і тероризував населення. Деся наприкінці червня почато скрізь виселювати села, залишаючи хіба по декілька родин, а то й нікого. Оминати виселення було неможливо, то ж до двох тижнів його закінчено. Одночасно на місце виселених населено колоністів, здебільша озброєних — ОРМО.

Під час виселювання ворожі групи звернули більшу увагу на саме населення й заперестали масових облав, міркуючи зрештою, що наші сили вже вповні розпорошені. Це уможливило підпіллям організуватись і налагодити зв'язки системою «мертвих пунктів». Зразу відчувся брак населення, головню ж важко було здобути розвідку й харчі. Під час виселювання відбулося багато сутичок, накинутих головно ворогом: вночі ворог розставляв засідки скрізь, де могли появитися повстанці. З нашої ж ініціативи дрібні групи палили залишені господарства й проганяли колоністів. В другій половині липня 1947 р. проведено наскоки на частини ВП й ОРМО в Угринові, ОРМО в Старому Селі й Річиці і розбито групу ВП біля села Угринова, причому вбито 11 вояків ВП. У всіх цих боях командував пор. З. Одночасно посилено акцію палення сіл і майже з усього терену прогнано колоністів. Вони ще залишилися тільки в тих осередках, що були опірними пунктами ворога, як от Жнятин, Угринів. Поміж кожним з таких боїв проходив тиждень-два, впродовж яких відділи або розпорошувалися в терені або відходили в Польщу.

Наприкінці серпня 1947 р. частини ВП виселюють решту населення, залишаючи хіба в деяких селах по одній-дві родини; при них майже постійно влаштовуються засідки. ВП отримує нові підкріплення й починає нові ґрунтовні облави на ліси, поля й села, шахуючи одночасно терен системою нічних засідок. В наслідок цієї нової хвилі наступу падають нові жертви: заскочені в криївках чи лісах. Тоді гине командир «Вовків І» Яр у Лісоцькому лісі, в бою з частинами ВП був смертельно поранений командир «Вовків ІІ» Дуда: частини УПА під командуванням пор. Зенона зробили засідку на ВП в селі Варишин, вбиваючи яких шістьдесят вояків ворога, з нашої сторони згинув тоді Дуда.

В вересні положення дуже погіршало: відчувався брак харчів, розвідки, постійна погоня ворога, у висліді чого постійно рвалися внутрішні зв'язки, поодинокі ж групи підпільників і вояків УПА блукали без зв'язку. Правда, бойовий дух не впав, але все ж над усіма зависло питання, що далі — тим більше, що наближалася зима. Впродовж усього серпня зв'язок із керівництвом боротьби на Закарпатті був порваний і аж у вересні прийшли інструкції: основна маса людей має відійти до УССР і там включитися в лави УПА; в терені мали б залиши-

тися невеличкі групи, при чому хворих слід загальгувати; можна вислати групи в західні зони Німеччини. Згідно з тим розв'язано питання людей, достосовуючи ці вказівки до місцевих умов. Із відділами УПА в УССР терен не мав безпосередніх зв'язків, то ж по зв'язку відійшла лише одна група із присланим зв'язковим від командування Групи «Сян». Були зформовані групи з підвідділу «Галайда ІІ», що був здебільша рекрутований із місцевих, та декілька груп, у складі яких були уродженці земель, що були в УССР. В терені на зиму не лишався ніхто; декілька невеличких груп по 5-10 чоловік перебули зиму в лісах сусідніх польських земель, щоб на весну перейти до УССР або в Західну Німеччину. Восени 1947 р. на захід відійшла тільки одна група під командуванням командира ТВ Б. Інша група під командуванням сот. П. відбула рейд у Східню Прусію.

Так закінчилася боротьба УПА в південній Холмщині. Під час цього останнього ворожого наступу — УПА й підпілля мали бл. 80 чоловік вбитими (напередодні виселення в цьому терені було яких 330 вояків УПА і членів підпілля).

Виселювання й боротьба з нашим рухом на Підляшші почалися теж у червні. Їх проводили два полки ВП, скріплені поліційними частинами: УБП, ВОП і МО. Ці сили вповні вистачили, щоб стероризувати населення й виселити його на «земе одзискане». Наші кадри не потерпіли там серйозніших втрат тому, що це порівняно надто великий терен, щоб його могли опанувати присутні в ньому ворожі сили; там багато лісів і недоступних боліт і вони давали повстанцям охорону. Підпілля тут було чисельно невелике (яких 45 чоловік і частина підвідділу «Галайда ІІ»), всип не було, а харчуватися можна було в польського населення. То ж підпілля тут діяло справно й перешкоджувало ворогові виселювати наші села: нищено шляхи, організовано дрібні наскоки, палено залишені господарства, проганяно колоністів.

Втрати потерпіло тут підпілля аж у вересні 1947 року: під час кількох наскоків на квартири загинуло разом десять підпільників, в тому й керівник надрайону — Штиль. Теж і на Підляшші восени 1947 р. подібно, як на Холмщині, розв'язано питання кадрів; однак більшість ще залишилася зимувати в терені.

Степан Хрін

У лемківському «Трикутнику» проти трьох армій

(Із звітів)

В другому оточенні

Кругом нас чути говорення, сміхи, жарти, нарікання, брешуть собаки, долітає запах диму цигарок. Знову займаємо становища між буками, ялицями, вивертами, маскуємо сухим ріцям і листям. У нас тишина. Години довгі, плывуть, як море. В напямі, звідкіля ми прийшли, децо на захід від поляни, де ми мали бій, чути знову бій. Хтось проривається. Це напевно к-р Стах, що його витіснили з півдня. Наші стежі що години підповзають до ворожих окопів і розвідують. Ще не можна йти. Ворог далі на своїх становищах. Коби скоро вечір, тоді ми панами положення.

Вже смеркає. Прибігає стежа з командиром ПЖ Соколом і зголошує:

— Ворог тільки що зійшов з окопів до села Микова, а на його місце йде нічна зміна. Вона ще яких 200 м. від нас.

Використовую цю хвилину і переходжу з відділом почерез гору Магуричне, почерез новозбудовані окопи в густий смерічник, що поміж селами Волею Міховою та Смільником.

Жалко було минати ворожі окопи; тут тільки треба було засісти і здорово покосити ворожу зміну на чистій поляні, але приявність великих ворожих сил і розсудок відрадили реалізувати такий план.

В гущаках ми вже безпечні. Хоч маємо вийти ще з одного оточення, та це нас не турбує; і з тим якось дамо собі раду.

Розсилаю бойові стежі на скрай лісів, на верхні гір, щоб розвідали, де розташовані ворожі лінії. Бунчужний Приспів відходить із однією стежею лісами та дебрами до місця таборування нашого підвідділу 522 над село Смільник, де мав бути к-р Стах, щоб забрати їх, а якщо ж їх там нема, то залишити записку, що ми йдемо на Словаччину.

Опівночі вертається бунчужний Приспів і зголошує, що к-ра Стаха там немає.

Стежі, розіслані на скрай ліса і на лісові дороги, скоро впоралися із своїм завданням. Подали мені докладно розташування ворожих ліній. Мрії пана ген. Моссори та большевицького генерала з Трускавця, щоб знищити нас, залишаться тільки мріями.

Точно в 10-й вночі 13-го травня відсуваємося до скраю ліса. Ясно світить місяць. Щераз докладно провіряю звіти стеж і на місці орієнтуюся, що ворог розташував свої сили над потоками, дорогами й на височинах. Наказую маскувати зброю перед зрадливим місяцем; відра, щоб не бряжчали, пов'язати в палатки, диски ж, щоб не калатали, нести плазом, дотримувати широких відстанів і повзати навколівши сухими травами чистим полем в напрямі дороги з села Смільний до Волі Міхової. Коли місяць виринає з-за хмар, кожен припадає обличчям до землі, а коли його знову закриє хмаринка, просуваємось далі. Щасливо переходимо отак до річки Ослави, залягаємо на її берегах, а стежі провірюють дорогу і згарища хат, що за дорогою. Немає нічого. Переходимо дорогу, повну пилуги, зрану танками та безупинним рухом автомашин. Тил замасковує сліди. Наказую маршувати скоріш, щоб іще за ночі добитися до лісів у Бескиді. Світанок зловив нас іще на полі поміж селами Зубинське та Воля Міхова. До ліса змагаємося вже потоком, щоб часом не помітили нас з кордону чехи або літаки, що вже кружляють.

*

У відділі після бою забракло п'ятнадцятилітнього стрільця Петрика. Це був один із найвідважніших вояків, прекрасний стрілець і розвідник сотні. Він мав було звичку залізати в кущі і там спати. Так власне й трапилося в останньому бою. Коли ж його розбудили його ж товариші, він зірвався й побіг в напрямі ворожої лінії, сам пробився крізь неї і ранений добіг аж до місця, де був постій сотні. Там його після двох місяців і знайшли стрільці неживого, голова сперта на набійниці, в обіймах рушниця, а в кишенях сирі картоплини.

Цей круглий сирота ціле життя був у наймах пастушком. Коли в квітні 1946 р. після боїв появилася сотня УПА в селі Полянка, він прийшов до мене з проханням:

— Прийміть мене до Вашої славної Лемківської сотні.

Він часто в бою прибігав до мене з допомогою, коли ми — к-р Стах, кулеметник Сова, стрілець Рибалка та ще один стрілець стримували ворожий наступ, щоб уможливити відділові вихід із глибокого потоку. Жалкували за ним всі вояки сотні, бо любили його.

У Бескиді

На скраю ліса в Бескиді, недалеко спаленого села Зубинського будемо днювати. Зорці докладно зорять місцевість від півночі і заходу, чи не наближається ворог. Звідси наче на долоні видно масив Хрещатої. Там тепер бушує яких 40 000 ВП. Над лісами піднімаються високо дими. Чути регіт кулеметів, розриви мін і гук артилерії. Те саме зустріло масив лісів Буковиці та Прибишівська-Репедські ліси. Там теж бушує яких 15 000 ВП. Непокіть мене, як дали собі раду молоді командири трьох підвідділів, коли ворог кинув такі сили на цілий терен, що треба пробиватися крізь ворожі лінії окопів і застав.

Стежа зголосила, що на кордоні в окопах лежить чеське військо. Наші зорці не спускають чехів з ока аж до вечора. Увечері розвідувальна стежа підсунулася до самого кордону і помітила, що чехи сходили із своїх свіжо викопаних ліній в ліс на південь. Використовую це. Виходимо на кор-

дон, просуваємося ним на схід і завертаємо ліворуч до замінованого ліса, що поміж селами Воля Міхова і Бальниці, щоб роздобути вночі харчі та дещо підкріпитися. Заледве ми вибрали місце постою, як на кордон прийшла нічна зміна. Чехи від нас — яких 300 м.

В глибокому потоці розкладаємо невеличкі вогнища, бо ніч холодна. Палимо дуже обережно без диму сухою бучиною, вважаючи, щоб річчя не тріщало, коли його ламати. Стрілець веде себе гідно, ніхто не нарікає, всі накази виконуються совісно. До Бальниці висилаю з кожного рою по двох стрільців з ройовими Заяцем і Островерхою по картоплю. З ним йдуть ще мінери Щупак і Крилатий. Серед ночі вогнищами стежками поміж міни вони підсуваються до села. На кордоні над Бальницею видно вогнища чехів. В селі ВП зумисне після вивозу населення залишило собак, щоб ті алярмували про прихід повстанців до села. З цими собаками скоро «договорилися» Щупак і Крилатий: вони їх знали ще з «добрих часів». Скоро набирають картоплі, дехто знайшов навіть бадилини ба-

УПА-Захід, Лемківщина: Група повстанців у бескидських лісах

куну. Та враз стійкові алярмують, що на дорозі з села Манева до Бальниці чути чвал кінноти, заалармованої вже собаками.

В таборі кожен пече картоплю і закурює «самокрута» з бакуну. Паперу до курення багато: всі ліси закидані летючками «До обаламуцоних члонкуф УПА».

Вночі не вдалося нам перейти кордону, тому спимо посеред мін до світанку, а біля п'ятої 14-го травня у місцях, де ліси заміновані, і де чехи не сподівались, що зможемо пройти, перекрадаємось на словацький бік.

Тут обираємо пригоже до оборони місце, розставляємо забезпечення, а на дерева вилізають зорці зорити кордон. Втолене вояцтво засипляє. Крізь дерева продирається ясне весняне сонце, на кордоні — безупину стрілянина. На голих вершках, на обсерваційних вежах видно чехів: вони зорять Лупківську долину, запалену Хрещату, чи часом не появляться «бандеровці». Бідолахи не знали, що позаду них відпочивала Лемківська сотня. Зтиха кепкують собі мої лемки з «пепічків». Командири згадують 20-те квітня 1946 року, коли то ми оточили були словацький полк на кордоні проти Калінова. В наших руках був штаб, якого командир думав, що ми поляки, зрадив переді мною пляни облави на населення, що втекло було перед виселенною акцією на словацький бік. Тому, що на-

ша політична лінія забороняла тоді виступати проти чехо-словацької армії, я признався, хто я такий, провів з ним пропагандивну розмову і випустив з оточення. Трапився тоді цікавий момент, що характеризував тодішні відносини в чехо-словацькій армії; лікар-словак шептав мені:

— Майор — комуніста, — а на політрука казав: Енкаведиста — руский.

При відході я звернув увагу майорові, що весь тримтів зі страху, що проти них ми не воюємо, а тільки проти большевизму. Також я застеріг собі, щоб вони не грабили нашого населення та не видавали молоді в руки ВП, бо інакше за кривдження українського населення я відплатив би на становицях погранічників. Широко розповідали тоді про УПА словацькі вояки. І саме тому, що словаки ставилися до нас прихильно, то сьогодні на кордоні чеські війська.

На Словаччині

Під вечір пускаємося в дальшу дорогу без карти, тільки при компасі. Виверти, вертепи, глибокі потоки, місцями гуцавники — утруднюють марш, виснажують вояків. Заночовуємо на галявині в лісі.

15-го травня збудили нас кулеметні черги на кордоні: стріляють чехи для більшої відваги, щоб нас відстрашити. На Лемківській Україні далі дуднить артилерія, чути детонації, гул моторів і літаків. Маршуємо далі.

Тут життя інше. Очищені поляни і ліси біля сіл, весело співають пастушки, гівкають робітники на залізничці, веселіше світить сонце. Цей контраст помітив і відчув кожен стрілець.

Часом прилягаємо на землі, щоб нас не помітили пастухи. Корови, заночавши людей, немов на злість ідуть до нас. Стрільці по лінії шепотом пропонують забрати одну штуку на м'ясо. Та цього робити не можемо, бо це зрадило б нашу прихильність тут і спричинило б облави або погоню слідами, що їх важко замаскувати на молодій траві; зрештою ж поміж «руснаками» піде шум, мовляв, ми грабуємо. Тимбільше, що населення тут — великі матеріялісти і забрати комусь корову це щось найгірше.

Кругом по лісах квартирує чеське військо. Виминаємо їх з партизанської обережністю. Щоб не лишати за собою слідів часто йдемо розсипною «потатарськи», часом водою, потоком — на південь. По селах стоять військові чеські гарнізони по 100-200 вояків. До села підсунути важко, бо на полях стійки, які що якийсь час вистрілюють ракети, освічують місцевість і перекликаються умовленим вівканням. В селі чехи заквартирували в горішньому й долішньому кінцях та на середині села. Від групи до групи ходять стежі.

Ночуємо біля військового чеського табору, що від нас яких 200 м. До нас долітає їхня розмова, сміхи, співи. Видно вогнища коло військової кухні, чути запах диму й цигарок. В нас нема страху, щоб хтось закурих, бо ніде ні крихітки бакуну. Ми на добрих становищах: звідси було б добре обстріляти чехів. Ми напевно розбили б їх табор, були б харчі і цигарки. Але одне не дозволяє нам цього робити — брак мапи.

Ще година і вояцтво потомлене заснуло з думкою, коли ж врешті скінчиться ця погоня. Чути тільки, як стійкові переступають з ноги на ногу. Наступного дня маршуємо далі. Минаємо село Телепівці, Камінну; непомітно без сліду перебігаємо поляни від дерева до дерева, від куща до куща. Перескакуємо стежки й доріжки, на яких повно слідів від чеських вояцьких черевиків із зольниками. В лісі чути рушничні постріли, часом блисне ракета. Чути, як перекликаються вояки. Часто треба обходити рубачів, пастухів, маскуватися перед чеськими розвідувальними літаками.

Вже надходить вечір третього дня безнастанного маршу Словацьчиною. Ми вже три дні нічого не їли. Веду сам наперед, зі мною бунчужний Приспів. Маршувати дуже важко, шукаючи серед темряви дороги, перелізаючи скалисті потоки, скелі, дебри, ями, військові окопи й землянки. Важко йти без мапи. Часто треба було залишати відділ і йти в яр шукати стежки, а знайшовши її, знову завертати по відділ. Знаками ми не в'язались, бо кругом по лісах військові табори чехів. Минаємо села Гостовиці, Чукалівці, Паригузівці і поміж селами Злава та Острожниця полем і лісами маршусмо далі. Часто треба виминати заміновані поля, що, на щастя, тут обведені дротом. По дорозі зустрічаємо табун коней, а біля нього чеське військо. Обережно виминаємо його горою понад селом Смільним а далі біля села Руського почевез Землянське і верх 813 над світанком 17-го травня заходимо в ліс, що прилягає до кордону. Заряджуємо відпочинок — дві години снання. Потомлені всі засипляють. На стійках уже не стрільці, але підстаршини. Після півтори години відпочинку розбуджую вояків, бо в нашому напрямі з села Руського йде чеське військо. Стрільцям про це не говорю нічого, щоб нервово напруження їх не вичерпувало. Підсуваємось ближче до кордону.

Ройові Заяць, Волинець, Островерха, Вирва, Зайчик тримають своїх хлопців в порядку. По дорозі поручую командирам Граневі й Оріхові та бунчужному Приспівові та політвиховникові Цяпці бути бадьорими, щоб надавати стрілецьку веселого настрою. На яких 100 м. від кордону займаємо під стрімкою горою становища, щоб на випадок, якби на нас нападали чехи, відбити їх і ще щоб розвідати, чи кордон обставлений військом. Чехи нас не помітили. Вони пішли іншими стежками змінити нічні частини, що на кордоні. Слід за собою ми замасковували добре: ступали з каменя на камінь, з листя на листя, щоб не столочити трави й не лишати свіжих слідів на глині.

Знову через кордон

Ще сяжінь і весняне травневе сонце сховасться за верхом. Воно гаряче припікає, продираючися крізь градники. Час-до-часу блисне, мов вістря меча, замаєна зброя. На кордоні падають стріли. Найбільше чути їх на горі Стриб і Сенькова. Перед нами ворог. В кожного у грудях кипить з люті, бо вже маємо досить того виминання чехів. Саме друга після полудня. Рішаюся таки вдень пробосм йти через кордон. Вибираю охотників з роя Зайчика і перший підсуваюся до кордону. За нами вужем готові зустріти ворога, із зброєю, готовою до стрілу, підповзають стрільці. Мусимо пройти.

Ненадійна поява повстанців за плечима чеських вояків, що задивилися на північ, викликала таку паніку, що ті без стрілу втекли. Ще хвилинка і ми вскакуємо до їхніх окопів і тут відпочиваємо декілька хвилин. Стрільці задоволені жартують. Кругом нас багато окопів, землянок, покалічені стрільцями дерева, розрита земля, ще непорозривані стрільна, людські кості, дрти, міни, скриньки від амуніції тощо. Перед нами на Лопіннику куряться дими, на горі Фавеля й Ричивул видно по верхах польське військо.

Кожен спрагнений води: вона далеко, аж в долині села Розтік. Зриваємо зелений квасок, заячу конюшину, дикий часник і апетитно заїдаємо. Один ворог за нами, а ще більше перед нами. Маршуємо далі, щоб ще за дня добитися над село Присліп, там назбирати «бандурок», заспокоїти голод і відпочати.

Через зруйноване село

Лісом поміж ними обережно підсуваємося над село Розтоки. Зоримо його: немає нікого. Потоком, а далі городами проходимо біля хат. Хати поруй-

новані, вікна вибиті, стіни полупані і тільки де-не-де ще красніють мальовила.

Заросли бур'янами стежечки, сади, городи, де лемкиня квіти садила, розбиті колеса возів, січка-рень, поламані сані і подірвані бочки. Де-не-де під порогом, або біля заваленої крамниці лежить здохлий кіт чи пес. І вони були вірними до кінця своїй землі, своїм господарям. Переходимо шлях, що йде від Тісної до кордону; на ньому багато слідів війська від автомашин і танків. На право на рогачці є ворог. Йдемо потоком, а опісля просто на північ і виходимо на гору Ясло. Під ногами шелестить листя, тріщить гілляччя, бо посуха. Мліють потомлені ноги, болять рамена від зброї й амуніції. Командири часто помагають воякам нести кулемети й амуніційні скриньки. Піт заливає очі, уста й груди; стрілецьтво обтирає його долонями і стріпує на землю. Хусточки не має ніхто: їх уже давно подерли на бандажі. Часом хтось, щоб додати сил, подає до заду:

— Гора близько. «Шпіца» вже на верху.

Це оживлює стрільців. Ще хвилина і кожен охоплює себе джерельною водою на горі.

Лежати не вільно. Ройовий Зайчик веде каменистою дорогою, що її не докінчили будувати німці на верхах Тісна-Руське. К-р Грань каже:

— Шкода, що не закінчили будувати шляху. Сьогодні ми йшли б «по-панськи»...

У відповідь додаю:

— Так, так, були б сьогодні «по-панськи» їздили за нами поляки танками.

Спускаємось в долину стрімкими проваллями і на віддалі яких 800 м. від села Прислопа заквартируємо над потоком.

Службовий підстаршина розставляє стійки та застави. Одні збирають дерево на паливо, а другі йдуть в село «організувати» харчі. Інші кепкують:

— Гей, розвідку там засягніть і замовте пироги!

Вже темніє, може, нарешті спокійно відпочинемо після довгого маршу — цілих три доби в голоді. Все затихло. Тільки завзято журчить потік, з просоння цвірінькне волове очко, крикне сич, затріщить у вогнищі. На гіллях мерехтить блеск вогню. Як тільки повернулися стрільці з села, почався рух: одні куховарять, другі замонтовують принесені з села жорна, треті ділять знайдений на горіщі макух, четверті очищують від сміття знайдене збіжжя, товчуть льон на омасту до «чиру», колотять бадилли бакуну, з бляхи роблять терка, дискутують над можливими дванадцятьма стравами з картоплі, над тим, в кого будуть добрі «книдлі», «тертяники», «студники», у кого стиранка і «будинь» з тертої картоплі.

З обуренням оповідають стрільці про руїни в селі по хатах. Уся посуда, образи, вікна, книжки — понищені. Навіть євангелія і церковні книги розкинені, подерті, а частково повалені людським калом на землі... Все збіжжя і картоплю ворог забрав до решти, врятувався тільки один льох з картоплею на полі, що його наші повстанці під час виселювання «замаскували», спаливши дах, щоб відвернути увагу ворога. Все перешукано й перекопано ґрунтовно.

Беру в руки й перегортаю євангелію. На останній сторінці список жертводавців села Струбовиськ: кошувала — 100 доларів. Євангелію забрав був до себе дяк Плїшка з Прислопа. В його зруйнованій хаті знайдено ще церковні книги села Яблінки: «Євангеліон», «Требник» та низку інших, що їх ворог хотів знищити, щоб лемки Божого слова не забрали з собою на «земе одзискане», щоб там не зродилась нова Лемківщина.

Нарешті після довгого часу напруження знайшли ми два дні відпочинку. Зі світанком гасне нічне життя повстанців, а через день усі відпочивають у найбільшій тишині. Тільки настає день, почина-

ється довкруги інше життя, повне співу пташок, гудіння мушок, шуму весняного вітру, що приваблює пестить розквітле листя і квітки у радісному промінні сонця. «Хлопця із сонцем у кишені» немає вже на Лемківщині. Ось тут лежать лемківські воїни, а в них замість сонця блистять зброя й гранати. На заставах напружений зір і грізні партизанські дула кулеметів шукають у кущах ворога.

18-го травня після полудня стрільці впорядковують свій одяг, взуття і зброю. Кулеметник Нетля з гумором і з захопленням розповідає про свою зустріч із кроликом у селі:

— Є! Бігме, є в хаті! Втік мені десь, як під землею. Завтра його мушу мати, буде цілий сотні помастити росолом «бандурки».

Кремезний ройовий Острроверха «втинає» юшку, їдунка за їдунком. «Свого хову» кравці направляють одяг принесеними з села шматами. «Полатайки» дротом і шнурками направляють взуття, якого на цілу сотню всього декілька пар, а решта — всі босі. Мінер Крилатий, що прозвав себе «капітаном», з помпою обдаровує почот кількома листками старого бакуну. Ст. вістун Поград набожно переглядає святі книги. Бунчужний Приспів карткує книжку «Життя і смерть», а опісля ховає її до і так переладованої торби. Це не пройшло уваги стрільців. Всі знають історію цієї торби, набитої всяким добром: у ній ще сіль із 1944 р., коли Приспів в сотні к-ра Веселого переходив фронт.

Стрільці миються, голяться, стрижуться, бо ж завтра неділя, а при тому зтиха жартують. Вони теж час-до-часу заглядають, що робить їх «камандир», «старий» або «татуньо». Вони любили мене, бо відчули й мою любов до них за їх хоробрість у боях, вони бачили, що люблю Лемківщину так само, як вони.

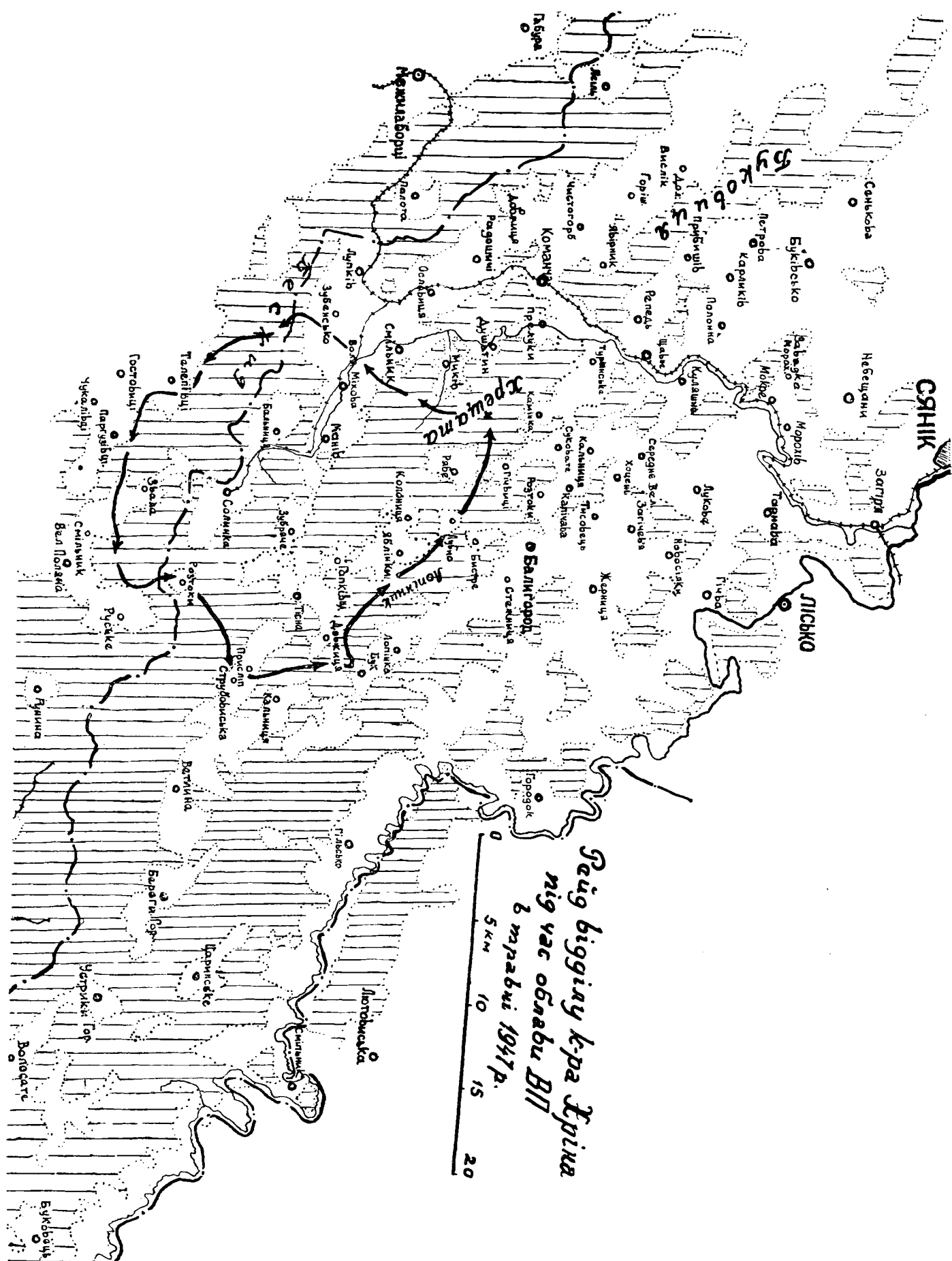
День проходить без тривоги. Шляхом Тісна-Ветлина що хвилина проїжджають автомашини, мотоцикли або танки. До ліса ворог якось не заглядає. Тут він чувся безпечним: у цьому терені його рідко коли хто зачіпав.

Щоб налагодити зв'язки з надрайоновим проводом і з командуванням відтинка висилаю напередодні відходу над село Бук і ліс Лопінник референта СБ при відділі, ст. вістуна Хитроліса з жандармом Ославою — шукати зв'язку. Хочу отримати інформації, що робити далі.

Розташування ворожих ліній під час наступу і бльокади Хрепцатої 11—17 травня 1947 р.

Почавши від Балигорода, почерез села: Бистре, Лубно, Яблінки, Гапківці, Тісна, Зубряче аж до Солинки і чехо-словацького кордону були зосереджені ворожі сили: артилерія, важкі міномети, танки й моточастини. Здовж ровами шляху лежала розстрільна з важкими кулеметами, звернена на захід. На полях Лубного, Колониць, біля лісничівки Яблінки, біля сіл Гапковець, Тісної та Солинки були скопані батареї ворожої артилерії калібру 4,5 см та 7,6 см. На поля, куди годі було дістатися артилерії, виїздили гірські танкетки й були окопані важкі кулемети. Лінія, що лежала в ровах здовж шляху, мала за завдання охороняти власну важку зброю від сторони масиву Лопінник та ліквідувати ті групи повстанців, що під натиском дивізій від заходу, незнищені ще першою і другою лініями ВП, пробували б прорватися почерез шлях у масив Лопінник. Цю лінію можна б назвати — третьою.

Друга лінія проходила, почавши від Новосілок, попри Загочев'я, через Габрий верх, Шаби, Калічаву, Гавран, Гучок, село Гічвиці, здовж потоком біля лісничівки лісу Чорне, шляхом на схід від села Рябого, горішнім кінцем села Колониць геть аж до Тісної. Тут були окопані піхотні частини ВП, що в'язалися з третьою лінією за допомогою кінних вістових. Третя лінія мала в розпорядженні шляху, що

ним їздили мотоциклами вістові на всі відтинки ворожих ліній. Головний штаб у тому часі був, мабуть, у Балигороді. Крім важких кулеметів друга лінія мала ще міномети калібру 50 і 82 мм та ПТР-и.

Перша лінія тяглася від села Туринське верхами до Суковатого і далі попід ліс на захід від Гічвиць та Рябого аж до фільварку та лучилася з лінією, що йшла хребтами від масиву Хрещатої аж до станції Тісна. Завданням цієї першої лінії було знищити відділи УПА, що під напором дивізій, які наступатимуть від заходу, прориватимуться на схід. Окопи цієї лінії не були лучені, тільки поодинокі, але зате густо розташовані із кулеметами що 20 м. Окопи — будовані з глини, каміння, колод, а деякі навіть криті глиною. Так виглядали ворожі лінії на схід від масиву Хрещата. Ліси, що опинилися поміж третьою та першою лініями, вже 11-го травня були пройдені й перешукані ворожими розстрільними, випосаженими в радіо-станції. На цьому відтинку сили ворога виносили яких 10 000 чоловік.

Почавши від села Руське, здовж словацьким кордоном, через Лупківський просмик, здовж Бескидом аж до дороги Ясель—Габура була окопана 18-ти тисячна чеська армія. Її завданням було не впустити відділів УПА на територію Словаччини, ліквідувати їх у Бескиді, або ж завертати на територію Польщі.

Крім чеських сил на півдні були ще зосереджені сили ВП. Польська лінія йшла, почавши від села Зубряче, Щербанівка, попід ліс через дорогу Воля Міхова—Рябе і тут лучилася з лінією, що йшла хребтом верхів від гори Хрещата, і далі на схід від Смільника, перетинала дорогу й річку Ославу між селами Смільник—Миків й доходила аж до залізничної лінії між селами Ославиця—Команча.

Тут поруч окопаних піхотних частин були ще змоторизовані, що квартирували по селах: Манів, Воля Міхова, Радошиці, Ославиця, Довжиця й Лупків. Їх завдання було — перекидувати сили на випадок бою на котрому-небудь із відтинків ліній. Вони теж постачали харчі й амуніцію, які приходили залізничними транспортом під охороною панцирних поїздів. Часто автоколонні переїздили в супроводі літаків. В Ославиці стояв полк кінноти, полк саперів, частини артилерії 7,6 см важкі міномети 120 мм. На полях біля села Ославиці було летовище. На південному відтинку крім чеських сил було ще близько 7 000 ВП.

На заході залізничною лінією переїздили вдень і вночі чотири панцирні поїзди. Здовж залізничного насипу лежала розстрільна ВП й залізничної охорони. Ця розстрільна свого місця не змінювала, в розшуки в ліс не ходила і тільки очікувала на становищах, чи хтось, може, туди не буде прориватися, та охороняла залізничний шлях, щоб ми не зірвали мостів, рейок, чи то не висадили в повітря панцирного поїзду.

Друга лінія від заходу була окопана, почавши від перехрестя дороги Воля Міхова—Рябе та стежки, що йде хребтами зі сходу на захід, до млина в селі Миків і далі потоком Микувою аж до річки Ослави, а звідси на північ до Душатина (де схрещувалася з іншою лінією польських становищ, що йшли від верха Хрещатої на захід), Прелук і долішнього кінця села Туринського. Тут вона сполучувалася з лінією, що йшла здовж залізничного насипу Загір'я—Команча. Залізничний насип був іще обсаджений далі на північ у селах: Репедь, Щавне, Мокре, Морохів. На цьому відтинку в червні вночі з 9/10-го мав бій к-р Громенко. Завданням цього пів-

нічного продовження ворожої лінії було ліквідувати наші групи, які в бою 10-го травня мали в плані пробиватися з Прибишівських лісів у масив Хрещатої, а то: к-р Дуня і к-р Байрак із двома підвідділами. Також перед головним наступом на масив Хрещатої ворог прочищував ліси: Куляшнянський, Середнянський і Кальницький. Лінія над залізничним насипом уже зайняла становища 9-го травня. На західному відтинку було яких 7 000 чоловік ВП.

Оточивши отак масив Хрещата, ворог на світанку 12-го травня кинув у середину того «кїтла» близько 10 000 ВП, яке й створило ще низку менших ліній, оточуючи окремі бльоки лісів, Душатинське озеро, деякі верхи, село Кам'янки. Вони окопалися здовж потоків, кругом полян, хребтом Діл, почавши від Хрещатої до села Прелук та до середини села Туринського.

В оці оточені місця ворог впускає спецбатальйони переважно большевиків, які ґрунтовно перешукують ліси і постійно контактують з літаками, що прилітали з летунських площадок в Ославиці, Щавному, Буківську й Балигороді. Це переважно «кукурузяники». Бомбовики приїздили безпосередньо з Коросна. Крім спецбатальйонів було ще багато кінних груп, що під час наступу на Хрещату були розташовані в Суковатому, Туринському, Кальниці, Розтоках, Калічаві, Хоцні, Середньому Великому, і врешті полк у Полонній.

За мету поставив собі ворог в днях 7—10 травня витіснити облогами з усіх менших лісів групи повстанців до масиву Хрещата і тут нанести їм нищівного удару. В облаві на масив Хрещату брало участь близько 40 000 ВП й большевиків, крім 18 000 чехів на кордоні.

Розташування ворожих сил, а головне — важкої зброї, будови окопів, кулеметних гнізд, ям на автомашинах з амуніцією, розміщення ліній, використання поземелля й терену загалом, — все те мене інтересувало, тому я пішов опісля особисто оглянути все те, що готовилося на відділі УПА—«Лемко», а зокрема на мою «столицю» — на лісовий масив Хрещата. Цікавили мене не тільки розбудовані лінії, але й вихідні та висунуті становища, розміщення артилерії, танків та важких мінометів. Мене цікавило передусім те, куди ворог спрямовував свої сили, куди хотів нас витіснити, де хотів нас оточити, а куди ми пішли.

Ворог почав свій наступ від заходу, від північного заходу й від півдня. В першу чергу він хотів виперти нас на схід, де нас очікувала його важка зброя. Однак інтуїція, досвід і партизанський «нюх» покерували нами так, що ми, частково лавіруючи, щасливо вирвалися з ворожих обіймів або прорвалися й зникли. Пішли туди, куди ворог, може, не сподівався, проховзувалися так непомітно, як лише вміють повстанці.

Охоту оглянути ворожі становища виявили не тільки командири, але й стрільцтво, що спільно з нами ходило оглядати кругом по лісах усе те, що на нас ворогом було наготовлене.

Оцей опис розташування ворожих сил — далеко не повний. Розвідку, що її ми діставали, приносили виключно бойові розвідувальні стежі. Цивільне населення, що залишалося ще хвилю в районах розташування ворога, не могло порушуватися в терені взагалі; тому висліді його розвідки були не повні. Розвідку утруднювало нам також повне відсепарування від нас ворогом населення. Те, що описую тут, сперте виключно на моїх власних спостереженнях як теж на спостереженнях командирів і стрільців із відділу «95 а» та відділу к-ра Стаха.

Советський повітряний десант

Советський парашутно-повітряний десант зароджувався в 1924—8 роках. Тоді це були ще окремі спортсменці, спортивні відділи чи гуртки, що їх організовував «ОСОАВІЯХІМ» (Общество Содействия Авиации и Химии). Питанням десанту займалися також спортивні клуби при домах Червоної армії і флоту (ДКАФ). У цей організаційний період стояло питання про вивчення парашуту, принципів та методів його стосування і можливостей його використання для стрибків із якнайбільшої висоти. Ті спроби й дослідження спрямовувалися й на те, щоб сконструювати такий парашут, що поєднував би всі найкращі властивості, не лише технічного, але й оперативно-тактичного призначення, та одночасно був би найдешевший для масового продукування.

Парашутний тренаж набував усе більших розмірів, навчання досягло своїх успіхів, і СРСР мав уже окремих «героїв-спортсменів», що в першотравневі свята та в свята жовтневої революції стрибали навіть з двома-трьома парашутами, виконуючи т. зв. віртуозні спортивні вправи, що зветься: сховзання, розворот, затяжний стрибок, стрибок на ноги з ходом, тушіння парашуту тощо. Показували свої віртуозні досягнення радянським партійним керівникам, представникам ЧА та представникам закордонних армій, роблячи з того неабиякий галас.

На цьому гарячковому спортивно-десантному рівні Політбюро, Генеральний штаб чи Центральний Інститут Фізичної Культури й Спорту не зупинялись, але продовжували ще більш розбудовувати спортивні клуби, завданням яких і було охопити якнайбільше молоді й готовити з неї кадри спортсменів-парашутистів і інструкторів; їх у 1930-тих рр. уже нарахувалося сотні.

Генеральний штаб СРСР, ведучи розвідку та стежачи за чужоземними арміями і вбачаючи неминучість та наближення 2-ої світової війни, був змушений розбудовувати й парашутно-десантну службу та готувати кадри десантників повітряних сил, щоб не відстати від нових форм і методів бою. Тому після 1930 р. ЦК ВКП(б) та ЦК Комсомолу навіть в обов'язковому порядку доручили ввести облік і мобілізувати до армії та школи парашутних інструкторів — активну, фізично здорову молоддь, ідеологічно й морально стійку, готову вірно служити ідеям партії.

Тоді й вийшов наказ організувати парашутно-повітряний десант як окремий рід війська, що став рости з сотень і батальйонів у бригади ба й навіть — корпуси. Цей рід війська залишався в безпосередньому розпорядженні Генерального штабу, як військо спеціального призначення; його передбачувалося кидати в бій лише в особливих моментах надзвичайно важливої акції стратегічного чи оперативного значення. На розбудову цих військ призначено величезні суми і в десантній ділянці почався пожевнений рух. Десятки інженерів-винахідників працювали над питанням побудови й продукції найкращого парашуту для вояка, як теж парашуту, при допомозі якого було б можливе скидати зброю та амуніцію. Виринуло питання, як скидати на землю важку зброю, як перевозити хоч легкі гармати, міномети, автомашини, радіостанції тощо. Тоді ж виринула потреба реконструювати літаки, щоб було можливо перевозити ними десант, зброю для десанта та все, що забезпечує оперативність цього війська.

Нарешті сконструйовано парашут, що звався «ММ» («Мякий мешок») як теж багато інших типів парашута для стрибання вояків з повним бойовим навантаженням. Один з найбільш вживаних парашутів, т. зв. «ПДС-6» («Парашут десантной службы

— 1936») мав зовнішню форму круга. Пізніше уряд та військова ставка запропонували інженерно-винахідницькому складові побудувати такий парашут, що давав би більшу площину оперття в повітрі та міг би втримувати ще більшу вагу навантаженого зброєю вояка. В 1941 р. появилася в серійній продукції парашут квадратної форми, на половину з шовку, а на половину з іншого матеріалу. Тим самим було знижено попередній дорогий виріб із шовку, а цей парашут, що звався «ПДС-41» своїми властивостями ні трохи не уступав парашутіві «ПДС-6». Пізніше появилися ще інші системи високоякісних парашутів, але більшість їх вживали тільки летуни. У важливих питаннях повітряно-десантної служби, як от у конструюванні парашутів, в їх реконструкції, в будівництві планерів (ширяків) використано інженерів і винахідників, що пізніше були знищені в ході чисток. Перед 2-ою світовою війною провадив величезну працю інженер-конструктор Туполев, що багато праці вклав не лише в повітряно-десантній ділянці, але теж і в летунстві.

Десант, та його стратегічне й оперативне призначення.

В советських інструкціях основи стосування й використання авіаційно-повітряного десанту зформульовано так:

«Авіаційно-повітряний десант це військо особливого призначення, що повинно бути спосібне вести бій так самостійно, як і у взаємодії з іншими родами зброї».

«Повітряний десант використовується централізованим способом як РГК (резерв головного командування) й децентралізується лише в особливих випадках з наказу головної ставки».

«Авіаційно-повітряний десант повинен бути ідеологічно стійким, бо лише при таких умовах матиме змогу діяти в запіллі та на ворожих теренах. За все виховання несуть відповідальність головою в першу чергу комісари, політробітники та партійні організації».

Як бачимо, то повітряно-десантна частина або з'єднання не допускаються до виконання навіть малого оперативно-тактичного завдання.

Советський повітряний десант поділяється на дві частини: десант стратегічного призначення і на десант оперативно-тактичного призначення.

Десант стратегічного призначення використовується при взаємодії з резервами власних штабів фронту чи армії — в запіллі ворога та в смузі фронту чи армії ворожого запілля; він діє звичайно силою цілого корпусу, або окремої бригади.

Десант оперативно-тактичного призначення використовується в тих випадках, коли децентралізовано управління корпусу чи бригади, підчинивши їх загально-військовому штабові армії чи корпусу. В таких випадках оперативно-тактичний десант може діяти в запіллі ворога і в фронтовій смузі так своєї армії, як і ворожої — в силі батальйонів або сотень. Для того, щоб бригади, батальйони чи сотні могли діяти самостійно, їх штати побудовані так, що кожен відділ і підвідділ має змогу сам себе забезпечувати.

Крім поділу на десант стратегічно-оперативного та оперативно-тактичного призначення, советський повітряний десант поділяється з уваги на спосіб свого використання, ще на:

- а) повітряний десант повного призначення,
- б) повітряний десант мішаного призначення,
- в) повітряний десант посадочного призначення.

Що собою являє повітряний десант повного призначення? Це десант, що має за завдання при особливих оперативно-тактичних умовах відповідно

своєму наказу зіскочити вповні за допомогою парашутів та непомітно для ворога приземнитися на вказаному терені, щоб виконати дотичне бойове завдання.

Повітряний десант мішаного призначення це такий десант, що одна третина його бойових сил стрибає за допомогою парашутів, займає терен, охороняє його та дає змогу решті сил (двом іншим третинам) прилетіти на літаках або ширяках і осісти там, де підготувала район перша бойова група. Такий спосіб десанту вигідний тим, що можна завести з собою більше запасів амуніції, технічного спорядження й продуктів для забезпечення десанту на період виконання його бойової задачі. Недолік такого способу десанта в тому, що ворог впродовж дії даного посадочного десанту краще розпізнає терен його розташування, а напр. з гудіння моторів літаків спостерігає й окреслює силу десанту. Також з повітря ворог може спостерігати, де організовується база постачання, щоб її опісля тим швидше знищити. Тому такий мішаний десант мусить бути використовуваний обережно та ще при передумові доброго і точного знання тієї місцевості, де десант повинен приземнитися.

І нарешті — повний посадочний повітряний десант використовується в таких випадках, коли не маємо добре підготованих стрибунів, десантна одиниця молода, недавно зформована, і вояки не встигли добре навчитися принципів десантної служби; та врешті ще в таких умовах, коли потрібно в запіллі ворога організовувати демонстративний бойовий напрям, піднявши паніку на розклад запілля, паралізувати основні лінії постачання в запіллі й знищувати дивізійні та корпусні складові пункти чи то обмінні пункти постачання.

Підготовка та підбір десантних кадрів

Командний та інструкторський склад до десантних військ підбирається — попри передумову ідеологічно випробування в советському розумінні людей — з-поміж фізично сильних, військово вишколених в умінні добре орієнтуватись у терені одинцем та в умінні вести довірену собі групу бійців у найрізноманітніших типах місцевості на ворожій території, до того ж не лише вдень, але і вночі. Десантники мусять уміти добре стіляти при всяких умовах і з різної зброї. При підборі командирів, політкомісарів а то й вояків за всім пильно слідкують ще окремі відділи МГБ та перефільтровують увесь особовий склад десанту крізь систему комісій та перевірок в період призову до десантних частин. Так проходить сама лише підготовка та підбір кадрів до десанту; до того ж ми згадуємо тут лише про основні моменти, а коли б їх ще дали деталізувати, то можна б помітити дуже багато прикмет, що політично зцементовують советський десант. Та все ж поруч з тим він має цілу низку недоліків, як його порівнювати з десантними військами західних держав.

Вишкіл повітряно-десантних кадрів

Навчання в повітряному десанті розподіляється на дві частини: на навчання вдень і вночі. Більше як половину учбового часу відпущено на навчання вночі, щоб у бійця вишколити спосібність орієнтуватись й діяти так одинцем, як і цілими відділами. Частину учбового часу призначено на навчання в стрільні і на вправи, як стрибати за допомогою парашута в повному бойовому спорядженні. В основу десантного вишколу поставлена вимога, щоб десантне військо вміло вести бій на ворожих теренах, вміло знищувати ворожі лінії комунікацій, що постачають фронт, вміло нищити бази постачання, центральні залізничні вузли, мости, штаби, вміло планово дезорганізувати вороже запілля та сіяти

серед населення паніку, пов'язуючись при тому з п'ятою колоною.

Десант мусить уміти виконувати операції при взаємодії з фронтовими частинами так у фронтовій смузі своїх армій, як і в смузі ворожого фронту, координуючи свої дії із цілістю запланованої акції. Вишкіл ставить собі за ціль — навчити командира й вояка діяти в повітрі і на землі.

Тому то й перша частина навчання має назву — наземна підготовка, а друга частина — повітряна підготовка; так перша, як і друга провадиться системою одиночного і групового вишколу.

В наземному вишколі проробляються такі основні питання:

1) вивчення матеріальної частини різних систем парашутів, їх негативних і позитивних сторінок при тактичному використанні;

2) вивчення системи та матеріальної частини основного парашуту, за допомогою якого командир і вояк будуть діяти; саме такий парашут повинні вони знати краще від інших;

3) вивчення методів і принципів, як перевіряти парашут в його спроможності перед вживанням та як виявляти його дефекти; коли ж парашут бракований, то як його зібрати, скласти; як забезпечувати власний парашут та який порядок охорони до моменту його вживання і після вжиття;

4) які правила одягнення та допасовування так основного, як і запасного парашуту;

5) вивчення методів і способів підвищувати парашут та вміння сидіти, вивчення техніки ослаблення та допасовування парашуту в різних випадках;

6) опанування техніки одиночного та групового стрибання із спеціальних горбків та вишок;

7) вивчення техніки стрибка та техніки вживання взуття, щоб зменшити травматичні пошкодження (потовчення й поламання);

8) спеціальне допасовування одягу, зброї, укладки бойових і харчових припасів та вправи по алярмі сидіти в вишкільний літак на землі і швидко висідати з нього;

9) вивчення способів, як опаковувати і допасовувати важку зброю для кожного вояка та опанування принципів, як стрибати разом зі зброєю;

10) вивчення спеціальних методів, як тушити парашут під час вітру, як робити розворот парашута та як сховзати в повітрі.

Вишкіл у повітрі

Лише добре оволодівши наземним вишколом, десантник допускається до вишколу в повітрі. Тоді проробляються та вивчаються такі питання:

1) який порядок дій на площі посадки; при тому вивчається умовні знаки та як діяти за їх допомогою;

2) який порядок розміщення в літаках без зброї та зі зброєю;

3) десантники привчаються, як вести себе в повітрі під час льоту; командир вивчає своїх підчинених, а підчинені привчаються до різних рухів літака при всяких швидкостях та вишколюються в спостеріганні та в орієнтуванні щодо терену, понад яким літак саме пролітає;

4) вони вивчають порядок швидкої висадки, коли літак приземнився по сигналу;

5) вивчають порядок практичного стрибання одинцем і групами;

6) привчаються, як володіти над собою до моменту розкриття парашуту і після його розкриття з динамічним ударом; привчаються спостерігати в повітрі, вже вискочивши з літака, робити розвороти в повітрі та підготовлятися до приземнення відповідно до місцевості;

7) вчаться способів приземнювання, відриву від парашута та способів, як парашут знищити чи то заховати;

8) вчатьсЯ збірки по сигналах чи самостійно, привчаються, як діяти, орієнтуватись по місцевих предметах, та вивчають способи, як прийняти бойовий порядок;

9) врешті ж — вчатьсЯ стрибати масовим порядком вночі на малій площині та відділами виконувати швидко тактичне завдання і при тому не бути зовсім помітним для ворога.

Так проходив вишкіл советського повітряного десанту, що особливо посилено розвивався аж перед 2-ою світовою війною та виявив низку недоліків, які й спинювали його дію. В основу советського десанту при виконванні тактичних завдань і операцій покладені в інструкціях такі визначення:

а) повітряно-десантний батальйон це одна з одиниць, що здібна виконувати самостійно тактичне завдання;

б) повітряно-десантна бригада це самостійна частина, що призначена за своєю маневровою здібністю та матеріально-технічним забезпеченням самостійно виконувати лише оперативно-тактичні завдання;

в) повітряно-десантний корпус виконує завдання стратегічно-оперативного призначення та відіграє основну організуючу й контролюючу ролі в керівництві підчинених йому бригад та окремих батальйонів, які діють за окремими частковими наказами. Таким чином у праці штабу над підготовою до виконання оперативного плану зупинимось на повітряно-десантній бригаді, що відіграє основну ролі в бойових діях, як більш маневрова, більш оперативна і більш насичена технічними та допоміжними засобами для знищення ворога.

Советський повітряно-десантний корпус має в своєму складі: штаб корпусу, відділи, що обслуговують штаб, відділи забезпечення, відділи розвідки і зв'язку, відділи, що додаються для забезпечення бою, політвідділи, відділ постачання, відділ санітарного забезпечення і обов'язково також — окремий відділ МГБ.

В склад корпусу входять і йому підпорядковуються три десантні бригади.

Склад повітряно-десантної бригади

На повітряно-десантну бригаду складаються: штаб бригади з політичним апаратом, чотири самостійні батальйони із власними штабами, чотири окремі сотні та чотири допоміжні відділи.

У склад штабу бригади входять: командир бригади, начальник штабу, начальник оперативного відділу, начальник парашутно-десантної служби, начальник постачання зброєю та ремонту, начальник постачання амуніції, начальник харчового постачання, начальник санітарної служби, начальник зв'язку, начальник розвідки, два перекладачі чужоземних мов і 10-15 чоловік молодших інструкторів парашутно-десантної служби. Крім того в кожному з відділів є ще по два-три чоловіки писарів та машиністів.

На політичний апарат бригади складаються: комісар бригади, його заступник — він же старший політичний інструктор, секретар партійного бюро, інструктор окремого відділу МГБ, а врешті — низові партійні та комсомольські організації.

При штабі бригади є ще відділи й підвідділи, що забезпечують її дії так у вишкільний, як і в бойовий період; вони можуть збільшуватись або зменшуватись залежно від тактичного завдання й операцій.

Крім чотирьох самостійних батальйонів із власними штабами бригада має ще: сотню розвідки, складену з автоматників, сотню радіо-телефонного зв'язку, сотню саперів, сотню для охорони та обслуги штабу (т. зв. «комендантську»), ремонтний підвідділ, відділ технічного забезпечення, відділ санітар-

ної обслуги і врешті транспортний відділ постачання.

Штаб повітряно-десантної бригади та його служби перед опрацюванням дотичних оперативних плянів ведуть свою працю такими етапами:

1) спершу штаб бригади отримує попереджувальне розпорядження від свого зверхника;

2) зчерги триває повітряну розвідку дотичного терену дій вдень та вночі чи то вивчає цей терен із фотознімків;

3) вивчає мапи дотичного терену та можливості їх використання згідно з місцевістю;

4) видає попереджувальні розпорядження підчиненим відділам та підвідділам у зв'язку з передбаченими діями й операціями;

5) нав'язує сполуку з командиром транспортної авіації, вивчає сигнали та паролі як також опрацьовує декілька варіантів десанту;

6) отримавши бойовий наказ від свого зверхника, обраховує та складає плян бойово-оперативного часу;

7) видає свій бойовий наказ, наказ про постачання як теж розпорядження підвідділам;

8) негайно надсилає заяви на поповнення боеприпасами, харчами й людськими резервами;

9) негайно відокремлює хворих та політично «ненадійних»;

10) командир бригади і начальник штабу приймають рішення про виділення «ПО» (передового загону);

11) оба вони приймають рішення про ешелонування й бойовий порядок в повітрі, на землі і про їх охорону; саме бойове рішення приймається і подається остаточно аж у терені;

12) сигнали та умовні знаки опрацьовуються ще до операції і вивчаються кожним старшиною та вояком; також і місцевість вивчається ними з мап;

13) видаються розпорядження на знищення або на заховання парашутів після приземлення;

14) наказується про порядок заступників командирів на випадок, коли хтось з-поміж них буде вбитий чи поранений;

15) визначається остаточно положення та місце санітарної служби і те, який буде зв'язок з фронтовими з'єднаннями і якими способами при евакуації ранених бригада забезпечена.

Такий порядок основних моментів у праці штабу повітряно-десантної бригади. Їх загалом багато, вони бо завжди виникають із завдання та з ваги операції. Ми на них зараз детально не зупиняємось, бо це справа окремої статті.

Советський повітряний десант, як ми вже згадували, розвинувся особливо перед 2-ою світовою війною. Все ж Генеральний штаб СССР не зміг ефективно використовувати такого важливого війська. Ціла низка технічно-матеріальних недоліків та малий досвід у практичному діянні великими з'єднаннями в терені — все те привело советський десант до того, що його доволі таки швидко знищила німецька армія. В початках німецько-советської війни були скинуті советські десантні одиниці, а то й цілі відділи у німецьке запілля, та вони, не встигнувши навіть приземнитись, були вповні знищені німцями; та ж частина десанту, що вже була на землі і змогла заволодіти тереном, також діяла без пляну. То ж у висліді, напр., були знищені: 8-а, 9-а, 212-а бригади та багато інших.

Советський генеральний штаб, побачивши такі великі втрати у своєму повітряному десанті, пізніше використовував його вже тільки в прифронтовій смузі своїх теренів у характері бойових партизанських груп — скидаючи їх у цивільному одязі на терени німецької прифронтової смуги. Такі десантні групи-«партизани» діяли в районах: Стариї Руси, Пскова, Острова, Полоцька, Вітебська і далі на південь. Німці були змушені кидати цілі

полки на охорону шляхових вузлів та залізниць і вести спеціальне прочісування лісів щоб знищити цих советських партизан-десантників.

Советський повітряний десант не мав успіху ще й тому, що Червона армія, коли німці наступали, в початках вела війну за принципами рухомої оборони і часткових проти наступів на окремих напрямках, а советський висаджений десант весь час находився в непостійному запіллі; що далі німці просуvalися на схід, то цей советський десант все більше відривався від фронтової смуги своєї армії

і тим більше труднощів зустрічав у своєму постачанні та зв'язках, а тим самим залишався на знищення.

Советський повітряний десант до того мав, як і загалом уся Червона армія, дуже слабкий радіозв'язок і надто мале число добре вишколених радистів; а саме ті чинники відіграють величезну роль в керуванні сучасним боєм. Як бачимо, советський повітряний десант, як окремий рід зброї, показався ще надто молодим щодо свого досвіду при своїх діях в 2-ій світовій війні.

3. Семенів

Другий випуск старшинської школи УПА «Олені»

Однією з найпекучіших проблем в УПА було питання старшинських кадрів. Ряди збройного підпілля під кінець німецької окупації безнастанно збільшувалися і треба було розв'язати питання їхнього счолення. Цьому не могло зарадити порівняно невелике число старшин з т. зв. Українського Легіону і з червоної чи німецької армій. Не могли заповнити цієї прогалини й одиниці-старшини з колишньої польської чи українських армій із доби Визвольних змагань: цих останніх було дуже мало. Військової школи ОУН, що велися до того часу, давали радше елементарні військові знання ширшим колам членства, але ж не теоретичну і практичну підготовку до командних становищ. Щоб розв'язати цю проблему, тут і там на теренах дій УПА піднімаються спроби зорганізувати різні вишколи військового характеру, підстаршинські школи, курси тощо. Намагання ж Командування УПА йдуть у напрямі зорганізування старшинської школи: підібрано відповідний інструкторський склад і 1943 року в волинських лісах постає перша старшинська школа УПА. Серед інструкторів і командирів цієї школи бачимо старшин з різних армій: є там вихованці чеської армії, Українського Легіону, польської армії як теж декількох старшин української армії з 1918-21 рр. Безупинно ведеться вишкіл молодих людей, що незабаром повинні б зайняти командні становища в УПА. До кінця 1943 р. старшинська школа на Волині дає два випуски вже вишколених кандидатів на старшин.

Тимчасом східній німецький фронт доволі скоро відкочувався на захід: Волинь незабаром мала змінити окупанта. Для старшинської школи не було тут перспектив на нормальну працю. Треба було шукати захиснішого місця. Такий порівняно кращий захист давали тоді карпатські лісові масиви. З наказу Головного Командування УПА увесь інструкторський і командний склад школи переходить в зимових місяцях 1943-44 рр. в Карпати. Тут уже ждали нові кандидати на вишкіл. Заздалегідь зібрані з усіх на тоді піднімецьких теренів України вони пройшли сотні кілометрів, щоб іще перед переходом фронту пройти вишкіл у цій старшинській школі. І так приблизно в лютому 1944 р. починає діяти ця нова старшинська школа УПА в лісах Скільщини. Вона дістає назву «Олені». В першій половині липня 1944 р. закінчується вишкіл її першого випуску. Саме коли вони мали розходитися в терен, збиралися групи нових кандидатів на другий випуск. Цьому другому випускові школи «Оленів» і присвячуємо нашу статтю.

Кандидати на вишкіл

Ще заздалегідь перед закінченням першого випусків «Оленів» вийшов наказ Головного Командування до командувань воєнних округ, як теж до теренової мережі ОУН про намічення й відправлен-

ня свіжих кандидатів до старшинської школи. З уваги на обмежене число місць окремим ВО (Воєнним Округам) були визначені максимальні контингенти кандидатів.

Від кандидатів вимагано: відповідного віку (мабуть, від 18—25 р.), бездоганного здоров'я, середньої освіти (при відповідній рекомендації тут допускалися й винятки), зразкової поведінки, виявленого відповідного ступеня інтелігенції, елементарних знань військового діла як теж практичної участі й зарадности в боях. За підбір людей відповідальність несли командири ВО. Так підібрані кандидати з поодиноких сотень УПА і з теренової мережі ОУН відсилалися спершу до командування ВО. Тут вони проходили лікарські оглядини й відповідну перевірку. Перевірка полягала на тому, що командир ВО чи його відповідничий переводив з кожним кандидатом зокрема коротку гутірку, з якої й міг зорієнтуватися про знання і здібності кандидата. Він теж звичайно приходив декілька разів на інспекцію групи кандидатів під час їх перебування при штабі ВО. Власне це перебування тривало декілька днів і було виповнене вправами. Очевидно, до всього того доходили ще поручення зверхників кандидата, а які йшли слідом за ним до ВО. Після цієї перевірки групу кандидатів відправляли по зв'язках на вишкіл.

При тому слід додати, що кандидатами були тут самі охотники. Звичайно їх число на багато переходило виначений контингент, то ж не дивно, що після перевірок залишалося чимало таких, які почували себе «покривдженими».

З бойових відділів на вишкіл приходили не лише рядові стрільці, але й такі, що вже повнили були в них командні функції, як от ройових, чотових, бунчужних; був навіть один (із УПА—Північ), що вже командував був куренем, але ж не мав іще вимаганих кваліфікацій. Теренова мережа ОУН надсилала теж свої найкращі сили: від членів районних проводів геть аж до обласних. З хвилюю відходу на вишкіл вони були підпорядковували військовому командуванню. Після закінчення школи залежно від потреб вони могли або повернутися назад до теренової мережі ОУН або ж залишитися у віділах УПА. Якщо мова про територіальне походження курсантів, то це були здебільша повстанці із відділів УПА—Захід і УПА—Північ, отже із західної Волині, Холмщини й Галичини. Перед відходом із ВО кандидати мусили здати всю автоматичну зброю і пістолі, а за те отримували рушницю. Аргументовано це тим, що школа не зводитиме боїв, її охоронятимуть бойові сотні, автоматична ж зброя потрібна на місцях. То ж після такої «чистки» групи кандидатів відходили на зв'язкову лінію і звідти вже підводами чи пішо мандрували в Карпати.

Школа й її командування

З прибулих у Карпати кандидатів створено дві сотні, з яких кожна налічувала понад 150 чоловік. На їх озброєння склалися рушниці й гранати; крім того кожному роєві приділено тут один кулемет — «МГ-42», кулемет Дехтярова або ж польський «РКМ». Всі командири, почавши від чотових, були озброєні в автомати, головню мадярські, до яких тут можна було легко дістати муніцію. Обі сотні мали теж по одному важкому кулеметові — мадярського типу і системи Кольта. Особливого умундирования не було: кожен ходив у такому, яке приніс із собою. Були це мундири німецькі, мадярські, чи то врешті колишні польські і цивільні. Решта виразу визначувалася правильником і була при «апелях» строго контролювана.

Командиром школи був майор Поль. Це був старшина з кол. польської армії, родом волиняк. Він і був командиром старшинської школи ще на Волині, під його керівництвом вишколювався і перший випуск «Оленів» у Карпатах. Низького росту, сухорлявий, чорнявець, понад 30 років, з енергійними руками — він на перший погляд видавався дуже суворим, хоч насправді був дуже поміркований і холоднокровний. Вимагаючи у відношенні до себе й до підчинених, він зумів собі з'єднати всіх і перетворити увесь склад школи в гармонійний колектив. Визначався незвичайною тактовністю й особливим знанням вояцької душі; це зокрема виявлялося у прикрих для школи хвилинах. Його попередня приналежність до ОУН полк. Мельника ніяк не стояла йому на перешкоді включитися в загально-український фронт боротьби, пліч-опліч із своїми партійними суперниками, та поставити свої сили і знання на службу загальній справі.

Добрий командир вмів підібрати собі відповідний штаб співпрацівників і впливати на них своїми шляхетними прикметами. Це й позначилося на ад'ютантах к-ра Поля. Ними були — спершу хор. Зміюка, син полк. Д. Вітовського, а згодом — десь від половини серпня 1944 р. — хор. Ткачук. Звідки він походив, не знаю. Був це високого росту чорнявець, яких тридцять років, мовчазний, в поведінці привітний; у собі мав щось, що притягало до нього людей, але ж одночасно казало підлеглому затримувати повний респект перед ним як зверхником. Він був вірним відображенням свого командира.

Особливою повагою визначався командир розвідки і зв'язку Ждан. Низький, худощавий, з гарно виPLEKаною борідкою — вже з першого погляду здавався своєю попередньою цивільною професією. Всякий середньошкільник впізнавав у ньому учителя. Його доводилося зустрічати в самій школі тільки зрідка: здебільша він перебував у терені чи то нав'язував зв'язки з мадярами. Ходити чутки, що він кількакратно їздив на переговори з ними до Будапешту.

Політвиховником на вишкільній курсант Руслан, родом із Коломийщини. Сюди він прибув з теренової мережі, де мав був функцію в обласному провіді. Визначався неабиякими здібностями й був людиною високої культури. Над собою працював дуже багато. Не надто часті зайняття з політвиховання не перешкоджували йому брати участь враз із іншими курсантами на лекціях чи вправах. Тут він був разом з усіма, вчися.

Функції капеляна школи повнив о. Н., що хоч і не завжди, але доволі часто перебував на терені школи. В особливо важких умовах він завжди знаходив слова потіхи для повстанців. Худий, високий, з сивим волоссям, він серед молодшого покоління складався на якоесь апостола із церковної ікони.

Двома роями польової жандармерії командував к-р Вуйко, людина незвичайно веселої вдачі, віком у сороківку. Це був верховинець-бойко, родом із Славська, що нерідко дивував усіх своєю витривалістю та безнастанними жартами. Свій величезний

наплечник при всякій нагоді поповнював харчами, що служили «залізною порцією» для всіх, хто від знемоги й голоду валився з ніг.

Контрастами за своєю вдачею і поведінкою були оба командири сотень. Хор. Щит — к-р 1-ої сотні, низький ростом, худощавий, темний русявець, із вдачі — гарячий і нервовий. Своїми здібностями надавався радше на штабного старшину. Через свою надмірну строгість не дуже був люблений вояками. Зовсім протилежними прикметами вирізнявся к-р 2-ої сотні хор. Коник. Повільний, маломовний, ніколи не виявляв назверх знервування. Мало буває людей, що дають себе так любити, як цей 35-літній старшина ще з польської армії. Він був душею вояцтва. Суворий у вимогах до себе й до своїх підчинених, він був дуже вирозумілий для потреб вояцтва і ті бійці, що будь-коли були під його наказами, довго згадуватимуть його як одного із зразкових старшин УПА.

Курінним лікарем і одночасно лікарем 2-ої сотні був д-р Максимович. Сам він — галицький жид, середнього росту, худощавий, темний русявець, під сороківку — з особливою сумлінністю виконував свої обов'язки. У кожну хоча б і найменшу працю старався вкласти максимум вміння. Втікаючи перед гітлерівським знищенням, він знайшов у рядах УПА захист для себе і для своєї понад 60-літньої матері. Обое вони були в школі «Олені» через увесь час.

Другим лікарем — у 1-ій сотні — був д-р Кум, теж жид, віком близько 36 років. Він студював в Італії і до війни вів практику в Стрию.

Оба лікарі-жиди трималися дуже добре, хоч невидого повстанського життя дошкульно давалися їм в знаки. В короткому часі вони зуміли зжитися з повстанцями і були ними дуже люблені. Про д-ра Кума пізніше були вістки, що він, заскочений більшевиками, сам застрелився в безвихідному положенні.

Бунчужними були: в 1-ій сотні — молодий, житерадісний русявець ст. бул. Запорожець, а в 2-ій сотні — старший віком, не надто привітний і доволі скупий ст. бул. Арпад.

Обі сотні мали по три чоти, кожна ж чота по тричотири рої. Чотовими в першій сотні були: хор. Крук, ст. бул. Вікторія, що пізніше відійшов на становище командира бойової сотні, а його місце зайняв ст. бул. Симпатичний; псевда чотового третьої чоти не пам'ятаю. У другій сотні чотовими були: ст. бул. Черник, ст. бул. Антон та в третій чоті — коротко хор. Козак, а згодом бул. Зенко.

Інструкторський склад і дисципліни

Інструкторський склад школи становив окреме тіло. Тут були заступлені старшини, що своє знання здобували в усіх окупантських арміях: польській, німецькій і червоній.

В першу чергу треба згадати сот. Березу, що знаменито читав лекції з загальної («польової служби») і партизанської тактики. Його підручниками з партизанської тактики, мабуть, ще й до сьогодні посплугуються повстанці в Україні. Сам сот. Береза був уродженець східних областей і згідно з поголосками був попередньо інструктором в польовицькій старшинській школі. Дуже приступна форма його лекцій, ядерність висловлюваних думок і добра метода навчання давали змогу курсантам багато скористати на його лекціях. У вільних хвилинах цей кремезний 40-літній козарлюга любив проводити на розмовах із вояцтвом. Його увага для кожного курсанта була теж однією з причин тієї широкої популярності, якою він втішався у школі.

Подібно, як сот. Береза в 2-ій сотні, викладачем «полівки» (польової служби) і партизанської тактики в 1-ій сотні був пор. Ярема. Своє знання здобув він у німецькій армії (Український Леґіон); сам — уродженець Галичини. Теж визначався неабияким знанням своїх дисциплін і вмінням передавати його іншим.

Пор. Степовий — теж уродженець східних областей; про нього теж ходили чутки, що був інструктором у большевицькій старшинській школі — читав лекції з топографії і зв'язку. Він теж відзначався діловим підходом до своїх лекцій, ясністю думки і вмінням передати її слухачам. Замкнений в собі, у співжитті з курсантами «формаліст», не користувався особливими симпатіями серед останніх.

Високим ростом дорівнював Березі і Степовому куди молодший, стрункий, з голоною головою пор. Кацо. Сам він з національності — осетинець, свої військові знання здобув у червоній армії. У школі «Оленів», як і попередньо у волинській, він читав лекції із зброєзнавства. Чималі труднощі він мав із мовою: старався говорити по-українськи, але на ділі виходила якась мішанина українсько-російських слів. Незвичайно гострий своєю вдачею, він ставив високі вимоги до курсантів. Взаємини бійців із ним мали більше формальний характер.

Поважним віком (понад 45 років), середнім ростом, худощавою постаттю, з окулярами в грубій чорній оправі вирізнявся пор. інж. Крутий — спеціаліст у справах «піонерки», маскувannya, «мінерки», будови оборонних споруд тощо. Теж уродженець східних областей і своє знання здобув у червоній армії. Він мав особливий дар педагога. Всі свої лекції старався, наскільки на це дозволяли обставини, продемонструвати практично. Серед курсантів він мав марку «добродушного старушка»; вже ця обставина свідчить про безпосередність його взаємин з ними.

Решта дисциплін таких, як напр. внутрішня служба, наука стрільня, муштра тощо, належала до командирів сотень; про санітарну справу лекції читали лікарі.

День починався раньою зорею в п'ятій годині вранці. Миття, молитва, сніданок, ранній звіт і вимарш на лекції тривали до сьомої години. В сьомій починалися лекції, що тривали аж до дванадцятої, тоді — півторагодинна перерва на обід, знову лекції аж до год 17-ої. Від години 17-ої до вечірньої зорі (21-ої год.) мали місце — денний наказ, чищення зброї, вечерея, індивідуальне навчання тощо. Зрештою декілька разів відбувалися нічні вправи і часто мали місце нічні алярми.

Неділі і свята були вільні від усяких офіційних зайнять: тоді можна було направити одяг, скупатися, вчитися а то й погрітися на сонці.

Обі сотні вишколювалися окремо за рідкими військовими спільними вправами. Лекції з поодиноких дисциплін не читалися довше, як по дві години під ряд. На зміну теорії приходили вправи або муштра. Функції сотенних, чотових тощо повнили самі курсанти за попереднім назначенням; вони кожного дня змінювалися. Властиві ж сотенні і чотові вели тільки нагляд.

Сьогодні важко вже відтворити подрібно графік лекцій як теж подати число годин, призначених поодиноким дисциплінам. Немає теж програми лекцій у школі «Олені». В загальному можна окреслити, що на польову службу і партизанську тактику припадала половина всіх годин лекцій. Другу половину виконували інші дисципліни. До обов'язкових дисциплін належали: загальна тактика («польова служба») в обсязі дій піхотного курення, партизанська тактика, організація армії, топографія (наука про форми поземелля, картографія), зброєзнавство (давано перегляд всієї піхотної зброї до важкої включно — без гармат), піонерська справа, куди входило навчання про переправи, будову мостів, мінування, маскування, протитанкову оборону тощо, внутрішня служба (вивчення компетенцій і обов'язків старшин у поодиноких функціях), служба зв'язку (її технічні засоби, шифрування тощо; через надто мале число приладдя у великій мірі приходилося тут обмежуватися теоретичними лекціями), наука

стріляння (з уваги на щадження муніції та з конспіративних міркувань гостре стрільня відбувалося рідко), санітарна справа і врешті муштра. Навчання «політграмоти» тут, з уваги на брак часу, було пропущено. Обмежено його до огляду міжнародних подій, що його постійно давав Руслан.

Під Липою

Перший випуск школи «Олені» вишколювався головню на горі Магура (1365) в Скільщині. Там були вибудовані з кругляків шаласи, що мали хоронити перед дощами й негодою. Такі ж шаласи стояли і в лісі біля с. Липа. В них вишколювалася підстаршинська школа «Беркути», а від другої половини липня 1944 р. почала тут працювати школа «Олені» зі своїм другим випуском.

Заки дібратися до табору біля с. Липа треба було всім новоприбулим кандидатам ще раз пройти лікарську комісію в с. Слобода Болевівська. Були й такі, що прибули скоріше, тоді їх перегляд відбувався вже в лісі.

Тимчасом большевики уже прорвалися в північну Галичину й скорим маршем просуваюлися на південь. 27. 7. 44. вони зайняли Львів і витіснявали німців та їхніх союзників у Карпати. Тут німецькі частини приготувалися до оборони. Можна було сподіватися, що із-за догідних теренових умов їм вдасться тут вдержати фронт дещо довше. На це також розчислювало й командування школи й воно, давши один день відпочинку для втомлених дорогою кандидатів, негайно приступає до регулярного навчання. Конечним було використати затримку фронту, бо прихід большевиків поважно відбився б на навчанні: його треба б було припинити, може, і на довший час. Виявилось, що біля Липи не прийдеться довго побувати, бо цей терен, правдоподібно, мав вводити в смугу німецької оборони. Все-таки вивикористати цей терен, і то якнайдовше, було потрібно, вже хоча б з тієї причини, що звідси було недалеко до «долів», які знову ж постачали всі повстанські відділи в Карпатах, а тим самим і школу, харчами. Доставка харчів в глибокі гір натрапляла б на чималі труднощі, особливо у випадку школи, якої курсанти не могли покидати так часто лекцій чи практичних вправ. Населення ж гір було надто вбоге, щоб ділитися з повстанцями своєю «мізеротою». Та коли б і мало прийти до того, що воно стане самотнім поставцем харчування, то все ж цей реченець треба було відтягнути якнайдалі.

Згідно з передбачуваннями, біля Липи вишкіл не тривав довго. Приблизно в тиждень після того, як навчання розпочато, вже треба було це місце покинути. Недалеко вже розривалися гарматні стрільня, а околицю зайняли німецькі фронтові частини. За догідним місцем у великих лісових масивах гір не довелося довго шукати. Пройшовши через гору Яворина (1041), на якій квартирувала тоді сотня к-ра Ясеня, школа розтаборилася під голим небом біля гори Болт (1243) над двома малими потічками.

Сотень, що мали б охороняти вишколи, не було. Рівнож не було кому доносити харчів з недалекої Липи, біля якої приміщувалися магазини, поповнювані з «долів». Таким чином забезпечення школи і її прохарчування були покладені на сили самих курсантів. Навчання однак не переривалося. Всюди, навіть на маршах, для цього використовувалося найменшу нагоду. Бувало таке, що люди, до краю потомлені чи то трудними гірськими маршами чи то стійками або чатами, мусіли йти на лекції, хоч сон чи втома клеїли очі.

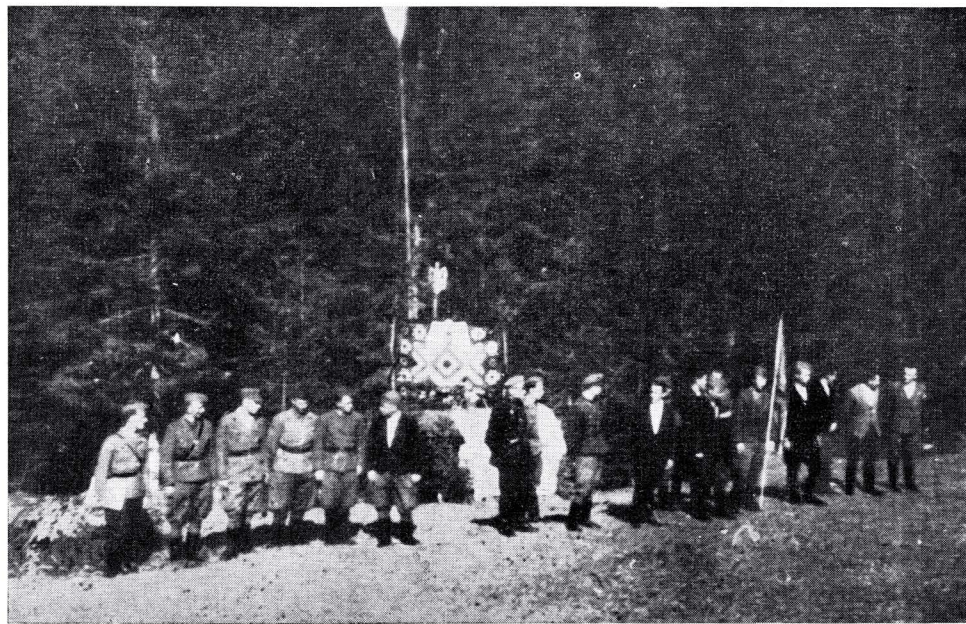
Врешті незабаром після відмаршу з-під Липи, почав навідуватися в гості — голод. Фронт на Передкарпатті спинив доставку харчів з «долів», а за-

паси, що ще були, все далі вичерпувалися в наслідок великого числа повстанських відділів у горах. Вислана до попереднього табору чота Антона принесла рештки харчів; вони були аж надто скупі, а на майбутнє не було ніяких виглядів дістати щонебудь. Там же на старому таборі після короткої перестрілки було зловлено декількох німців, що дезертирували були після того, як їх частини розбито під Тернополем. Зараз же після перевірки їх відпущено.

Школа забезпечувала себе стійками, розставленими зараз же біля табору, чатами, що були віддалені на яких 3 км. від табору, а теж окремими «секре-

Вдень далі відбувалися зайняття, хоч втома й голод позначилися на всіх: обличчя у всіх стали худі-прехуді, лиш очі побільшали і якимось дивно світилися. Виряд дуже тяжів і ноги відмовляли послуху. Крім того — у всіх майже показалися прояви цинги, незвичайно стали надокучувати воші: бо ж часто дощі мочили одяг і він сохнув таки на тілі до того вичерпалися запаси мила і їх нізвідки було поповнити. У декого родилась думка перейти назад до бойових сотень але ж як тоді такому виснаженому відбутися далекий марш. Цей настрій вичув добре сам к-р Поль і, зарядивши збірку цілої школи, звернувся до курсантів з промовою. Ледве сто-

Фрагмент з свята заприсяження Старшинської Школи УПА-Захід «Олені» біля с. Рожанка у Скільщині 21. 9. 1944. Стоять від ліва: хор. Ткачук, пор. Кацо, пор. Степовий, сот. Береза, пор. Крутий, пор. Ярема, —, —, —, о. Др Гриньох, —, —, —, чот. Черник, ройовий Мрія, гості.

тами» й стежами. Одна чата мала приміщення від сторони Липи біля оборога з сіном. Звичайно там перебувало шість-сім курсантів, які виставляли стійку. Німці, що стояли в Липі, розвідали про постій тієї чати й одного слітного ранку заскочили її, але так, що оминули стійкового і половили живими всіх, хто спав під оборогом. Коли від оборога наближались до стійкового Юрка, він, застріливши німців, вистрілив до них декілька разів з рушниць й сам побіг до табору. Погоня, що негайно вирушила за німцями, була безуспішною. Принесено лише важкораненого вояка німецької армії, за національністю словака. В поспіху про нього німці забули.

Саме тоді були на школі два лікарі — мадярські жида; їх були забрали німці копати окопи і вони втекли від цієї роботи. По зв'язках УПА вони відходили назад в Мадярщину і по дорозі задержалися на деякий час при школі. Один з них, — він мав псевдо Корона, — виявився знаменитим хірургом і він і заходився біля раненого словака. Виявилось, що ранений мав прострілений хребетний стрижень і для лікування тут потрібно шпитальних умов. Тоді це було неможливе і словак мусів лікуватися в умовах, які були на школі.

Тимчасом гірські ліси починали наповнятися мадярською резервою. Одна така частина заквартирувала недалеко постою школи, нічого не знаючи про це. На школі заряджено поготівля; коли ж перед вечером рухи мадярських частин видалися надто підозрілими, обі сотні зайняли догідні позиції й пролежали на них до ранку, очікуючи ворожих дій. До зудару однак не дійшло, бо над ранком мадяри відійшли.

ячи на ногах, він був тоді ще якийсь менший, ніж звичайно. Але його слова були гримкі й бадьорі і неодному, хто думав був про дезерцію зі школи, приходилось червонітися й соромитися самого себе. На запит, хто хоче бути звільненим зі школи, не виступив ніюдин. І хоч згодом приходилося ще цілих два тижні не їсти нічого, крім лісових ягід, така думка в нікого вже не зроджувалася.

На зміну одним мадярським частинам прийшли другі: ці вже квартирували на самому Болті й там заміновували поля. З ними школа нав'язала контакт безпосередньо. До цього спричинився бугай, що його інтенданти привели з полонини. Коли пізно ввечері його хотіли обухом «причмелити», щоб пізніше легше було зарізати, він обірвав мотузку і зранений помчав лісом просто на мадярів. Випустити таку дорогоцінність з рук було б каригідне і різниці, в погоні за ним, декілька разів вистрелили. Стріли й рев бугая зчинили серед мадярів переполох. Пізніше перекликування стеж привело до зближення. Дальші ж переговори вів уже к-р Ждан, що чудово говорив па-мадярськи. А бугай завернувся назад і, хоч було темно, його таки зловили на втіху цілій школі.

Перемарш під Рожанку

К-р Ждан переговори з мадярами вів в ширшій площині, маючи, мабуть, на те окреме уповноваження. Наладнання зв'язку поміж школою й окремими мадярськими частинами було конечне і корисне, бо це заощаджувало курсантам сили, особливо в перемаршах: вже не треба було обминати мадярів непрямо. Цим разом було встановлено «взаємний не-напад» і школа могла пройти поміж квартируючи-

ми мадярами на південь. Такий перехід із-за браку харчів був аж дуже конечний. Прийшов час, коли нашими виживлювачами мали стати самі верховинці.

В декілька днів після цієї історії з бугаєм школа вирушила в марш. Про ступень знесилення курсантів най посвідчить факт, що на саму таки гору Болт, в половині якої квартирувала школа, мандрували більше як пів дня. На зміну несли ще раненого словака. Єдина вирука були ще коні, яких можна було обвантажити важкими кулеметами й мінометами.

На самім верху вже чекали мадяри. Вони забрали раненого, якого ще передше погодилися передати до лічниці на лікування. Тут, на верху, вони мали свої шатра, поміж які й проходили курсанти. Мадярські вояки з цікавістю гляділи на повстанців, стоячи обабіч стежки. Були здебільша без зброї, що свідчило про відсутність якогонебудь підступу з їхньої сторони, як це дехто підозрівав спершу. Треба сказати, що тоді мадяри вже були морально залямані; це згодом і справдилося. А курсанти, хоч які були зморені, перед чужинцями показалися напричуд бадьорими. Можливо, що «застриками» тут послужили ті три кістки цукру, що їх кожний дістав зранку перед відмаршем.

Перемарш до Рожанки тривав понад два тижні. Такий довгий марш був зумовлений і великим виснаженням всіх людей, і тим, що догідні місця використовувано — на школення. Видавання харчів інтендантами відпадало: одинокою поживою залишалися борівки й малини, що саме були добре зародили. Доходило до того, що сотенні висилали на зміну чоти «пастися» в малинниках. Цим заповнялися всякі обідові перерви чи інші вільні хвилини. Маршувати багато було годі, бо це було не під силу: звичайно після пройденого кілометра-двох, а часто й менше, треба було робити відпочинки. Особливо далися в знаки — гора Магура (1365), а ще більше гора Чирак (1283) своїми крутими схилами.

Біля Магури дійшло було до сутички роя 1-шої сотні, що стояв на заставі, з німецькою патрулею. Сутичка ця трапилася через корову, що її взяли повстанці з полонини, а яка була «власністю» німців: німці вислали патрулі й окремих розвідників в терен і така одна патруля зайшла на заставу школи. Втрати були по обох сторонах раненими і, мабуть, теж — вбитими. Двох німецьких розвідників зловлено живими.

Під Рожанкою

Гірські села Рожанка Вижня і Нижня розкинені широко і мають багато присілків. Крім цього в лісах і на горах є ще чимало окремих будинків, т. зв. зимівників. На таких то «зимівниках» заквартирувала школа «Оленів». Переважно до одного господарства прикріплювано одну чоту й вона мала себе забезпечувати стійками й «алярмовими». Приміщеннями, своєрідними «казармами», були стодоли. На лекції і вправи сходилися сотнями й обі сотні вели їх окремо, недалеко одна від одної. Віддаль між заквартируваннями чот була один-два км.

Можна сказати, що вишкіл тут проходив зовсім нормально. Спокій, відсутність довгих виснажливих маршів давали гварантію на безперебійне навчання. Коли порівняти з попереднім станом, то і прохарчування, зваживши терен і умови, було наладнано задовільно. Харчі брано з поблизу сіл, де селяни, це треба особливо підкреслити, не жаліли нічого. Правда, харчів не було аж надто багато, але все була дотримана певна норма. До цього причинилося, мабуть, те, що тут не було бойових сотень, що обтяжували б терен; це, мабуть, було так узгіднене з командуванням ВО. Замість хліба

розділювано вівсяні паляниці («ощипки») — одну на цілий рій денно. Вранці і ввечорі була кава, рідше молоко, а на обід юшка («зупа»), в якій майже завжди було м'ясо. До паляниць додавано звичайно сир або масло.

Тимчасом фронт все ще далі стояв на північних схлонах Карпат. По ночах безперестанно гуділи літаки, що пролітали на південь на Мадярщину. Це були большевицькі й американські літаки, що мали свої бази в СССР.

Після кількох тижнів нашого побуту під Рожанкою теренова розвідка донесла, що в околиці Рожанка-Волосянка скинено на парашутах большевицьких партизанів. Їх мало б бути небагато. Щоб не дозволити їм турбувати населення, командування школи рішається вислати декілька роїв у погоню. Цілонічні розшуки роїв і ПЖ (полевої жандармерії) під командуванням Мрії не дали бажаних успіхів. Зловлено лиш одного парашутиста, який не хотів нічого говорити. Виглядав він дуже бідно — низький, коростявий і брудний. Решта парашутистів, як пізніше виявилось, відразу була подалася на захід.

В лісах появилися знову мадяри. Це були резервні частини як теж ті, що приходили сюди змінювані з фронту. Перед ними і перед большевиками, що могли кожної хвилини прорватися сюди, школа виставляла чату на гору Чирак. Звичайно туди йшов неповний рій, очолюваний кимсь з-поміж курсантів. Час тієї чати тривав цілу добу. Віддалена вона була від табору більш як 5 км. Ці чати, за згодою командування, нав'язали знову контакт із мадярськими частинами, що стояли по другій стороні хребта Чирак. «Братання» тут ішло так далеко, що стежі курсантів постійно заходили поміж таборуючих мадярів питати, «чи далеко большевики». При цій нагоді можна було розглянутися між мадярами. Їхній моральний стан був уже дуже низький: брак дисципліни й невеликий авторитет командирів відбивалися теж і на самих вояках. Опушені, не дбали про власну гігієну, занедбували зброю, що на дощі ржавіла. Падали зливні дощі, а їм не хотілося навіть добре надягнути палаток. Спали майже в болоті. Найбільшою для них карою був брак харчів. Наші чати, що з собою брали картоплю для харчування, відмовлялися добровільно від цієї власної поживи, несли її мадярським воякам і в заміну за це одержували амуніцію.

«Я, воїн Української Повстанчої Армії...»

Дата 21 вересня 1944 р. залишиться у випускників старшинської школи «Оленів» у пам'яті на завжди. Це ж бо день, в якому молоді курсанти склали присягу вояка УПА на вірність Україні. Урочистість того дня полягала не так у зовнішньому оформленні, як радше у внутрішньому перевероті кожного курсанта. Ідейний порив молодих людей знаходив своє завершення в цих таких знаменних словах присяги.

Вже ціле післяполудне 20-го вересня було вільне від усяких занять. Воно було призначене на впорядкування виряду, чищення зброї купання, тощо. До командування школи приїхали якісь гості і зверхники, перед якими звітував і к-р Поль. Заносилося на щось велике.

Вранці 21-го вересня обі сотні, вичищені і впорядковані, відходять на вишкільну площу 1-ої сотні. Сюди сходяться теж і селяни з поблизу присілків, щоб бути присутніми на першій того рода події в їхній околиці. Всі святочно повбирані, всі ждуть тієї хвилини, що залишить свій слід на довгі роки. На площі стоїть гарно прибраний вівтар, приготовлений до польової Богослужби. Врешті надходять гості, штаб школи й інструктори. Після звітувань починається богослуження.

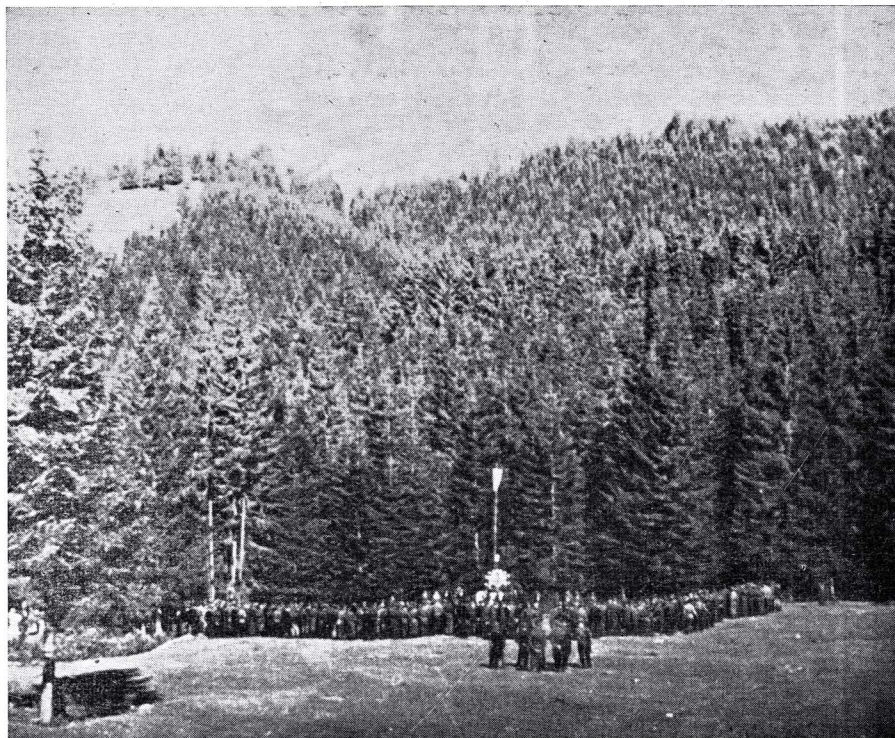
Після богослуження командири сотень зголошують свої відділи к-рові Полеві готовими до присяги. Сам акт присяги проводить віцепрезидент УГВР — о. д-р І. Гриньох. Здавалося, поза шкурою проходив мороз, коли падали слова, дотримуватись яких курсанти присягалися до смерті. Урочистість і повага хвилини були величні. Вони не меншали і під час того, як курсанти з піднесеними вгору пальцями проходили мимо прапора, доторкаючись його, а заздалегідь зорганізований хор співав «За рідний край...», не меншали і під час теплих побажань верхників.

Після обідньої перерви (обід був тоді справді «святочний») почалася друга частина св'ята, тим

школа доходить до старого постю під Болтом і тут отаборюється.

По дорезі, — вона була теж трудна, бо запасу харчів з собою не несено (з Рожанок не можна було багато взяти), — притрапилося нещастя. Стр. Вир з 2-ої сотні, що вів навантаженого важким кулеметом коня, наступив на міну, що вибухла й поранила його й коня. Звичайно, коней не можна було вбивати, бо це ж була незамінна тяглова сила, та тим разом коня таки дострілено. М'ясо розділено між обі сотні, щоб підкріпити сили. На щастя, до старого табору під Болтом не було вже так далеко і раненого вояка, важкого кулемета та достріленого коня не довелося нести довго.

Свято записяження другого випуску Старшинської Школи УПА. Захід «Олені» біля с. Рожанка у Скільщині 21. 9. 1944: дві сотні старшинського випуску.

разом розвагова. На чергу прийшли різні гри, веселі точки, скечі, хорові виступи тощо. Неперевершеним майстром гумору показався чот. Антон. Знаменитий підбір веселих точок, які він зорганізував, захоплював усіх. Особливою радістю сповнювалися обличчя селян-бойків, які вперше в житті мали нагоду бачити таке велике свято рідного війська.

Напря́м — північ

Біля Рожанок школа перебувала до кінця вересня. Большевики прорвалися в гори і фронт, якого насправді й не було видно, переходив радше тільки битими шляхами. Та все ж, щоб не бути заскоченим різними несподіванками, треба було вибиратися в ліси. І так, десь на початку жовтня школа прощається з Рожанками і після кількадечного маршу в лісових гущах зустрілася з бойовими сотнями к-рів Різуна і Рена, що зібралися тут, щоб спільно проходити фронт. Всіх сотень було понад десяток; до того доходила ще чота дівчат-курсанток. З цими сотнями був теж к-р Лицар (О. Гасин), що в окремій доповіді поінформував учасників про міжнародне положення й про становище на українських землях.

При бойових сотнях школа залишалася всього один день. Треба було пробиватися на північ, бо сотні Різуна і Рена мали, мабуть, інший напрям маршу. Пройшовши через Магуру й Чорну Сиглу

На новому постю інтенсивно викінчувано навчальні дисципліни, бо йшлося про те, щоб визначений програмою плян якнайскоріш вичерпати. В основному то програма вже була вичерпана, а залишалися ще меншеважні доповнюючі години. На 15-е жовтня готовлено офіційне закінчення школи й після видачі свідоцтв курсанти мали розходитися в терен.

Недостача харчів починала знову надокучувати, але такого, як на початках, голоду не було.

Трагічне закінчення

13-го жовтня після полудня мала відбутися в 2-ій сотні остання година зброезнавства. Пор. Кацо, що разом з інструкторами приміщувався недалеко 1-ої сотні, йдучи на цей виклад крізь гущавники, — до 2-ої сотні не дійшов. По дорозі дезертирував. Спочатку всі думали, що він напевно заблукався, але енергійні розшуки цього не підтвердили. Виявилось, що він таки справді дезертирував. негайно заряджено поготівля й вислано в терен цілу польову жандармерію. На відшукання дезертира вона мала час до наступного дня попудні. Якщо б розшуки не дали жодних успіхів, ціла школа перейшла б в Станиславівщину до Чорного ліса й там перевела б офіційне закінчення.

14-го жовтня приходили поодинці жандармериستي й зголошували про безуспішність своїх розшу-

ків. Всі однак ще не зійшлися і їх треба було ждати. К-р Поль заряджує відмарш 1-ої сотні, з якою висилає кількох інструкторів, а сам зі штабом та з 2-гою сотнею залишається на місці аж до приходу всіх жандармеристів.

Перша сотня вже була далеко в лісах, як до табору прибіг втішений жандармерист (здається, мав псевдо Степ) і оголосив, що він вночі знищив дезертира Каца. Він мав спати у селянина під оборогом і опис, поданий господарем збігався з виглядом Каца. Цього осібника жандармерист під час сну вбив, а тому, що терен був zagrożений, ще вночі трупа заховав. Ця вістка незвичайно втішила всіх і к-р Поль після довгих розпитувань жандармериста рішив, що закінчення школи відбудеться таки на місці й не треба буде робити цього прикрого кожному маршу. Перша сотня мала негайно завернути назад.

На охорону штабу відійшла 3-тя чота під командуванням бул. Зенка. Сам штаб, а з ним і ПЖ, залишався на давньому місці й не долучував до місця постою 2-гої сотні.

15-го жовтня вранці, із сходом сонця (була, мабуть, неділя) в таборі саме готовились до богослуження, як чата від сторони Липи помітила якесь військо, що просувалося здалека полонинами в напрямі постою школи. Після зголошення в таборі чаті наказано залишитися на місці до відклику. Коли це ворог, не уступати з місця й відбиватися. Про большевиків тоді, мабуть, ніхто й не думав, а радше про якийсь повстанський відділ.

Тимчасом за горбком, що був перед чотою, розляглися демонстративні постріли з автомата. Незадовго після цього на горбі появилася большевицька стежа. Її привітано кулеметним вогнем. На підкріплення чаті прийшла 2-га чота й незабаром зав'язався бій.

Тоді, коли 2-га чота відв'язувалася від ворога (такий був наказ) і відступала на гору Болт, штаб школи відступав на Яворини. 1-ша чота, при якій був к-р Коник, ліквідувала табір і з обвантаженими кінськими відходила теж на гору Болт. Саме тоді на Яворинах зчинилася скажена стрілянина з кулеметів і автоматів; почувалися густі вибухи гранат. Густо бив теж міномет. Було ясно, що штаб школи разом з 3-тою чотою попав на засідку. Зв'язана боєм 2-га чота не могла йти на поміч, а к-р Коник був уже з 1-шою чотою на Болті.

Бій на Яворинах не тривав довго. Він був нагальний і скоро скінчився. Вислана розвідка й прибулі розбитки принесли страшну вістку: майже цілий штаб був знищений. Впало яких 12 людей, а між ними к-ри: май. Поль, хор. Ткачук, Ждан, Вуйко, о. Н. Дзвінка (мабуть, зв'язкова) і інші. Засідка ця була така раптова і з таких догідних становищ, що годі було скоро розгорнути оборону і перші курсанти, а за ними й командири впали від перших пострілів. З цієї засади вирвався ранений сот. Боровий-Босий, що на школі був з окремим призначенням, чот. Зенко і бійці, що були подалі від чола.

Цей наскок на школу, а особливо спосіб його організації (зв'язання боєм чати на те, щоб при відступі на Яворини могла краще діяти засідка) свідчили, що дезертир Каца живе і що це він так вміло зорганізував цей напад. Можна було здогадуватися, що він перед своєю дезерцією розвідав про намічені шляхи відступу й використав їх для засідки. Так само невірним було донесення жандармериста про знищення Каца. Вже пізніше виявилося, що він насправді знищив якогось дезертира з червоної армії, який своїм виглядом був зовсім подібним до Каца. Та ці висновки роблено надто пізно. Остання «лекція» була заплачена надто дорого.

У різні напрями

1-ша сотня вже не повернулася під Болт. До неї скоро напіла вістка про трагедію. Вертатися не було за чим. Маючи з собою інструкторів Ярему і Крутого, вона йде в лісі біля сіл Ілемня-Суходіл і тут веде далі доповнення вишколу. Зв'язавшись з Головним Командуванням, командування сотні в другій половині листопада видає випускникам посвідки закінчення старшинської школи й за призначеннями висилає їх в терен. На місці залишається лиш т. зв. скелет, себто ті, хто виконував дотепер різні функції в сотні, як теж деяке число (бл. 16) кандидатів на такі функції з-поміж випускників, що проявили відповідні здібності. Цей скелет мав би бути зв'язком і очоленням наступних випусків, якщо б такі була змога влаштувати.

Найвищими ступенями, наданими курсантам 1-шої сотні, були ступені булавних; з приходом к-ра УПА-Захід Шелеста п'ятьом курсантам затверджено звання старших булавних.

Скелет 1-шої сотні до травня 1945 р. проходив політично-пропагандивний вишкіл і дехто з нього мав відійти на Закарпаття.

2-а сотня після відступу на Болт ходила ще декілька днів в околицях Чорної Сигли і висилала в різні сторони стежі. Одна така стежа в силі роя під командуванням Мрії зводиться біля Липи з большевиками короткий бій, з якого вийшла без втрат. Після цього, нав'язавши зв'язки, сотня подається через села Брязу й Поляницю в ліс біля с. Бубнище. Тут долучає до бойової сотні к-ра Вікторії (попередньо чотовий з 1-шої сотні «Оленів») й має змогу відпочати й відживитися. Сюди прибуває к-р Лицар, а в декілька днів після того к-ри ВО, чи їх відпоручники, щоб забрати призначений їм контингент випускників школи. Курсантам видаються тимчасові, писані ручно посвідки, в яких, крім псевда й віку, було стверджено про закінчення школи з відповідним ступенем і льокатою. Коли не враховувати таких, як от чотові Черник, Антон, або рой. Мрія, що дістали звання хоружних, то найвищими наданими званнями були ступені старших булавних.

При кінці жовтня випускники школи розходяться в різних напрямках, по всіх воєнних округах. Лиш ті, хто йшли до ВО «Буг», пристають до «скелету», що теж прямує на північ. При «скелеті» 2-гої сотні були теж інструктори сот. Береза і пор. Степовий. В с. Селиськах (Вібреччина) призначені до ВО «Буг» відходять. Після деякого часу, коли виявилось, що вести дальші випуски старшинської школи, не можливо, «скелет» розв'язано.

Курсанти другого випуску порозходилися всюди по просторах України. Хоч і їх не було в потрібній кількості, все ж прогалину частинно виповнено. Найважливіше, що це були люди, які хотіли працювати над собою і передавати своє знання другим. Є багато випадків, що випускники старшинських шкіл УПА вели пізніше підставшинські школи, вишколюючи там підстаршин. Багато з-поміж них займали високі командні становища, до командирів Тактичних Відтинків включно (один був навіть командиром ВО). Багатьох виконували відповідальні функції в тереновій мережі ОУН. А всі вони доповнювали ще свої знання з ворожої військової літератури й застосовували їх в практиці.

Ясно, що в практиці старшинської школи УПА були недоліки, браки, можна б мати застереження всякого роду. Напр. можна сказати, що мало було практичних вправ, відчувався брак всяких технічних споряджень, слабе було обізнання з модерною зброєю тощо, але при цьому не слід забувати положення й обставини, серед яких велися ці вишколи. І це повинно бути їх виправданням. Важливе є те, що охоту і запал до науки спрямовано

у відповідне русло і курсанти набули теоретичну підготовку, потрібну до практичної боротьби й її керування.

Пам'ятник вічної слави належить тим, що, не пожалівши трудів і не зважаючи на хвилеві невдачі, зорганізували старшинську школу УПА, а з другої сторони тим, хто нарівні з курсантами, крізь голод і недостатки, крізь злидні й невгоди.

керував нею і давав своє знання і свій досвід жадним цього повстанцям.

Багатоох сьогодні немає між живими — і командирів і інструкторів і давніх курсантів. Відійшли туди, звідки ніхто не повертається. Вірні складеній присязі, всі вони довершили героїських чинів, чинів, що їх оцінить історія.

Примітка: Всі псевда, звання тощо, подаємо такими, якими вони вживалися на школі.

Мао Тсе Тунг

Проблеми партизанської боротьби

Щоб зілюструвати погляд видатного китайського марксиста, сьогодні голови червоного Китаю, Мао Тсе Тунга, на питання партизанської війни вміщуємо в скороченні один із розділів його опублікованої ще 1938 р. брошури п. н. «Проблеми протияпонської боротьби Китаю». Наш переклад із її французькомовного видання.

Сам автор (нар. 1893 р.) належить до «старої гвардії» червоних володарів Китаю (від 1921 р. в ЦК комуністичної партії Китаю, від 1924 р. в її політбюрі, від 1931 р. голова раднаркому совєтських провінцій Китаю). Від 1927 р. бере безпосередню участь у червоній китайській партизанці; зорганізований ним партизанський відділ згодом переформувався в ІУ-у китайську червону армію. Сам Мао Тсе Тунг як її політичний комісар брав участь в усіх її вирішних операціях.

Цікаві його думки про відношення й ролі партизанських операцій до таких же дій регулярної армії, далі ж про характер партизанки як масової «народної війни». Ці питання зокрема актуальні сьогодні, коли військова думка на Заході хотіла б загально-національну партизанку (а яка тоді бореться за власні ідеали, отже не дається керувати «зовні!») замінити різними на піввійськовими тільки «командами» чи «ловецькими патрулями». Цікаві також авторові думки про тактику партизанських відділів. Не зважаючи на свою марксистську «Лінію», авторові все ж прийшлося ствердити, що загальнонаціональна партизанка має ширше оперття в масах, ніж «однокласова». Звичайно, це вже «націоналістичний ухил», на який Мао як представник компартії 400-мільйонного народу всеж міг собі безкарно дозволити.

Від Редакції

Партизанська війна становить невід'ємну частину всіх революційних війн. Задумана в ширшому масштабі партизанська війна є конечна й неминуча в рамках народної визвольної війни, що ведеться на розлогій території. В Китаю, де територія величезна, технічні ж удосконалення й комунікаційні засоби мало розвинуті, партизанка повинна співдіяти з основною, регулярною армією. Це співвідношення це стрижінь всяких дій при намаганні перемогти цього великого неприятеля, що ним є японський імперіалізм. Це єдиний шлях здобути над ворогом перемогу.

Однак не слід уважати партизанку незалежною формою ведення війни, бо вона є тільки доповнювальною її формою, тільки одним із етапів революційної війни. Сама по собі партизанка не може розв'язати проблеми цілої війни і для реалізування політичних цілей війни вона мусить поступово розвиватися й досконалити свої головні сили щоб перетворити їх в регулярні відділи; вона мусить вести війну у співдії з менш розвиненими партизанськими силами як теж і з наявними та свіжо зформованими регулярними військами.

Партизанською війною керують цілеві права розвитку. У випадку, коли сильний неприятель починає кампанію збройної агресії і окупації у відношенні до слабшого народу, воно самозрозуміле, що агресор знаходиться у догідному положенні, а заатакований нарід у дедогідному. Однак у випадку коли цей нарід не лише відкине капітуляцію, але намагається визволитися, то партизанська війна стає формою боротьби, в якій слабші сили і озбро-

ення можуть успішно протистояти переважним силам та кращому озброєнню окупанта. Коли напасник проникає в глибоку територію жертви своєї агресії і накидає їй збройну окупацію, застосовуючи жорстокі насилля, тоді воно теж самозрозуміле, що демографічні, топографічні, економічні і соціальні умови стають некорисними для напасника і сприяють тим, хто ставить спротив. І саме ці догідні умови повинна й використовувати партизанка. Названі вище основні поняття можна проаналізувати на такий лад:

1. Партизанська і політична війни

«Війна це продовження політики». Протияпонська партизанська війна це форма протияпонської війни і отже внаслідок вона й є продовженням політики напівколоніального народу в його боротьбі проти імперіалізму; тому вона мусить мати виразно накреслену політичну ціль і повинна рішуче намітити собі безпосередні політичні завдання чи політичну програму об'єднаного народного фронту проти японців. Першзавсе вона мусить розбудити і сконсолідувати з політичного погляду величезні маси народу, політично об'єднати внутрішні сили, розкласти з політичного погляду неприятеля та знищити його політичну силу, знову відзискати протияпонську політичну силу, наново здобути втрачені території, створити протияпонської бази, співдіяти з усіма протияпонськими збройними силами та боротися за здійснення остаточної політичної мети — за народне визволення. В жодному випадку партизанська боротьба не сміє зрікатися політики; навпаки, все тут

повинно бути підпорядковане вимогам протияпонської політики. Єдино ті, хто викривляє значення партизанської війни, можуть думати, що «партизанська війна не є політична проблема, але чисто мілітарна» (Жен Чішан). Такий односторонній мілітарний погляд позбавляє партизанську боротьбу її політичної цілі і неминуче веде до закинення політичної роботи, до все меншої підтримки зі сторони населення і врешті до поразки партизанської війни.

2. Партизанська війна і маси

Партизанська війна без політичної цілі неминуче мусить заламатися, подібно як у випадку, коли її політична ціль незгідна з цілями населення. Це основна причина, чому партизанка може бути тільки формою революційної війни і чому її не може собі присвоїти яканебудь контрреволюційна війна. Це впливає з тієї обставини, що партизанську боротьбу в основному організують і підтримують маси і що вона не має найменшого вигляду втриматися і розгронутися у випадку, коли вона не є міцно пов'язана з населенням, або коли не вдасться їй здобути для себе участі і співдіяння широких мас. Єдино ті, хто не хоче бачити масового характеру партизанської війни, могли б сказати, що «тільки регулярні війська можуть вести партизанку». Єдино ті, хто не хоче признати переможних партизанських боїв, можуть зробити цю основну помилку, говорячи, що «партизанські групи це тільки малі формації, способні на особливу акцію, яка не вимагає співдіяння мас» (Жен Чішан). Єдино ті, хто помилляється у відношенні до народу і саботує воєнні зусилля, можуть кричати, що «маси ніколи не виявляли будь-якого свідомого прагнення до добровільної участі в боротьбі резистансу» (Ен Чіанг). Протияпонська партизанська боротьба без участі мас не переможе ніколи.

3. Організований характер партизанської війни

Партизанська війна мусить бути зорганізована. Хоч усі самочинно створені партизанські народні відділи постають менш чи більш спорадично, то партизанська боротьба сама по собі мусить бути зорганізована. Незалежно від того, чи партизанку започатковує місцеве населення, чи мішані відділи регулярної армії спільно з акцією населення, незалежно від того чи — якщо йдеться про його чисельність — відділ складається просто із горстки борців, чи із кількох десятків, сотень чи тисяч — у всіх тих випадках мусить існувати постійний політичний і військовий провід, безперервна політична акція, високий рівень революційної свідомості, певність себе і бездоганна витривалість, відповідний рівень знань з ділянки адміністрації, сувора дисципліна і зразкова праця мас як теж і рішуча боротьба з шпигунством. Не можна уявити собі перемоги нездисциплінованих партизанських відділів. Єдино ті, хто не здає собі справи з питання, чим є партизанська війна, кидають очорнюючі обвинення на партизанські групи як на формації анархістів та бандитів. Не заперечуємо фактів повсякчасного проникання небажаних елементів до партизанських відділів ані випадків формування партизанських груп небажаними одиницями з низьких спонук, теж не заперечуємо, що в партизанських відділах панує безладдя, яке зчасом може прибрати навіть серйозних розмірів, але ми не можемо осудити партизанської війни як цілості з увати на деякі недокладності або ж хвилеві недоліки. Запобігти тому можна лише, співдіючи з партизанкою або ж консеквентно і активно подаючи їй допомогу, щоб вона впоралася із своїми недоліками та скріпила свою бойову силу. «Самозрозуміле, що все те це важке завдання, якого не можна виконати зразу. Нарід як цілість мусить сам досконалитися боротьбою. Однак в усякому випадку треба теж виховувати і вироблювати нарід згідно із

здобутим досвідом.» «Не партизанська війна деморалізує, але незорганізований, безладний і анархістичний характер партизанських дій». (Ленін, «Партизанська війна»).

4. Елементи партизанської тактики

Тактика партизанської війни повинна спиратися на елементах ініціативи, рухливості, плянування і заціпних дій в достосуванні до положення ворога, топографії, комунікаційних засобів, атмосферичних умов, сили партизан і населення в окресленому часі і місці, — на елементі маневрування, себто униканні сильних місць ворога і атакуванні слабих, запевненні собі свободи удару та відступу, даванні боїв коротких, зі скорим вислідом, як теж — у випадку чисельної переваги ворога — на діянні згідно з принципом: «відступати, коли ворог атакує, непокоїти його, коли він відпочиває, вдаряти на нього, коли він вичерпаний, та переслідувати його, коли він відступає». Згідно з цим зводимо бої на те, щоб нападати, розбивати, робити засідки й диверсії в ворожому заціплі чи флангах як теж нападати на незабезпечені і слабкі його місця, щоб тим наразувати його на небезпеку, деморалізувати й ослаблювати, бити й винищувати. Отсе методи, що їх слід стосувати у самостійних акціях або в співдії з регулярними військами. Однак промахи військового керівництва можуть привести до поразки навіть у тих випадках, коли всі ці названі передумови — сповнені, а напрямні дії узгіднені з ними.

Партизанська війна, сперта на цих названих елементах, відіграватиме безперечно немаловажну роллю в протияпонській війні за народне визволення, якщо взяти до уваги величезну територію Китаю, відсталу техніку й утруднені засоби комунікації. Це перехідова форма до подуманої в великому масштабі війни, елементарний крок до перетворення в регулярну армію, необхідне доповнення регулярної війни, стратегічна акція всіх протияпонських збройних сил як у заціплі ворога, так і на фронті.

Хоча партизанка в основному може бути тільки формою або фазою революційної війни, тому що вона невід'ємна від широких мас, то однак годі твердити, що організування партизанських дій є абсолютно неможливе і в контрреволюційній лінії, то ж тому важливо розрізнявати ці два роди партизанки. Народні революційні партизанки заступають або інтереси цілого народу або широких народних мас і, спираючися на силі цих мас, своє ж існування завдячують законам історичного розвитку. Тому якщо їхні політичні і військові керівники не зроблять якогось засадничого промаху, всі вони можуть втримуватися, розгортатися й добиватися успіхів. З другої сторони, всі «партизанки», суперечні із законами історичного розвитку, штучно організовані ворогом, це знаряддя агресії й насилля та діють на шкоду народів. Такі партизанки з уваги на брак опертя в масах легко піддаються розкладові і занепадають. Такий рід «партизанської війни» мусить зустрітися з нашим рішучим спротивом. Як не розрізнявати тих двох родів партизанки, то засаднича концепція партизанської війни може бути викривлена.

Менш істотне вже розрізнявання революційної партизанки, хоча обі є революційними партизанськими війнами. В першому випадку йдеться про партизанську війну всього народу, незалежну від класових чи політичних різниць, про війну, ведену під керівництвом політичної влади держави проти чужих агресорів. Її опертя в масах є куди більше, ніж у випадку другого роду революційної партизанки — класової. В період окупації чужою державою цілий нарід симпатизує з партизанкою і подає їй допомогу. Одночасно співдіяння регулярних військ із такою партизанкою є куди тісніше ніж у другому випадку. Під час громадянської війни партизанські відділи можуть помітно прибирати на

силах, однак вони не можуть досягнути того значення, що його вони мають у випадку окуповання країни чужою державою. Перевага однак партизанки в громадянській війні полягає на внутрішній спаяності її учасників, а яка влечує їх об'єднання. Народно-революційна війна є тут в гіршому положенні і тому тут слід завжди підкреслювати вагу об'єданого народного фронту та пропаганди у відношенні до ворожих відділів. Така є різниця поміж двома родами революційних партизанок. Однак політичне оперття на маси і висовування військовиками на перший план метода зачіпних дій — повинні бути спільні для обох її родів як теж повинні взаємно використовувати свій досвід.

В своєму творі «Про війну» Клязевіц стверджує: «Війни кожного сторіччя мають свої особливі прикмети й умови... Для кожного сторіччя повинні існувати тут різні теорії (доктрини)».

Різні партизанські війни народного характеру, хоча й споріднені щодо своєї істоти, мають різні характеристичні особливості залежно від різних конкретних умов, які випливають із різниці поміж народами в різних історичних добах. Різниця випливає із відмінності дотичних періодів історії і з різного національного характеру. Але треба прослідити їх спільні прикмети та їх специфічні різниці.

Війни маневрувальні й позиційні знаходять місце в рамках регулярної війни; цей поділ однак не стосується вже партизанки. Існують характеристичні різниці поміж першою та другою формою воєнних дій, а яка проявляється в числі оперуючих з'єднань, в їх організації, у спорядженні, у забезпеченні, в тактиці, в формах наказодавства, у відношеннях поміж фронтом і запіллям та в бойових задачах.

Поперше, треба звернути увагу на те, що хоч партизанські відділи і формації бувають числово великі (поодинокі операційні одиниці тут сягають від малої групи з кількадесяти чи кількаторох людей аж до великої формації, що складається із кількох сотень чи тисяч людей), алеж вони завжди з чисельного огляду на багато менші від з'єднань регулярної армії.

Подруге, тому що партизанка спирається головною на малих групах або формаціях, на швидку зорганізованих населенням при наближенні ворога, організація партизанських з'єднань відповідає місцевим потребам. Їх озброєння в загальному вбоге, а постачання обмежується тільки тим, що дається роздобути на місці. Все те якраз протилежне організаційним принципам регулярної армії.

Потретье, партизанка стосує головною маневрувальну тактику і назагал уникає вирішного бою. Тут немає місця для регулярної позиційної війни, яка полягає на позиційній обороні і ударі, щоб добитися пролomu на певному відтинку фронту, себто на безпосередній боротьбі, яка робить цю тактику нееластичною, — ані теж не є подібна до «класичної» маневрувальної війни, якої тактика полягає на організованому розвідуванні, втримуванні бойового контакту, на просуванні вперед і відвороті, на ударі й обороні, на відкритті і безпосередній боротьбі з ворогом. Перехід від маневрувальної форми дій до позиційної, що є можливий в регулярній війні, ніколи не трапляється в партизанці.

Якщо йдеться про наказодавство в партизанці, то тут назавгал маємо до діла з незалежними рішеннями і децентралізованими наказами, які не дають місця кожночасному вмішуванню керівних властей. Хоча регулярна війна головною ж її маневрувальна форма, дозволяє нижчим одиницям на деяку свободу рішення, то однак і тут в принципі

існує централізація наказодавства. Впливає це з того, що вже сам характер регулярної війни вимагає якнайбільше скоординованої акції в боях, операціях і стратегії — поміж поодинокими одиницями, відділами, родами зброї та театрами війни тоді, коли в випадку партизанки такої вимоги годі ставити ані ж неможливо її виконати. Тут вимагається тільки певний ступінь співдії поміж сусідніми одиницями в боротьбі, загальної форми стратегічного співвідношення поміж партизанкою і регулярною армією як теж співвідношення в битвах і операціях поміж регулярними з'єднаннями та сусідніми партизанськими відділами. Воно неможливе, щоб формою партизанських дій була струнка скоординована акція та мало тут місце повне скоординування дій поміж різними родами зброї.

Якщо йдеться про відношення фронтової лінії до запілля, то партизанка запілля у властивому розумінні не має, бо хоч має вона всім мінливий, але в жодному випадку неустійчивий операційний фронт на кожному терені партизанських дій, то ведеться ця партизанська війна головною у запіллі ворога і є відіольована від запілля краю; все те знову ж не стосується регулярної армії.

З точки погляду воєнних завдань теж існують чималі різниці поміж партизанськими й регулярними арміями. Ціль партизанських з'єднань це нищити малі відділи ворога, непокоїти його більші з'єднання, несподівано нападати на його комунікаційні лінії, створювати незалежні операційні бази у ворожому запіллі, стримувати ворога стратегічно і координувати дії із регулярними військами.

Ці названі завваження вистачають, щоб провести чітку лінію поміж війною партизанською та регулярною; цих двох форм не слід переплутувати.

Немає теж сумніву, що партизанка може перемінитися в регулярну війну. Це полягає не лише на тому, що завдяки сконцентруванню сил, раніш розпорощених, можна безпосередню перейти до виконання завдань регулярних частин, але теж і на тому, що кожна озброєна група чи з'єднання партизан можуть за певних умов перетворитися в регулярну силу і стати поважним джерелом у формуванні регулярних одиниць і в дальшому перейти до регулярних форм воєнних операцій. Тому не має слушності той, хто не розрізняє регулярних сил від партизанських, чи то регулярної війни від партизанської. Але помиляється теж і той, хто вважає що оба ці роди розділені непрохідною пропастю. Докладне пізнання відношень поміж обома цими родами війни означає схоплення різниці, що їх ділять, і визнання їх взаємного пов'язання.

Тому очевидне, що як не розрізнявати цих двох форм війни, то можна в дальшому зробити нову похибку: теоретично перебільшувати ролі партизанки й недоцінювати вагу регулярної форми війни.

Перецінювання ролі партизанки може привести партизанські відділи до переймання на себе завдань регулярних частин, а які переходять їх спроможність і тим самим можуть загрожувати й самому існуванню тих відділів. Одночасно це може теж поміншити активне співвідношення партизанських відділів із регулярними військами, як теж відсовувати їх дальшу розвитуку фазу — перетворення в регулярні відділи. З другого боку моністична теорія партизанської війни, якщо зробити з неї логічний висновок і переводити його в діло, може привести до ослаблення регулярного фронту та спричинити виродження форм партизанських операцій через «перетворення всіх регулярних сил в партизанські відділи». Це позбавило б нас основного ствердження, що наша перемога над ворогом мусить спиратися головне на регулярні форми війни.

Ось декілька прикладів невластивих поглядів у противників партизанки. До них належать перш за все ті, хто вбачає поміж нею і регулярною формою війни непрохідну пропасть. Напр., існує погляд, що партизанка завжди залишиться тим, чим є, тому що не можна її в жодних умовах перемінити в регулярну війну. Цей погляд, хоч і признає існування партизанської форми війни, то класифікує її як зовсім щось відокремлене. Це применшує роллю партизанки, а це безперечно шкідливе в своїх наслідках. Ще інші зовсім засуджують партизанську війну і заперечують можливості існування іншого типу війни крім регулярної. Цей погляд впливає з певних каригідних випадків у практиці партизанських відділів, як от поганої дисципліни, провокацій і безправ'я. Ця опозиція стосується особливо до партизанських сил, складених з озброєних мас і знаходить свій вислів у погляді, що мовляв «тільки регулярні одиниці можуть братися до партизанських операцій». Це однозначне із запереченням масової партизанки, а це власне ніяк не допущення.

Тому необхідно належно оцінити відношення поміж партизанською і регулярною формою в нашій народній революційній війні. На нашу думку тут слушний такий погляд: хоч партизанська війна може випадково стати головною формою операцій в цілості нашої війни, то все ж вона становить тільки головну форму акції у запіллі ворога. Однак у понятті війни як цілості регулярна форма війни без сумніву є її головна й основна; її стратегічна роль є вирішальна, роль ж партизанки тільки допоміжна. За певних окреслених умов регулярна форма війни може підпасти на деякий час переміні в партизанську форму і навпаки. Як одну так і другу треба проводити в належний спосіб взаємно скоординувати в погодженні з умовами та цілями

цілої війни. Якщо це буде зроблене, то ми зможемо остаточно перемогти.

Про відношення поміж маневрувальною, позиційною й партизанською формами війни говорить назагал, що з уваги на особливості нашої війни проти японців як теж і на нашу технічну відсталість маневрувальна війна повинна бути головною формою боротьби, з якою за певних умов повинна співдіяти позиційна форма війни і подумана в ширшому масштабі партизанка. Воно зрозуміле, що головна, засаднича форма боротьби у революційній війні це завжди маневрувальна. Хоча маневрувальна війна може в ході боїв перетворюватися в позиційну і навпаки, хоча в деяких окреслених умовах мусить існувати координація між тими двома формами боротьби, хоча позиційна війна стає більш доцільною в погодженні з маневрувальною при кращих технічних умовах і хоча насправді не можливо перевести стратегічного протиудару в ширшому масштабі з метою відзискати головні міста і важливі комунікаційні вузли з рук ворога без позиційної боротьби, — то однак головна засаднича форма акції у революційній війні є завжди маневрувальна війна. Зanedбання цієї форми може вплинути фатально на цілість війни. Якщо йдеться про партизанку, то вона становить, як уже згадано, невід'ємний стратегічний допоміжний елемент регулярної війни як цілості, отже сповняє важливу роль у стратегії; але й не можна приписувати партизанській війні головної ролі і тому партизанка не може заступити маневрувальної чи позиційної форм війни. Тільки в такому саме схопленні можлива координація тих трьох форм війни з користю для нашої боротьби проти японців.

переклав

Володимир Гаврилюк

Недобитий

Бій з большевиками під Сеньківським біля с. Гриняви

Зима 1944—45 рр. В лютому 1945 року курінь „Перемога” під командуванням курінного Недобитого перебував у Жаб'єнському р-ні над Білим Черемошем, що відділяє Галичину від Буковини. Курінь тут перевишколювався. На Буковині большевики тоді переводили сильні облави, стараючись за всяку ціну знищити решти буковинських відділів УПА, що в двох перших зимових місяцях 1945 р. були здесятковані тифом та іншими недугами. З початком лютого ці відділи перейшли Черемош і заквартирували на галицькому боці. За ними посунули групи большевицьких військ, щоб не дати нашим відділам відпочати і тим самим остаточно їх зліквідувати.

7-го лютого большевицька стежа, яких 20 чоловік, наскочила на заставу куреня в селі Перехреснім. В короткій перестрілці три большевики були вбиті і два поранені, в тому — один майор. Курінь негайно зайняв становища. Большевики однак, підбравши своїх убитих і ранених, повернулися на буковинську сторону. До вечора курінь мав спокій.

Увечері, сподіваючися більшої ворожої

групи, курінь відійшов під полонини, де заквартирував в присілку Сеньківське, біля села Гриняви над Черемошем. Тут можна було зайняти на випадок ворожого наступу дуже догідні становища на гірському стрімкому хребті, що розтягався підковою на яких два кілометри. З четвертої сторони були полонини, звідки в зимі ніщо не загрожувало через їх непрохідність: там лежали великі сніги.

У днях 8—9 лютого розвідка донесла, що ворог зосереджує сили у місці недавнього бою і наближається до місця постійного куреня. 9-го лютого ввечері вже тільки один гірський хребет відділював нас від ворога, що обережно підходив вперед. Його сили розвідка подавала на 300 чоловік. При тодішньому бойовому стані куреня — 360 бійців, до того ж — маючи ще в своєму складі чоту мінометів — два сотенні міномети — та беручи до уваги догідні оборонні становища, командир куреня рішився прийняти бій, не хочаючи дати себе витіснити в полонини, де сніг і голод вікинчили б стрільців не менше, як большевики.

Ніч із 9-го на 10-е лютого курінь перебув у поготівлі. У 3-ій вранці сотня к-ра Підгірського відійшла на заставу, щоб не допустити ворога на хребет, що його ми обрали на оборону. Умовлений знак безпеки — червона ракета. В 7-ій вранці вистрілюють нагло аж три червоні ракети, а вслід за ними посипалися густі постріли. Курінь рушає бігом на становища. Сотня під командуванням сотенного Дорошенка свої становища мусить здобувати приступом, бо їх уже зайняли були большевицькі стежі. Після короткої перестрілки дві сотні уже на обраних становищах. Третя сотня к-ра Хмари в резерві. Большевицькі передні стежі спішно відступили. Стрільці на швидку руку підготовляють становища, щоб краще себе захистити від ворожого вогню. Курінний обходить становища, що розтягнулися на відтинку двох кілометрів. Всі стрільці бадьорі; вони нетерпляче очікують появи ворога, щоб його відповідно привітати. Довкруги тишина. Ми знаємо добре, що це тишина перед бурею, яка ось-ось спалахне у всій потужності. Крізь далеко-вид видно ворога, що збирається під нами в потоці і час-до-часу показується на довколишніх горбах.

В пів 9-ої заграли ворожі кулемети, що зайняли догідні становища на поблизокому верху, яких два кілометри від нас. Під їх прикриттям рушили большевики серед дикого вереску на наші становища. Їх зустріли цільним вогнем наші стрільці. Мов хвиля від морського берега, відкотилися большевики в потік, що під нами. Здалека видно, як нові большевицькі частини підбігають, щоб поновити атаку. З запасної сотні курінний підтягає одну соту, щоб скріпити лінію оборони. Вже під сильним ворожим вогнем чота доходить на становища. Є перші вбиті. Друга навальна атака на весь відтинок оборони большевикам теж не принесла успіхів: скривавлені вони відкотилися в долину.

Бачучи, що загальною атакою нічого не вдяти, ворог вдаряє концентричними ударами на окремі крила й центр. До полудня сотні витримали десять таких ворожих атак. Ворожі трупи лежать уже скрізь на передпіллі. Відступаючи, большевики стараються за кожним разом стягнути їх нижче. Десята їх атака була доволі критична: під скаженим натиском ворога одна з-поміж чот на правому крилі відступає. Це загрожувало проривом оборони і ліквідацією куреня. Кинуті негайно два рої з резерви у тісній співпраці з чотою, що часово була відступила, гранатами й вогнем ліквідують прорив. І знову большевики відкотилися зрубом вниз. Одночасно один з наших міно-

метів пострілом розносить вороже кулеметне гніздо на протилежному горбі. Видно частини людських тіл, перемішаних з залізом. Найдощкульніше для нас вороже гніздо перестало існувати.

Большевикам надходить допомога з Кут і з Буковини — яких двісті чоловік. Курінний кидає на бойову лінію ще два запасові рої, залишивши в резерві тільки два рої „на чорну годину”. Тепер хіба ніч може врятувати положення. Однак стрільці завзяття не тратять; всюди чути відповідь:

— До вечора напевно витримаємо!

Зполудня знову прийшли скажені большевицькі атаки. Наступають лави за лавами, що хотять за всяку ціну знищити „божевільних” ... Черги автоматів, клекіт кулеметів, рушничні постріли, вибухи мінометних стрілен відбиваються на поближких верхах Скупови, творячи пекельну симфонію.

Курінному доносять, що три найкращі кулеметники вбиті цільними пострілами в голову. Видно, що це робота снайпера. Справді, наші зорці висліджують на протилежному горбі на дереві ворожого снайпера. Коротка черга з кулемета одного з кращих наших кулеметників і большевик падає із смереки, мов мішок картоплі. До землі долітає вже тільки безвладна маса.

Ще п'ять раз атакували большевики наші становища. Під вечір їм нестало сил. Годину до вечора настав спокій, перериваний час-до-часу окремими пострілами. 15 атак, одна безпосередньо після одної, висилили і прорідили лави „сталінських” дітей. І недиво: тільки перед одним кулеметником, гуцулом Кичерою, лежала купа большевицьких трупів. А другі стрільці були не менш меткі від нього. Використавши передвечірній спокій, на місці бою ми поховали сімох поляглих товаришів. Вісьмох важко ранених друзі відносять у безпечне місце.

Помалу надходить вечір. Курінний вистрілює дві білі ракети — знак, щоб підвідділи за чергою помалу стягалися, починаючи від найдалі висуненого правого крила. В 4-ій ввечері курінь увесь зібраний. Забравши ранених, відходимо, щоб нам тільки знайомими стежками відв'язатися від ворога.

На другий день большевики свobodно господарювали на вчорашньому побойовищі. Своїх убитих постягали до трьох хат і, поливши все разом бензиною, запалили. 104 обгорілі ворожі черепи були свідком сталінської поразки і доказом хоробрости гуцулів-бійців УПА. 90 легко і важче поранених большевиків наповнили шпиталі в Кутах і Вижниці.

Передруковано з піпілького видання «Чорний ліс», ч. 7-8 (10-11), 1948

Випуск ч. 7

Березень, 1950 р.

Рік вид. III.

Із збройних дій УПА і збройного підпілля на українських землях під московсько- більшевицькою окупацією

(Часткове зведення за час від січня до червня 1949 р.)

В 1949 році збройна боротьба УПА і збройного підпілля на Українських землях в ССРСР проти московсько-більшевицьких окупантів з неспадною силою триває далі.

Увійшовши в період післявоєнного миру, український визвольно-революційний рух в ССРСР поставив перед собою такі завдання: 1. Втримати і далі розбудувати на Українських Землях під московсько-більшевицькою окупацією свою організацію, яка в умовах ембівського і емведівського терору може існувати і діяти тільки у формі збройного підпілля; 2. Втримати і далі розбудувати серед українського народу свої ідейні та моральні позиції шляхом поширювання визвольних, самостійницьких ідей та включування в активну протибільшевицьку боротьбу якнайширших мас українського народу шляхом виховування народу в дусі революційної боротьби; 3. Ширити ідею протибільшевицької визвольної революції в усьому ССРСР; 4. Активною боротьбою маніфестувати перед усіма волелюбними народами світу самостійницькі прагнення українського народу. Таким чином ведеться підготовка до остаточного повалення в Україні в догідний момент московсько-більшевицького панування, до відокремлення України від Росії, до побудови незалежної української держави із справедливим суспільно-економічним та політичним ладом (безкласове суспільство та демократія). Закликаючи до боротьби з московсько-більшевицькими гнобителями всі інші народи ССРСР, український визвольний рух змагає до перебудови ССРСР на засаді вільних національних держав усіх підсоветських народів, до найтіснішої співпраці цих народів після визволення на засадах повної рівноправності, без упривілейованого становища російського народу.

Всі ці завдання українське підпілля ось уже сьомий рік в умовах московсько-більшевицької окупації послідовно й успішно здійснює.

В українській визвольно-революційній боротьбі останніх років збройні дії УПА і збройного підпілля мають таке призначення: в першу чергу в умо-

вах більшевицької поліційної системи за допомогою тих дій український визвольний рух в ССРСР зберігає своє організоване існування та забезпечує собі умови для активної політичної протибільшевицької роботи. Далі, своїми збройними діями УПА і збройне підпілля: а) карають більшевицьких гайдуків за їх знущання над народом та таким чином деякою мірою хоронять населення України від ворожого терору і безпощадного грабунку; б) знищують значне число ворогів-окупантів та їхніх вислужників, зривають різні їхні плани і через те не дозволяють московсько-більшевицьким загарбникам міцно закріпитися в Україні; в) революціонізують народи і працючі маси в усьому ССРСР.

УПА і збройне підпілля широко підтримуються мільйонними масами українського народу. За прикладом і під керівництвом підпілля українські народні маси ставлять московсько-більшевицьким загарбникам завзятий, в багатьох випадках просто героїчний спротив.

Визвольною боротьбою українського народу, діями УПА і збройного підпілля керує УГВР. Всі підпільні клітини і повстанські групи між собою тісно пов'язані і підпорядковані одним територіальним провадам.

В 1949 році в підкарпатських областях, які являють собою особливо догідний терен для партизанки, продовжують ще існувати та діяти відділи УПА. Літом 1949 р. один з таких відділів відбув пропагандивно-політичний рейд поза межі ССРСР, на територію Румунії. Рейд пройшов успішно.

Нижче подамо часткове зведення збройних дій УПА і збройного підпілля за першу половину 1949 р. Неповне зведення таких дій за другу половину 1948 р. було опубліковане у Випуску № 6 БІ УГВР (за місяць лютий 1950 р.).

*

1.1.1949 р. в с. Поруби (р-н Немирів, Львів. обл.) підпільники зліквідували начальника стрибків.

2.1.1949 р. в с. Новини (р-н Немирів, Львів. обл.) підпільники знищили клуб.

В м. січні 1949 р. повстанці спалили колгосп в с. Свитазів (р-н Сокаль, Львів. обл.).

4.1.1949 р. в лісі б. с. Бірче (р-н Комарно, Дрогоб. обл.) була сутичка між повстанцями й емведистами.

4.1.1949 р. в с. Довжанка (р-н Козлів, Терноп. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради й клуб.

4.1.49 р. б. с. Янківці (р-н Вел. Глубічок, Терноп. обл.) група повстанців звела бій з відділом емведистів. Ворог втратив трьох убитими і трьох раненими. По боці повстанців був 1 убитий.

5.1.49 р. на Осмолоді (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) повстанці роззброїли 2-ох стрибків і пустили під укіс вузьколінійну залізничку.

6.1.49 р. в с. Бунів (р-н Краковець, Львів. обл.) була сутичка між групою повстанців і відділом пограничників. Повстанці вбили двох пограничників та одного поранили. Самі втрат не мали.

6.1.49 р. в с. Марківка (р-н Печеніжин, Станисл. обл.) 10 емведистів зробили засідку біля однієї хати. Туди переходили в той час підпільники. Зустрівшись, обидві сторони вхопили за зброю, але як одним, так і другим затялись автомати. Підпільники почали стріляти по емведистах з пістолів. Коли забракло набоїв, підпільники почали кидати до емведистів дровами, що були під шопою. Емведисти, думаючи, що це гранати, втекли до хати. Після цього підпільники відступили.

6.1.49 р. в с. Порозів (р-н Здобунів, Рівен. обл.) група повстанців зробила наскок на станицю стрибків, під час якого застрілили трьох стрибків.

7.1.49 р. в с. Уїздці (р-н Мізоч, Рівен. обл.) відділ емведистів наскочив на кривку підпільників. Зав'язалась перестрілка. Побачивши своє безвихідне положення, підпільники серед співу революційних пісень та з окликами «За Україну! За її волю!» відібрали собі життя.

7.1.49 р. в с. Воскресінці (р-н Коломия, Станисл. обл.) емведисти наскочили на хату, де квартирувало двоє підпільників. Підпільники кинули між ворога гранати. Зав'язався бій, під час якого загинув 1 підпільник, що поранений дострілився.

7.1.49 р. на дорозі б. с. Чортория (р-н Микулинці, Терноп. обл.) підпільники обстріляли емведистів, що над'їхали саньми. Зав'язався бій. Тому, що підпільників було тільки двоє, емведисти їх оточили. У безвихідному положенні підпільники відбивалися, доки вистачало набоїв. Останніми набоями пострілялися.

7.1.49 р. в с. Маняві (р-н Солотвина, Станисл. обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом емведистів.

7.1.49 р. в с. Лисовичі (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) повстанці звели бій з відділом МВД. В бою загинув один повстанець. По боці емведистів був убитий капітан МВД і один емведист ранений.

8.1.49 р. в с. Баличі (р-н Мостиська, Дрогоб. обл.) емведисти наскочили на хату, де тоді перебував один підпільник. Оточений підпільник довгий час відбивався; врешті у безвихідному положенні дострілився.

8.1.49 р. в с. Дорогів (р-н Галич, Станисл. обл.) повстанці звели бій з відділом озброєної районної адміністрації. Від повстанських куль згинули три особи. Повстанці здобули 2 рушниці, 1 автомат і 3 пістолі.

8.1.49 р. в с. Ясеновець (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) була перестрілка між групою підпільників і відділом МВД.

9.1.49 р. на дорозі б. с. Рунгури (р-н Печеніжин, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками й відділом емведистів.

9.1.49 р. в с. Кальна (р-н Болехів, Станисл. обл.) підпільники мали перестрілку з емведистами.

9.1.49 р. в с. Острів (р-н Галич, Станисл. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД.

10.1.49 р. в с. Судковичі (р-н Кручевичі, Дрогоб. обл.) підпільники зробили наскок на станицю стрибків. Під час наскоку одного стрибка вбито, інших роззброєно.

10.1.49 р. в с. Озірна (р-н Зборів, Терноп. обл.) була сутичка між двома повстанцями й групою МВД. По обох сторонах було по одному раненому.

10.1.49 р. в с. Петранка (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) емведисти застали випадково в одній хаті підпільника. В перестрілці підпільник важко ранив одного емведиста, та самий, оточений ворогами, був примушений у безвихідному положенні дострілитися.

11.1.49 р. в с. Кайданці (р-н Збараж, Терноп. обл.) підпільники знищили виставлений большевиками пам'ятник, хоча в селі перебували весь час емведисти.

11.1.49 р. в с. Мшана (р-н Зборів, Терноп. обл.) підпільники знищили приміщення сільради й клуб, при чому в сільраді понищили всі документи.

11.1.49 р. в с. Загір'я (р-н Залізці, Терноп. обл.) повстанці знищили колгоспну контору.

12.1.49 р. в с. Гозіїв (р-н Болехів, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками й відділом МВД.

12.1.49 р. в с. Гозіїв (р-н Болехів, Станисл. обл.) була перестрілка між повстанцями й відділом емведистів.

12.1.49 р. в сс. Полянці і Тисів (р-н Болехів, Станисл. обл.) підпільники знищили телефонне устаткування.

12.1.49 р. в с. Білоголови (р-н Залізці, Терноп. обл.) підпільники знищили кінопересувку й здемолювали клуб.

12.1.49 р. в с. Присівці (р-н Зборів, Терноп. обл.) повстанці застрелили активного ворожого вислужника — організатора колгоспу, який ходив зі зброєю; одночасно ранили начальника стрибків. Обидва згадані знущалися над населенням.

12.1.49 р. в с. Озірна (р-н Зборів, Терноп. обл.) була сутичка між групою підпільників і відділом МВД. Важко ранений підпільник Табір, дострілився, знищивши раніше біля себе всі записки.

12.1.49 р. в с. Луб'янки Вижні (р-н Збараж, Терноп. обл.) підпільники обстріляли емведистів, в наслідок чого був убитий ст. сержант МГБ. Підпільники втрат не мали.

13.1.49 р. на полях б. сс. Березовиця Велика і Мишківці (р-н Микулинці, Терноп. обл.) трьох підпільників звели завзятий півторагодинний бій з 30-ма емведистами. Оточені ворогом, підпільники відстрілювалися до останнього набоя, та щоб не впасти живими в руки емведистів — у безвихідному положенні пострілялися. Ворог втратив сімох убитими.

13.1.49 р. в с. Травотолоки (р-н Зборів, Терноп. обл.) підпільники спалили приміщення сільради й клуб.

13.1.49 р. в с. Беремівці (р-н Залізці, Терноп. обл.) підпільники знищили приміщення клубу й сільради.

13.1.49 р. в с. Наконечне (р-н Яворів, Львів. обл.) підпільники звели бій з відділом МВД. В бою один емведист був убитий та один ранений.

14.1.49 р. в с. Вороничі (р-н Нові Стрілища, Дрогоб. обл.) повстанці зліквідували большевицького вислужника, що ходив зі зброєю і тероризував населення.

15.1.49 р. на сіножатях б. с. Яструбичі (р-н Редехів, Львів. обл.) оточені підпільники звели з емведистами бій. У безвихідному положенні підпільники пострілялися.

15.1.49 р. в с. Хижевичі (р-н Рудки, Дрогоб. обл.) була перестрілка між повстанцями й емведистами.

16.1.49 р. в лісі б. с. Блюдники (р-н Галич, Станисл. обл.) емведисти наскочили на кривку підпільників. Зав'язався бій. Оточені ворогом підпільники

обляли криівку бензиною, підпалили й тоді пострілялися.

16. 1. 49 р. в с. Брошнів (р-н Долина, Станісл. обл.) емведисти зайшли до господаря, в якого була криівка підпільників. Зав'язався бій, в якому ворог втратив одного вбитим та одного пораненим, що скоро помер. Підпільники оточені емведистами, розірвали себе гранатами.

16. 1. 49 р. в с. Брошнів (р-н Долина, Станісл. обл.) група повстанців зробила наскок на станицю стрибків. Рядових стрибків роззброєно, а уповаженомо МВД, партійця розстріляно.

17. 1. 49 р. в с. Цурків (р-н Мізоч, Рівен. обл.) була перестрілка між двома підпільниками й емведистами.

17. 1. 49 р. в с. Завидовичі (р-н Городок, Львів. обл.) була сутичка між підпільниками й відділом МВД.

18. 1. 49 р. в с. Яжів Старий (р-н Яворів, Львів. обл.) повстанці зліквідували участкового МВД. Здобуто 1 ППШ.

18. 1. 49 р. в с. Чистопати (р-н Залізці, Терноп. обл.) поовстанці обстріляли групу озброєних бандитів з районної адміністрації, що приїхали в село ловити молодь на каторжні роботи. Перелякані бандити втекли.

18. 1. 49 р. в с. Коростова (р-н Остріг, Рівен. обл.) підпільники застрілили одного стрибка та одного поранили. Здобуто 1 ППШ й 1 рушницю.

19. 1. 49 р. в с. Несторівці (р-н Зборів, Терноп. обл.) повстанці спалили клуб і знищили приміщення сільради.

19. 1. 49 р. в с. Танява (р-н Болахів, Станісл. обл.) емведисти зганяли силою людей на збори. Їх помітили повстанці, що квартирували в одній хаті, вискочили на дорогу й автоматним вогнем вбили двох емведистів. Інші емведисти втекли.

19. 1. 49 р. в с. Воля Арланівська (р-н Судова Вишня, Дрогоб. обл.) повстанці звели бій з відділом МВД. В бою пало двох повстанців та один лейтенант МВД.

19. 1. 49 р. в с. Угольня (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) була сутичка між підпільниками й емведистами, під час якої був убитий один емведист.

20. 1. 49 р. в с. Манастирець (р-н Сколе, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД. Ворог утратив двох убитими і одного раненим.

20. 1. 49 р. в сс. Монилівка і Мильно (р-н Залізці, Терноп. обл.) підпільники знищили клуби й сільради.

21. 1. 49 р. двох атентатників з доручення підпілля застрелили в м. Калущі (Станісл. обл.) стрибка — Кучера Павла.

21. 1. 49 р. в с. Іванівці (р-н Ланчин, Станісл. обл.) була сутичка між групою повстанців і емведистами. В сутичці один емведист був ранений.

21. 1. 49 р. б. с. Грушка (р-н Отинія, Станісл. обл.) емведисти наскочили на криівку підпільників. Після кількохгодинного завзятого бою оточені повстанці пострілялися.

22. 1. 49 р. в с. Здовбиця (р-н Здовбунів, Рівен. обл.) емведисти застали в одному будинку юнака-підпільника. Підпільник почав до емведистів стріляти, але оточений ворогами, не маючи змоги відступити, розірвався гранатою.

22. 1. 49 р. в с. Поляниці (р-н Болахів, Станісл. обл.) повстанці здемолювали приміщення сільради й знищили телефонну лінію.

24. 1. 49 р. підпільники зліквідували уповаженого по заготівлі шкір з р-ну Остріг (Рівен. обл.) — Хоменка, що грабував і тероризував населення.

25. 1. 49 р. в лісі б. с. Княждвір (р-н Печеніжин, Станісл. обл.) емведисти наскочили на криівку двох підпільників. У нерівному, завзятому бою підпільники пострілялися.

25. 1. 49 р. в с. Пнів'я (р-н Надрівна, Станісл. обл.) була сутичка між підпільниками й емведистами.

27. 1. 49 р. в с. Бенькова Вишня (р-н Рудки, Дрогоб. обл.) повстанці звели бій з відділом МВД.

28. 1. 49 р. в с. Тучапи (р-н Городок, Львів. обл.) емведисти опергрупи зайшли до хати, де квартирували підпільники. Підпільники відкрили по них вогонь. Зав'язався бій, в якому ворог утратив двох убитими й одного раненим. Оточені ворогами підпільники пострілялися.

29. 1. 49 р. в с. Завій (р-н Перегінсько, Станісл. обл.) була сутичка між групою повстанців і емведистами. Емведисти втратили двох убитими. Повстанці втрат не мали.

30. 1. 49 р. в с. Кавчий Кут (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) повстанці роззброїли істребительний батальйон.

30. 1. 49 р. в с. Верхів (р-н Остріг, Рівен. обл.) підпільники зліквідували організатора стрибків. Інші стрибки склали зброю.

31. 1. 49 р. повстанці обстріляли групу емгебістів в Тростянецькому лісі (р-н Залізці, Терноп. обл.).

В мм. січень-березень 1949 р. в Калущському й Перегінському р-нах (Станісл. обл.) повстанці та підпільники постійно нищили телефонні лінії, сільради, молочарні й клуби.

1. 2. 49 р. в с. Старий Скалат (р-н Скалат, Терноп. обл.) повстанці застрілили партійця — Дідова Зенона, що тероризував населення.

2. 2. 49 р. в с. Черчик (р-н Яворів, Львів. обл.) була перестрілка між підпільниками й емведистами. Обидві сторони втрат не мали.

4. 2. 49 р. в с. Гаї Зарудянські (р-н Залізці, Терноп. обл.) підпільники знищили сільраду й клуб.

4. 2. 49р. в с. Ляшки (р-н Ходорів, Дрогоб. обл.) група повстанців звела бій з відділом МВД. Емведисти втратили двох убитими — лейтенанта й сержанта — та одного важко раненим. В бою також був важко ранений один повстанець.

5. 2. 49 р. в с. Боляновичі (р-н Крукеничі, Дрогоб. обл.) підпільники зробили засідку на участкового МВД. Участковому вдалося втекти; був ранений один стрибок.

6. 2. 49 р. в с. Нетерпимці (р-н Залізці, Терноп. обл.) підпільники знищили приміщення сільради й клуб.

6. 2. 49 р. в с. Люб'янки Вищі (р-н Збараж, Терноп. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради й клубу. З сільради забрали всі документи.

6. 2. 49 р. в с. Ясені (р-н Перегінсько, Станісл. обл.) емведисти знайшли криівку підпільника. Зав'язалась перестрілка, у висліді якої важко ранений підпільник дострілювся.

7. 2. 49 р. в с. Радохінці (р-н Нижанковичі, Дрогоб. обл.) вдень перед будинком сільради повстанці обстріляли й важко поранили участкового МВД.

7. 2. 49 р. в с. Морги (р-н Городок, Львів. обл.) зліквідовано одного стрибка.

8. 2. 49 р. в с. Розтічки (р-н Болахів, Станісл. обл.) була сутичка поміж двома підпільниками й відділом МВД.

8. 2. 49 р. в с. Яворівка (р-н Калущ, Станісл. обл.) підпільники застрілили стрибка Лукаша Василя, що намагався проти волі населення організувати в своєму селі істребительний батальйон.

8. 2. 49 р. в с. Лопушани (р-н Залізці, Терноп. обл.) підпільники знищили приміщення сільради й телефонний апарат.

10. 2. 49 р. в с. Молодятин (р-н Печеніжин, Станісл. обл.) повстанці мали сутичку з відділом МВД.

10. 2. 49 р. в с. Уторопи (р-н Яблонів, Станісл. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів, що була на засідці. Один емведист був ранений.

10. 2. 49 р. в Чорному лісі б. с. Завій (р-н Перегінсько, Станісл. обл.) повстанці застрілили із засідки лейтенанта й сержанта обласного МГБ.

11. 2. 49 р. на хуторах Хащівка села Токів (р-н Нове Село, Терноп. обл.) група підпільників вийшла на емведівську засідку. Зав'язався бій, в висліді якого трьох підпільників згинуло, інші ж відступили.

11. 2. 49 р. в с. Вербіж Вижній (р-н Печеніжин, Станисл. обл.) була перестрілка між підпільниками й емведистами.

12. 2. 49 р. на Заставському передмісті райцентру Городок (Львів. обл.) була сутичка між підпільниками й емведистами.

12. 2. 49 р. в с. Хащовання (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) була сутичка між повстанцями й відділом стрибків.

14. 2. 49 р. в с. Петранка (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) група большевиків з РК і ДОСАРМ зустрілася з підпільником. Зав'язалася перестрілка, у висліді якої важко ранений підпільник дострілювався.

14. 2. 49 р. б. с. Байківці (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) був бій між групою повстанців і емведистами.

14. 2. 49 р. в с. Поріччя Любінське (р-н Городок, Львів. обл.) підпільники звели бій з емведистами.

15. 2. 49 р. б. с. Буківка (р-н Товмач, Станисл. обл.) була сутичка між повстанцями й емведистами.

15. 2. 49 р. в с. Ратиці (р-н Залізці, Терноп. обл.) підпільники знищили клуб і сільраду.

16. 2. 49 р. в с. Човгани (р-н Болехів, Терноп. обл.) група підпільників зустрілася з відділом емведистів. Зав'язалася перестрілка, під час якої був убитий сержант МВД.

16. 2. 49 р. в с. Новосілки (р-н Здовбунів, Рівен. обл.) група повстанців зробила наскок на будинок сільради, в якому задержався відділ озброєних большевиків. Большевики спершу відстрілювалися, а опісля втекли. Повстанці здемолювали приміщення сільради.

16. 2. 49 р. в с. Ставицанах (р-н Білогір'я, Кам'янець-Подільської обл.) повстанці знищили на пошті телефонне устаткування, далі — приміщення сільради й клуб. В сільраді попалили всі документи.

16. 2. 49 р. в с. Загір'я (р-н Залізці, Терноп. обл.) повстанці здемолювали сільраду й клуб та застрілили голову клубу, що ходив зі зброєю й тероризував населення.

16. 2. 49 р. в с. Угринів Середній (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) була перестрілка між групою підпільників і групою МВД. У перестрілці загинуло двох підпільників.

16. 2. 49 р. в лісі між сс. Підсухе—Дубшари (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) емведисти знайшли криївку підпільників. Зав'язався двогодинний бій, в якому підпільники загинули.

17. 2. 49 р. в с. Івачків (р-н Здовбунів, Рівен. обл.) підпільники здемолювали приміщення сільради. Після відновлення підпільники здемолювали його вдруге.

17. 2. 49 р. в лісі б. с. Туря Вел. (р-н Долина, Станисл. обл.) була сутичка між підпільниками й групою емведистів.

19. 2. 49 р. в с. Теремне (р-н Остріг, Рівен. обл.) підпільники роззброїли істребительний батальйон. Одного стрибка, що знущався над населенням, застрілили, а інших відпустили. Здобуто 8 рушниць амуніцію й гранати.

19. 2. 49 р. в с. Вишеньки (р-н Остріг, Рівен. обл.) повстанці спалили колгосп. Вогонь знищив усі будівлі й увесь інвентар.

20. 2. 49 р. в с. Цінева (р-н Рожнітів, Станисл. обл.) була перестрілка між двома підпільниками й відділом МВД. В бою загинув один підпільник.

20. 2. 49 р. в с. Гніздище (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) відділ емведистів під час розшуків знайшов криївку підпільників. Зав'язався бій, в якому обидва підпільники, оточені ворогами, разом з господарем та його братом, щоб не здатись у руки ворога, пострілялися.

19. 2. 49 р. в с. Вишеньки (р-н Остріг, Рівен. обл.) повстанці роззброїли стрибків. Здобуто 10 рушниць і амуніцію.

21. 2. 49 р. в с. Квасилів (р-н Рівне, цієї ж обл.) група підпільників роззброїла істребительний батальйон, при чому покарано смертю участкового МВД і голову колгоспу — ворожого вислужника. Здобуто 4 рушниць і 2 ППШ.

23. 2. 49 р. в с. Кривобороди (р-н Коломия, Станисл. обл.) підпільники біля однієї хати обстріляли спецбійку МВД. Один емведист був убитий.

24. 2. 49 р. біля хуторів с. Константинівка (р-н Великі Бірки, Терноп. обл.) підпільники обстріляли групу емведистів.

24. 2. 49 р. в горах б. с. Головецько (р-н Славсько, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД. В бою впало п'ять підпільників; емведисти мали дев'ятьох убитими та п'ятьох важко раненими.

24. 2. 49 р. в с. Велдіж (р-н Вигода, Станисл. обл.) група повстанців зустрілася з емведистами. Зав'язалась перестрілка, під час якої було вбито чотирьох емведистів і двох поранено, з-поміж яких один ще тієї ж ночі помер. Повстанці втрат не мали.

24. 2. 49 р. в с. Княгиничі (р-н Крукеничі, Дрогоб. обл.) відділ емведистів наскочив на хату, де квартирувало двох повстанців. Зав'язався бій. Емведисти оточили хату й закликали повстанців здатись. Повстанці відповіли, що волять радше загинути, як здатись живими в руки ворога. Вони понищили біля себе всі записки і, викинувши кілька гранат, пішли в пробій. Ранені від кулеметного вогню, у безвихідному положенні пострілялися.

26. 2. 49 р. в с. Юсиптичі (р-н Стрий, Дрогоб. обл.) група підпільників звела бій з відділом МВД. В бою ворог утратив двох вбитими і трьох раненими. Підпільники втрат не мали.

27. 2. 49 р. в с. Забойки (р-н Козлів, Терноп. обл.) була перестрілка між повстанцями й емведистами.

27. 2. 49 р. повстанці мали перестрілку з опергрупою МВД в с. Лозівка (р-н Нове Село, Терноп. обл.).

27. 2. 49 р. в с. Камінь (р-н Перегінсько, Станисл. обл.) 27 емведистів наскочили на криївку трьох підпільників. Зав'язався бій, у висліді якого оточені ворогом підпільники порозривалися гранатами.

28. 2. 49 р. в с. Тарасівка (р-н Товмач, Станисл. обл.) повстанці спалили клуб.

28. 2. 49 р. в лісі т. зв. Стінка (р-н Станисл. цієї ж обл.) емведисти знайшли криївку повстанців. Повстанці вискочили наверх і почали обстрілювати емведистів. Інші повстанці за цей час понищили все в криївці. Повстанцям не вдалося пробитись із оточення і вони, щоб не попасти живими в руки ворога, пострілялися. В бою був убитий один емведист.

28. 2. 49 р. в с. Уїздці (р-н Мізоч, Рівен. обл.) була перестрілка між двома підпільниками й групою емведистів.

В лютому 49 р. в с. Спасів (р-н Сокаль, Львів. обл.) повстанці спалили колгоспні будинки.

В першому кварталі 1949 р. в Єзупільському районі (Станисл. обл.) підпільники знищили чотири клуби й чотири сільради, а також зліквідували партійця — уповаженого контори раймінзагу.

Советське летунство

На сьогодні на Заході не відомі жодні офіційні звіти про озброювальні заходи ССРСР і тому важко відтворити однастайний образ про сьогоднішню мілітарну потугу ССРСР. Автор піднявся у цій статті подати огляд советських повітряних озброєнь на підставі безлічі вісток і різних звітів — німців-піворотців із советського полону та західних спеціалістів повітреплавби. На його думку, ССРСР має сьогодні настільки сильне летунство, що воно — бодай щодо числа й бойової сили тактичних з'єднань — куди перевищує західно-європейське та дорівнює американському.

У термінології ми собі дозволили в частині статті, що стосується советського періоду консеквентно провести термін «советський», «ССРСР», і не — як це в автора часто трапляється — «руссіш», «Русс-ланд».

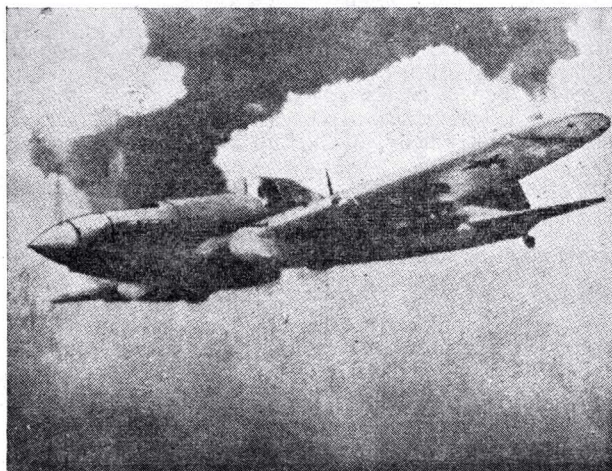
Серед світових потуг Росія була останньою, що взялася розбудовувати свою авіоіндустрію. У 1-ій світовій війні тут місячно будовано не більше як 20 літаків; літакових же ж моторів власної продукції тут тоді не було ще взагалі. Їх спроваджувало готовими здебільша з Франції, в Росії ж їх уже тільки вмонтовувало. Перший удар потерпіла молода російська авіоіндустрія під час большевицької революції, коли то велика частина спеціалістів від повітреплавби виїмгрувала. Тоді треба було дуже великих і важких зусиль, щоб цей утрачений терен знову опанувати і підховати нову екіпу фахівців. При тому радо приймаючи послуги й досвід чужинців, які в конструюванні літаків були вже далеко впереді. Після того, як в країні запанував сякий-такий спокій і лад, перейдено до відбудови й авіопромислу. Наукові передумови мав тут створити керований популярним ще нині конструктором бомбовиків Туполевим Центральний Аеро- і Гідродинамічний Інститут, сповнення ж економічних і технічних передумов обіцявано собі від першої п'ятирічки (1928-32). Перш-завсе прямовано до незалежнення від закордонного імпорту сировини, бо ж у 1928 р. 60 відсотків потрібних для авіоіндустрії сировини імпортовано, тоді, як у 1932 р. сировину тут постачала вже здебільша власна країна.

Крім впровадження конвасерного способу продукції, у 1929-32 рр. збудовано ще 36 нових заводів так, що в 1932 р. було вже — 54, а в 1936 р. — 74 заводи авіоіндустрії із бл. 160 000 працівників. З того часу побудовано ще багато нових фабрик. Відомими стали головню: великий завод біля Філі недалеко Москви, при будові якого видатну участь брали після 1-ої світової війни німецькі фабрики Юнкерса, а який вперше в ССРСР став випускати частини літаків конвасерів, далі — великі заводи в Комсомольську, Куйбишеві, Молотові, Томську, Уфі, Владивостоці й Ворошиловграді. Тому що з початком 1930-их рр. ще не було взагалі помітніших власних советських конструкторів літаків, то здебільша продукуювано тут за ліцензією закордонні моделі, при чому кожен завод назагал продукуював серійно завжди лише один-два типи. 1944 р. ССРСР випускав уже 40 000 літаків, тоді як США в тому ж році — 96 000. Під час 2-ої світової війни ССРСР отримав від США разом 13 000 військових літаків. Здогадуються, що советська авіоіндустрія сьогодні спроможна продукувати річно 45-50 000 літаків, з того яких 5 000 до 7 500 турболітаків.

Для такої велетенської продукції запотребування алюмінію сягає 120 000 до 200 000 тонн. Згідно з публікаціями про досягнення першої післявоєнної

п'ятирічки, продукція алюмінію в ССРСР сягає дещо понад 100 000 тонн річно. У протилежності до того американська спроможність ще в 1941 р. виносила бл. 300 000 тонн, а від тоді вона ще істотно піднеслася. Тому що алюміній це найважливіша сировина при продукції літаків, то ж в ССРСР робляться всі можливі зусилля, щоб його продукцію підвищити. Навіть якщо ССРСР і посідає достатні запаси бавкситу й кріоліту, то видайність алюмінієвої індустрії можна підвищити лише до тієї міри, наскільки вдасться створити ту велетенську кількість енергії, що потрібна для продукції алюмінію. Особливо цінні дані отримали совети, здобувши науковий матеріал німецької лабораторії для перевірки й для легких металів концерну «ІГ-Фарбен» у Віттерфельді. З-поміж затрунених у советській алюмінієвій індустрії 150 000—200 000 працівників, на думку знавців, більш як половина це засудженці. І так найбільший завод того типу біля Туринська — лежить у карному районі середущого Уралу. Інші велетенські продукційні центри це — Омськ, Уз (за Уралом), Західно-Ста-лінськ і — в Східному Сибірі.

В ділянці моторобудівництва, то найбільший завод у Чернігівці бл. Уфі затрунє 20 000 працівників. Моторобудівельний цех комбінату «Черво-ний жовтень» у Сталінграді налічує бл. 10 000 працівників на загальне число 65 000. Великі заводи знаходяться ще в Куйбишеві, Свердловську й Вороніжі. Понадто будуються ще нові фабрики, при тому частково під землею.

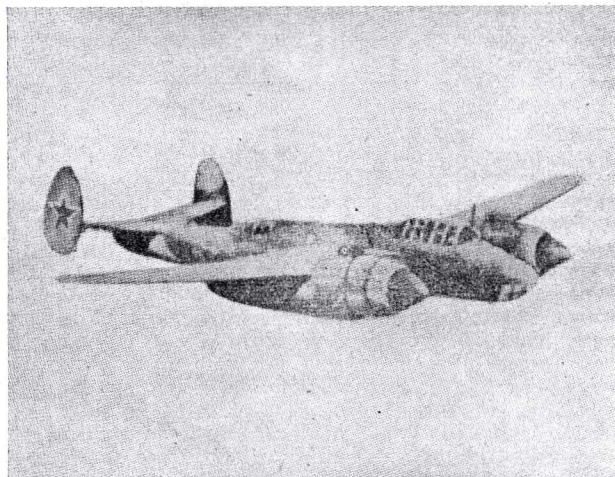

Советський штурмовик типу «Іл-2».

Спорядження заводів машинами, потрібними для будови літаків і літакових моторів як і для продукції решти частин літака, — все те ще й надалі Ахілова п'ята советської авіоіндустрії. Але ж робляться всі намагання, щоб наздігнати Захід у застосуванні модерних продукційних способів. При тому першизавсе використовується при серійній продукції досвід американців.

У 2-у світову війну ССРСР вступив із 16 000 боєздатними літаками та з резервою 30 000 машин. Вже перші повітряні бої виявили недвозначну нижчість советських літакових моделей супроти німецького летунства. Тому що в усіх майже советських мисливських літаках на початку війни було

надто багато дерев'яних частин, то вони дуже легко ставали добыччю німецьких мисливців. Супроти невеликої їх переваги (через меншу свою вагу вони були більш поворотливі) стояла їх серйозна слаба сторінка: легка запальність. При тому треба пам'ятати, що в советській продукції воєнних літаків панувала засада можливо якнайпростішого виробу. Цій вимозі в багатьох випадках підпорядковувано навіть боездатність неодного моделю. Найуспішніші аж до кінця війни типи були: бомбовик «Ил-2» (німці називали його ще «цементбомбер») та піхотний літак «Ту-2». Оба ці моделі, що вжива-

Советський бомбовик-винищувач типу «Ту-2».

лися виключно для підтримки наземних військ, оправдали себе дуже добре. Але в загальному то советське летунство стояло нижче від німецького щодо своєї бойової сили, техніки й навігації. Малий чинник безпеки і ніраз недостатні методи навігації залишалися аж до кінця війни найбільшими недоліками червоного летунства. З-поміж усіх причасних у війні держав ще Німеччина, що мусіла дуже ошадно обходитися із своїм летунським персоналом та матеріялом, мала ще найвище поставлений співчинник безпеки. Її літаки могли нерідко навіть із серйозними пошкодженнями повернутися до своїх летовищ.

Після закінчення війни совети поспішили чимскоріш захватити науковий і технічний матеріял бодай 500 чоловік. СССР забрав: чотири філіяли німецької авіоіндустрії. Вони тут дістали пребагату спадщину, що стала їм у великій пригоді при розвитку їх власного летунства. На думку проф. Мессершмідта, СССР захватив близько двох третин всієї німецької авіоіндустрії. Вже не враховуючи навіть тих незліченних вивезених до СССР фабричних устатковань, саме число німецьких фахівців від повітреплавби, вивезених до СССР, сягає фабрик Мессершмідта (на Шлеську, в Коліні, Вінер-Нойштадті і в Гота), заводи Арадо в Берліні-Бабельсбергу, заводи Юнкерса в Дессаві і заводи Гайнкеля в Ростокі. Крім того припали йому ще: ліцензійована фабрика Дорнье у Візмарі, ліцензійовані заводи БМВ в Айзенаху, а далі берлінські й ерфуртські заводи Геншеля та врешті — заводи Вальтера в Празі, що виготовляли ракетні мотори до мисливських літаків типу Мессершмідт «Me 163». Варт згадати і заводи Греца в Саксонії, які своїм спеціальним бензиновим насосом заощаджували німецькому летунству дуже багато літакової бензини. Тим самим СССР вперше став розпоряджати ракетними моделями Юнкерса і БМВ як теж різними проектами ракетних моторів Вальтера. Крім

цієї велетенської матеріяльної добычі їм дісталися ще першусього важливі наукові матеріяли, зокрема ж «Німецького досліджувального заведення для повітреплавби» в Берліні-Адлерсгофі.

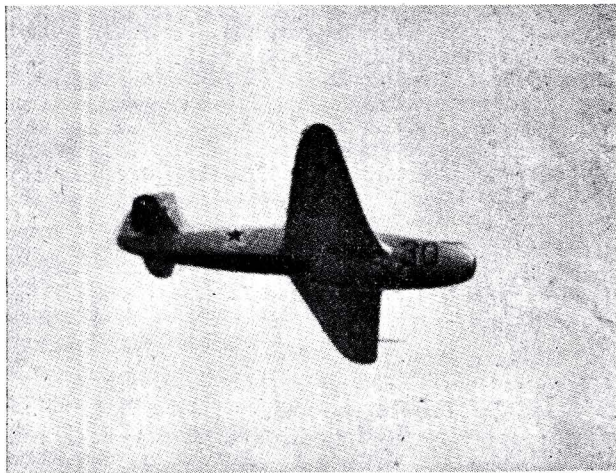
Після того, як СССР забезпечив за собою захопений у німців матеріял, прийшов до переконання, що із своїми 20 000 врятованих з війни військових літаків багато не вдіє. То ж треба було якнайшвидше нав'язати до німецьких і альянських досягнень у тій ділянці. Першусього треба було будувати швидші мисливські літаки. (Німеччина мала наприкінці 2-ої світової війни у своїм «Me 262» єдиний придатний для фронту найшвидший у світі ракетний літак). А що і в СССР врешті пізнали, що толоковим мотором більшої вже швидкості досягнути не вдасться, то ж з усією енергією тут взялися розвивати ракетні мисливські літаки. Найбільшою перешкодою тут виявився брак придатних ракетних погінних механізмів. То ж знайдений у Дессаві проект JUMO-012 став їм у добрій пригоді при їх намаганнях. Цей великий погінний механізм у 1945 р. перебував іще в стадії розвою, але різні його складові частини були вже готові. А що якось не йшло тут без допомоги інженерів, причасних до розвитку ракетних моторів, то ж просто перенесено групу німецьких техніків під керівництвом д-ра інж. Шайбе до Куйбишева, сьогднішнього центру продукції ракетних мисливських літаків, щоб вони тут далі продовжували попередні праці.

Дальшу підтримку дістала советська авіоіндустрія в рр. 1946/47 у формі дозволу британського уряду на вивіз вироблюваних заводами Роллз-Ройс ракетних моторів типу «Нене» і «Дервент». Тому що оба ці погонні механізми забезпечені в радіальні згущувачі, то особливо добре надавалися задля порівняно нескладного виробництва для серійної продукції в великому масштабі. А що советська людина посідає вже традицією стверджену обдарованість для вдалого наслідування, то ж сьогдні можна напевно твердити, що і англійські турбомеханізми Роллз-Ройса і німецькі Юнкерса та БМВ послужили зразками для власних конструкцій і стали продукуватися серійно. Назагал СССР не стосував купленого чи здобутого летунського матеріялу в його первісній формі, але перестроював його. Лишень здобутих взимку 1941/42 роках в Істрі біля Москви 120 нових «Me-109» вживали пізніш такими дослівно, як вони були: навіть з німецькими розпізнавальними знаками.

Але не зважаючи на ці досягнення в копіюванні турбінових погінних механізмів, як здогадуються західні знавці, ще нині СССР має деякі труднощі в досягненні високої видайности й надійности своїх турбінових моторів. Якщо СССР зміг розвинути власні турболітаки в порівняно короткому часі, то цей успіх завдячує в першу чергу не так своїм власним конструкторам, як головно використанню закордонного досвіду.

Серед прерізних післявоєнних задач неостаннє місце займала й справа розвою ракетних мисливців. Тоді, як для будови бойових і транспортних машин зразками послужили в першу чергу американські моделі, то при будові мисливських літаків советська авіоіндустрія сперлася головню на німецький і англійський досвід. І так перші післявоєнні мисливські літаки в основному виявляють німецький зразок. Тоді, як назагал поміж початком конструювання і серійною продукцією звичайно проминає два, два і пів року (такий час відповідає пересічній міжнародній нормі), то СССР вже в 1946 р. виступив з першим мисливським літаком конструктора Яковлева «Як-15». Цей модель це власне дальший розвиток типу «Як-9», що особливо наприкінці війни робив чимало клопоту німецьким мисливцям і міг легко виминути німець-

кого «ФВ-190». Цей споряджений 20 мм гарматкою й двома 12,7 мм кулеметами мисливський літак має швидкість понад 800 км/год. А що СРСР в тому часі ще не мав досвіду в будівництві тилового підвізця, то цей модель має ще гекове колесо; аж пізніше при типі «Як-15 Б» вперше тут вбудовано тилове підвізця.

Перший післявоєнний радянський літак типу «Як-15».

В тому самому часі Мікоян і Гуревич розвинули модель мисливського літака, увесь із металу — «МиГ-9», середноплановий із двома приміщеними під кадовбищем німецькими турбінами типу БМВ-003. Із своїм дуже сильним озброєнням, що складається з 43 мм гарматки й двох дальших 20 мм або 30 мм гарматок як теж 12,7 мм кулеметів та із швидкістю 850 км/год, цей літак був будований для різних завдань: із застосуванням і як оборонного мисливського на середній висоті і як підтримки в наземних боях. І «Як-15» і «МиГ-9» не були ще вповні визрілими конструкціями, а тільки перехідними проектами. Лавочкін сконструював двомоторний ракетний мисливський літак «Ла-15», що зовнішньою формою дуже нагадував тип «Ме-262». У протилежності до «Ме-262», що був споряджений двома JUMO-004, Лавочкін застосував у своєму типі погінний механізм БМВ-003. Здогадуються, що «Ла-15» виявляє ті самі приблизно польотні досягнення, що й «Ме-262», себто — 850 км/год. і підльотну швидкість 20 м/сек. За озброєнням (30 мм і 20 мм гарматки) цей літак призначався для тактичної підтримки наземних військ. Серійно однак його не продюковано.

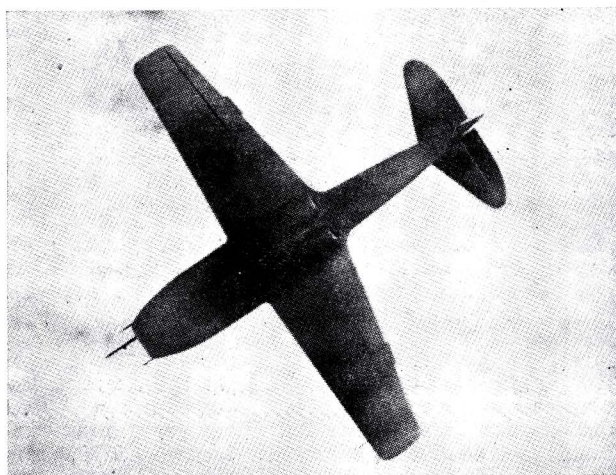
Тут слід згадати, що в наслідок застосування німецького типу «Ме-262» під кінець війни відношення втрат змінилося було приблизно, як 7:1 на користь Німеччини. Галлянд, що декілька разів в Гітлера безуспішно вставлявся за застосуванням «Ме-262» як «тільки мисливця», добре вгадав був перевагу цього турбомисливця. Бо навіть, якщо й із посиленням застосуванням цього типу мисливця вже не можна було й так війни виграти, то немає сумніву, що англо-американські з'єднання бомбовиків не важилися б були налітати на Німеччину відень так густо, як це воно було.

Не зважаючи на всі ті досягнення в будові турбомисливців, все ж СРСР 1947 р. ще не встигав наздігнати тут західного розвитку. Швидкості понад 1000 км/год не досягнув жоден зі сконструйованих типів. Вседалі у компетентних чинників перемагала думка, що такими мисливцями, будованими для різних завдань, не вдасться добитися швидкості 1000 км/год. То ж треба було констру-

ювати нові спеціальні літаки, що призначувалися б виключно для оборонних завдань. До того прийшло ще пізніше, що швидкість звуку можливо буде досягти єдино моделями із стрільчастими крилами. Проф. Гайнкель був перший аеродинамік, що займався проектом стрільчастокрилого літака. Перші радянські спроби в тому напрямі почалися 1948 р. Застосований у Кореї турбомисливець «Як-17» належить до перших середніх моделей цього роду; він ще однак має прямоустановлені крила і через свою зовнішню подібність до американського мисливського літака «Ф-84 Тсандерджет» зчаста окреслюється ще як «червоний Тсандерджет». На озброєння цього мисливця «Як-17» складаються дві 20 мм гарматки. Його максимальна швидкість — бл. 950 км/год.

Тип «Як-19», дальше розвинення німецького прототипу «ДФС-346», згідно з вістками, мав би своєю швидкістю переходити швидкість звуку.

Останні радянські конструкції радянських мисливських літаків це: «МиГ-15» і «Ла-17». У дні радянської авіації в 1949 р. можна було вперше побачити деякі моделі «МиГ-15» під час повітряної паради в Москві. У міжчасі його вже вжито теж на Кореї. Швидкість цього надмисливця сягає в нормальному польоті 1000-1100 км/год. Його крила й бокове керування мають сильно стрільчастий вигляд. Його теж стрільчасте й дуже вузьке висотне керування було так високо вбудоване, мабуть, тому, щоб виставало понад повітряну струю кабіної накривки. Прямолінійний струм повітря, що проходить крізь кадовбище, розвиваються тільки обабіч пілотної кабіни. Назагал думають, що погінний механізм складається з розвинутої Челомесм радянської копії британського моделю «Роллз-Ройс». Вміщена далеко вперед (для кращого спостереження) герметична кабіна споряджена в викидне сидіння. Озброєння складається з 30 мм і 20 мм гарматок, що приміщені під носом кадовбища. Максимальну висоту польоту «МиГ-а» оцінюють на яких 15 000 м.

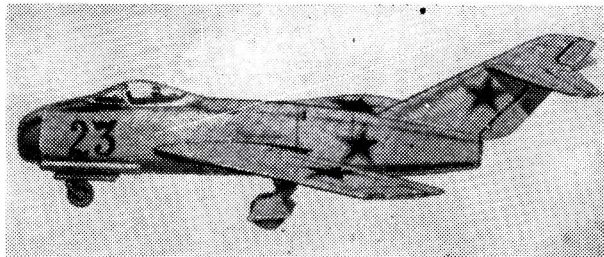

Радянський мисливець — із подвійно турбіновим мотором типу «МиГ-9».

Тоді як стрільчастість крил типу «МиГ-15» сягає 40 градусів, то стрільчастість верхньоплановця «Ла-17» доходить аж 45 градусів. В американських мисливців вона сягає заледве 35 градусів. В наслідок того, що висотне керування тут приміщене на горішній частині кільового поплавця, то бокове керування складається з двох частин. Обі 20 мм автоматичні гарматки знаходяться в слідній частині перед кадовбища. Погінний механізм, мабуть, такий самий, що і в «МиГ-а 15». Максимальна швидкість — 1100 км/год.

Оба ці типи: «МиГ-15» і «Ла-17» — є приблизно 12 м довгі, їх розпін крил сягає 11 м. Не зважаючи на те, що спорядження в обох цих типах дуже далеко прирівняне до західних умов (викидне сидження, отоплювання тощо), все ж свідомо обмежено в них інструментацію й опанцирення тільки до найкращих речей. Досягнуте таким чином менше обтяження носної поверхні літака добре тут відбивається при стрімкісних закрутах під час польоту.

Ще з 1948/49 рр. в советській авіації панували то-

Советський мисливський турболітак типу «МиГ-15».

локові мисливці різних типів «Як-» і «Ла». Хребет червоної мисливської фльоти, якщо загалом не всієї авіації, сьогодні становлять турболітаки «МиГ-15» і «Ла-17». Здогадуються, що оба ці типи перевищають щодо швидкості відомі сьогодні моделі британських і американських турбомисливців. За те ж щодо досягати вони не дорівнюють західним моделям. Всетаки досвідчені летуни-мисливці є тієї думки, що оба ці типи це та зброя, яка буде встані розпрошити зімкнені з'єднання бомбовиків типу «Б-29», на яких колись заламалися були німецькі мисливці.

До найціннішої воєнної добичі советів належав теж сконструйований Ліппішем німецький ракетний мисливець «Ме-163». Цей окреслований німецькими летунами звичайно як «крафтай» («силове яйце») модель, був збудований свого часу в Швєбіш-Гмюнд і випробовуваний колишнім пілотом Чан-Кай-Шека Мозбахером влітку 1944 р. Тому що час тривання польоту цього «Ме-163» виносив всього 6-12 минут, то він ставав здебільша легкою добичею альянських супровідних мисливських літаків, що завжди використовували цю єдину добру нагоду зістрілити його під час сховного польоту при приземнюванні. Превелика перевага цього моделю, вживаного для охорони об'єктів, полягала в його велетенських підльотних спроможностях. Впродовж трьох хвилин «Ме-163» сягав висоту 10 000 м. Його погінний механізм складався з одного мотора ГВК-509, розвинутого, Вальтером і продукowanego в Еберсвальде в Празі. СССР у міжчасі за допомогою німецьких техніків далі вдосконалив цей «Ме-163», тепер під назвою «Як-21». Його зовнішній вигляд в основному затримано; додано йому ще постійне підвіззя (в німецькому прототипі підвіззя завжди відкидано після старту). Приземнюється ж він, як і в колишньому німецькому типі, — на куфі. Справлений ракетний мотор надає йому максимальну швидкість — 1100 км/год. Тривання польоту здовжено на 15-20 минут; підльотна швидкість виносить 60 м/сек. Сьогодні по західній стороні немає ще противажника цьому мисливському літакові. Знавці уважають цей «Як-21» надійною охороною перед американськими бомбовиками типу «Б-36».

Радарова техніка в червоній авіації покищо іще в пеленках. Правда, існують нескладні керувальні способи для нічних мисливців, а деяке число цих останніх навіть споряджене радарним оборотним приладдям, але все ж іще й сьогодні надійність радарних навігаційних і приземлювальних споряджень не висока. Дуже гальмуюче назагал на розвитку советської авіопродукції позначилася відста-

лість у бездротній техніці. Аж після здобуття німецьких заводів Асканія, Сіменс і Телефункен положення тут покращало. Німецькі, англійські й американські досягнення в цій ділянці становлять ще сьогодні базу, на якій СССР тут спирає свій дальший розвиток.

Конструктор Лавочкін розвинув після свого моделю «Ла-8», що теж виявляє велику подібність із німецьким «Ме-262», також нічний мисливський літак із максимальною швидкістю 1050 км/год. Як і при «Ме-262», так і тут обі турбіни, що приміщені в гондолах під крилами, можуть бути враз із цими гондолами вимінювані. У переді кадовбища приміщене потрібне радарне приладдя. Всупереч західній традиції — советські нічні мисливці — одноособові. На озброєння складаються: дві 20 мм гарматки і два 12,7 мм кулемети.

Хоч наголос у советському повітряному озброєнні ще й далі кладеться на будування мисливських літаків і таких типів, що можуть безпосередньо служити для підтримки наземних військ, то після 2-гої світової війни і тут присвячено більше місця конструюванню бомбовиків. 1947 р. появилася вперше розвинений нестором советських конструкторів бомбовиків — Туполєвим, турбобомбовик; але що він, мабуть, не виправдав надій, то й не взято його до масової продукції. У цьому випадку йшлося мабуть, про якусь перехідну стадію розвитку. Майже звичайнісеньку копію американської «Надфортеці» Б-29 Туполєв створив у моделі «Ту-70» — 24 м широкому й 36 м довгому. Цей 4-моторовий бомбовик різниться від свого американського зразка лише хіба нижче насадженими криловими пластинами і більш допереду вбудованими моторами, кожен з-поміж яких має 2200 кінських сил. Промінь діяння «Ту-70» сягає 3500-4000 км. Саме цей тип, якого

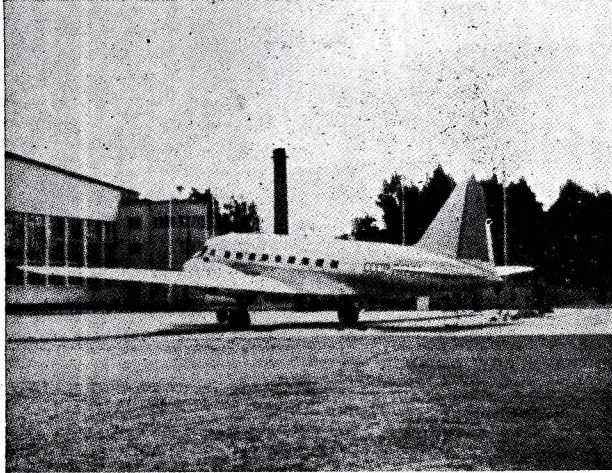

Советський 4-моторовий бомбовик типу «Ту-70».

СССР налічує сьогодні бл. 1000 машин, становить хребет червоної фльоти бомбовиків. Цей же «Ту-70» одночасно будується і як транспортвець для перевозу 70 бійців. «Чистий» транспортвець тут це — двомоторовий «Ил-12», власне «схрещення» поміж Юнкерсом і Давглесом; його пересічна швидкість — 400 км/год, засяг — 3500-4000 км, поємність перевезеного вантажу — 35-40 бійців. Уся советська транспортна фльота складається, згідно з оцінками знавців, із бл. 3000 літаків, здебільша — двомоторових, а яких транспортна спроможність не перевищує 2000-3000 тонн вантажу денно. Як же ж зважити, що під час самої берлінської блокади денно перевезено до 10 000 тонн вантажу, то порівняно з

тим советська транспортна спроможність — дуже невисока.

Так само — і як бомбовик і як транспортовець сконструйований і 4-моторовий «Ил-18». А що його мала швидкість (всього 480 км/год) і обмежений промінь діяння (1500-2000 км) не відповідають уже сьгоднішнім вимогам, які ставиться бомбовикові, то слід згадати, що цей тип вживається головню як

Советський двомоторовий транспортвець «Ил-12».

транспортвець. В травні 1951 р. вперше виринув турбобомбовик «Ту-10», що його знавці окреслюють як советський противажник британського турбобомбовика «Кенберра», а який недавно перелетів понад Атлантиком в 4½ годинах. Цей споряджений двома турбопогінними механізмами бомбовик має триосову залогу і досягає швидкості 850 км/год.

Розвинутий Ілюшіном 4-моторовий турбобомбовик

«Ил-16» дуже нагадує німецький модель Арадо «Ар-234», а частково й американський турбобомбовик «Б-45 Торнейдо». Цей верхньопластівець має прямі крила, під якими приміщені в окремих гондолях чотири турбінні механізми. Максимальна швидкість цього п'ятиосового бомбовика сягає 800 км/год. Він може перевозити 2,3 тонни бомб. Гарматки на його горішній частині кадовбища та з-передусь обслуговувані механізмом керованим з кабіни.

Як згадано, що й сьгодні советське летунство головну вагу кладе на підтримку наземних військ. Цим і пояснюється та обставина, що, не зважаючи на передачу декількох флотилій бомбовиків воєнно-морській флотії, гро повітряних сил СССР це і надалі — частина наземного війська. В рамках військової організації це має вагу настільки, що тим самим суходільні сили мають першість перед фльотою й летунством.

Персонал червоного летунства оцінюється на бл. 600 000 бійців супроти теж 600 000 бійців англійської й американської авіації, взятих разом. Подібно, як свого часу Герінг хотів зробити німецький нарід народом летунів, так теж і в СССР передвійськовий і масовий військовий вишколи відіграють велику роллю. Вистане кинути оком у східню зону Німеччини, щоб переконалися, що там усі більші летовища колишньої німецької «Люфтваффе» знову в ужитку. Подекуди їх навіть поширено й споряджено новими стартами. Вишкіл пілотів в СССР і в окупованих теренах іде повною парою. В майбутній війні СССР на всякий випадок не заламається із-за браку персоналу.

Якщо сьгоднішню бойову силу червоної авіації обчислюють на 15-20 000 бездатних фронтоних літаків, то це число слід розглядати тільки як властиве ядро. Советська авіація в цілому — куди більша. Її не слід легковажити, не зважаючи навіть на всі наявні ще в ній недоліки.

Зреферував О. С.

Václav Slavík: Pravà tvàr banderovcu. Akce B proti civilní síti. Praha 1948, стор. 39.

Чесько-советська версія нашої збройної боротьби

Появу цієї брошурки, виданої заходами чеського «МВД»—СНВ (Страж Народні Безпечності) викликала була хвиля рейдів частин УПА почерез Словаччину й Чехію на Захід, а в дальшому — підготовка до зліквідування непрокомуністичних партій в ЧСР, як теж підготовка до наступу на католицьку церкву в ЧСР. Зручною притокою для нападів послужили звіти в некомуністичній словацькій та чеській пресі влітку 1947 р. про рейди відділів УПА на Заході, а які, мовляв, мали за завдання інформувати самих вояків УПА, кудю їм краще йти. Ширше насвітлена теж справа зліквідування т. зв. української підпільної мережі в Празі й у Хебі, в яку автор вплутує теж і українську католицьку ерархію в ЧСР. Насправді йдеться тут про розгром решток української еміграції в ЧСР на наказ Москви.

Під назвою «бандерівці» автор охоплює — як виходить зі змісту — загалом усе українське національне некомуністичне життя; у нього воно подане тут, очевидно, в стилі дешевої большевицької пропаганди з цинічним (і гупо недоречним!) натяганням і фальшуванням фактів. Тут ОУН це «прибудівка НСДАП із завданням тероризувати цивільне населення Східної Європи» (СССР, Польщі, Румунії й ЧСР). У висліді внутрішньо-партійних порухів гине її провідник Є. Коновалець, а на чолі ОУН вибивається його заступник С. Бандера, що

за напад на пошту був засуджений польським судом на смерть; його то в 1939 р. визволюють німці і в проводі легіону, вишколеного в Гаммерштадті, шлють почерез Словаччину для удару в запілля польської армії. З тим же легіоном Бандера вирушує з німцями проти СССР і 1. 8. 1941 проголошує себе прем'єр-міністром; але вже після трьох днів німці висилають його до концтабору в Освенцімі. «З-поміж найвипробуваніших бандерівських бандитів була створена 1941 р. «СС-Дивізія Галіцієн», що воювала під Сталінградом» (стр. 9). На третьому році війни з СССР ці «гештапаки» німцями були відпущені із зброєю до лісу — як Українська Народна Самооборона чи УПА — для боротьби проти червоних партизан, і тут вони знову під проводом С. Бандери, випущеного німцями з концтабору, винищували поляків на Волині, Поліссі й Поділлі та чехів на Волині; само собою, що крім того — ще й жидів. Перед самим переходом фронту ця УПА назверх ніби то виступала ще й проти німців. Самій їй «німецький таємний генеральний штаб» передбачив після програної війни — роллю «6-ої колони» — терористичних груп для боротьби проти СССР. Але в СССР її загони були винищені зараз після закінчення війни; на терені ж Польщі вони утворили в 1945 р. на просторі яких 50 км від советсько-польського кордону «державу в державі», бо польське військо й поліція були тоді заангажовані в боротьбі з власними протидержавними осередками.

Відповідно до крайової адміністрації були зорганізовані сотні УПА (із бл. 120 чоловік) із районом, як оперативним тереном. Сотні були озброєні важкими і легкими кулеметами, автоматами, рушницями й гранатами. Людей вербували насильно ще в 1945 р. по ночах; за недотримання службових розпорядків ждав польовий суд, в якому вирішний голос має «греко-католицький парох». Керує тією організацією «Українська Рада», що втекла з німцями до Баварії і зв'язок втримує по через кур'єрів. В Баварії ж вона, співпрацюючи напр. із СРО (Словенські Револьюційні Одбой), і стягала на Словаччину рейди УПА. Поміж цивільним населенням діє з метою підтримки УПА т. зв. цивільна мережа, а в ній важливу роль відіграють знову — греко-католицькі священики.

Подавши отак «історію виникнення» українського підпільного руху й його організаційні форми й діяльність, автор переходить до появи відділів УПА на терені ЧСР. Йому йдеться на кожному кроці про скомпромітування серед чеського населення частин УПА й тому він спеціально підкреслює, що вони діставали наказ вести себе тут коректно, але що все таки — вони вбивали й грабували, врешті ж іде навіть так далеко, що тих советських воїнів, які — як «красні партизани» — грабували були Словаччину в 1944 р. під час комуністичного повстання, зве поперебриганими в мундири повбиваних советських воїнів — вояками УПА (стр. 15).

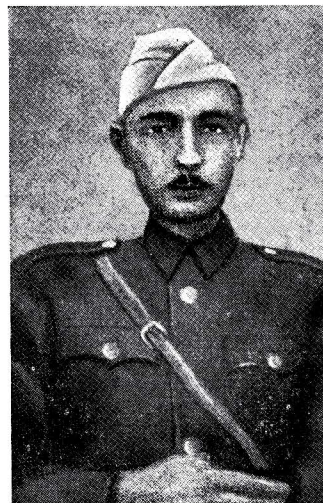
За його ж інформаціями, рейд в околиці Гуменого влітку й восени 1945 р. виконали спершу дві, згодом чотири сотні УПА, зводячи там бої з чеськими військовими відділами. В березні-квітні 1946 р. прийшли пропагандивні рейди на Східню Словаччину у зв'язку з недалекими виборами, щоб стероризоване населення змусити голосувати за Демократичною партією, яка тоді й дістала тут аж 70% голосів. При тім, як твердить автор, упівці вбивали ще жидів і комуністів, хоч назверх ніби були видані інструкції — лагідно вести себе супроти перших і других та осуджувати гітлеризм.

Зиму 1946/7 р. просиділи відділи УПА по криївках лісових масивів Перемиської й Сяницької округ, втікаючи при польських наступах на словацьку сторону; при тому вони мали підтримку і від місцевого українського населення, що за вказівками ОУН не виїхало було до ССРСР, і зі сторони польського протидержавного ВіН-у — англо-американської агентури, з яким і вели вони спільну противибірчу кампанію. З перемогою ж «народної демократії» в Польщі (19. 1. 1947) та з виселенням українського населення відділи УПА переходять до ЧСР з тим, що сотні, які тут уже попередньо рейдували, мають затриматися на Східній Словаччині, інші ж — перейти до американської зони Німеччини, і після перевишколу там — повернутися до ЧСР. Одночасно члени витісненої з кордонів Польщі підпільної мережі мали б створити таку ж цивільну мережу в ЧСР.

Яких 500 чоловік перейшли організованими відділами під проводом Громенка, Бурлаки й Бродича з початком червня 1947 р. межі ЧСР. Як перша хвиля прийшла «група Рена» під командуванням Громенка, складена з кількох відділів по 60—150 чоловік. Один такий відділ мав добитися до Лінцу, був однак розбитий по дорозі, інші ж — розпорошилися по всій Словаччині. Боротьба з цією першою хвилею «бандерівських бандитів», як пише автор, затяглася аж до 3. 9. 1947 р., коли зловлено Бурлаку із штабом на Яношіковому біля Вруток після того, як було розбито його 80-членний відділ. Найзавзятіші ж бої велися під кінець серпня 1947, коли аж «червоні партизани» зверталися з проханням до влади, щоб і їх вжито проти «бандерівців». Проти Бурлаки було кинуте в першу чергу поліційні частини СНВ й довірени військові. Розбиття

його відділу, мовляв, відсунуло плян словацького повстання. Автор подає, як офіційний вислід тих боїв від 10. 6. до 11. 11. 1947 (після цієї дати, мовляв, залишилися ще хіба одиниці й відділи УПА, силою не більш 15—20 чоловік) — втрати «бандерівців»: 344 чоловік (з того 59 вбитими, 39 раненими, 217 полоненими й 29 таких, що добровільно зголосилися, при тому зловлено ще 16 членів підпільної мережі та ін.), втрати ж чехів — 125 чоловік (в тому: 39 вбитими, 81 пораненими, 5 пропалими без вістки). При тому траплялося, що «деякі старшини соромно ховалися перед ворогом, а дехто й переходив на сторону противника» (стр. 21).

Автор перелічує ті труднощі, що на них натрапили були урядові війська при поборюванні відділів УПА: прихід чеських частин, мовляв, прийняла словацька пропаганда як «нову окупацію»; новоприбулі чеські частини (словацькі ж були ненадійні!) не знали місцевости; населення помагало «бандерівцям», зокрема ж на Східній Словаччині, яку «бандерівці» бажали б відірвати від ЧСР. Врешті ж трудність справляла і сама тактика відділів УПА, що над нею автор зупиняється докладніш; її автор реконструює на основі переслуховань полонених та на основі бойового досвіду урядових військ. З уваги на деякі цікаві помічення, подасмо цей відступ брошури обширніше.

Сотенний Бурлака

«Звичайно бандерівські таборища є зараз близько води. Вогонь вони розкладають біля самих дерев, щоб не було видно диму, а тому й на випадок пожеги самого дерева вблизи мусить бути вода для гашення. Коли таборують, то оминають усяких боїв, бо це в них здебільша повний відпочинок після більшого «скоку». Саме такі дослівно «скоки» робили перші відділи бандерівців при своєму поході. Були це ті, що мали швидким маршем перейти по через нашу країну до Баварії, а далі — пропагандивні частини. Вони робили «скок» від одного грабунку до другого. Нападена місцевина була для них завжди відскочним трампліном. У своїх плянах вони завжди встановлювали околицю, на яку нападуть. Передова стежа, що в їх говірці зветься «шпівкою», вирушала завжди наперед і шляхом спостереження й розпитування людей завжди встановлювала дороги виходу з села, засоби зв'язку з околицею, телефонні сполуки, далі ж — довідувалася, де крамниця й оглядала терен, кудю з місцевини вийти, як теж і місце збірки в напрямі дальшого походу. За цією «шпівкою» вирушала

нападна група. Насамперед вона йшла на пошту; тоді командир відділу обходив хати по місцевині, по окремих же ж домах розходились по два члени відділу з сумками збирати харчі. Одночасно з такою нападною групою рушало головне ядро відділу та обходило саму місцевину аж до місця збірки. А звідти тоді із цією нападною групою, що з місцевини виходила завжди в протилежному напрямі походу власного відділу, — щоб замаскуватися — робили «скок» нерідко яких 50 км і аж тоді розділювали добичу, а відділ відпочивав.»

«Єдине, що по собі залишили бандерівці в нападених селах це були фантастичні вістки; при кожній зустрічі з цивільним населенням, навіть коли їх з розбитих відділів було лише декілька, то все ширили чутки, мовляв, вони лише початок, а за ними йдуть тисячі й десятки тисяч.»

«Вслід за цими частинами прийшов Бурлак із своїм відділом, дуже добре вишколений в підступному лісовому бою. Його «щпіци» завжди допитувалися, «де словаки, а де чехи», і він, розчислюючи на приязне ставлення словаків, радше оминав зустрічі з частинами СНБ.»

«Його 50-членна група зуміла маршувати так, що за собою залишала сліди, ніби тудою пройшли тільки три чоловіки. Вночі вони босоніж проходили поміж нашими становищами у формі довгого вужа, тримаючись поміж собою за руки. Коли треба було, то вся ця довга колона скручувала ліворуч, чи праворуч, робила «обернись», чи повзла як вужі. До наших становищ вона завжди була звернена найвужчим профілем. Інколи вони маршували нечутно в найбільшій гущавині, а далі вирушали, аж минувши ціль нашого наступу, чи район нашого зосередження, і найшовши вільний шлях.»

Згідно з авторовими даними, чеські частини зіпхнули Бурлаку з хребта Низьких Татрів на Оравську Магуру, перекресливши таким чином його плян зимувати в Низьких Татрах. Він однак після докладнішої розвідки зробив скок в Малу Фатру.

Ширше описані бої Бурлаки біля Краснян, де згинув його заступник Кучерявий. Сам Бурлака, взятий в полон, пробував втікати ніби за допомогою Маренка з табору в Кошицях 12. 2. 1948, але був зловлений.

В дальшому автор займається «розгромом підпільної мережі ОУН в ЧСР». Мережа ця була керована з Мюнхену й рекрутувалася в Празі з репатріантів з Польщі, з закарпатців — членів «Східної армії» та з політичних емігрантів. Її, як сітку для кур'єрських ліній до Польщі, zorganizувала

ОУН, сподіючись, що відділи УПА перетривають у Польщі аж до вибуху 3-ьої світової війни. Керувати мав цією мережею ніби Я. Германіч, що застрілювався при арештуванні, коли пробував перейти кордон ЧСР, а його заступник Й. Капко повісився в тюрмі. Автор широко розводиться над ролю пражського пароха П. Гучка й його помічника Бураніча та пражського єпископа Гойдича — в цій мережі «живих пунктів». Ішла ця лінія кур'єрів по через Пряшів—Требішов—Прагу—Аш до Баварії. Священники головню розстарували документи для втікачів з Польщі й для кур'єрів. Ця мережа впала при переловленні кур'єра І. Жилінського в січні 1947 р., що при переході кордону біля Жандова заблукуючи в снігах і потрапав у руки жандармам.

Останній розділ брошури говорить про трактування американськими окупаційними військами наприкінці вересня 1947 р. інтернованих вояків УПА, які перейшли кордони Баварії. Тут повно недоречних вісток про «озброєні відділи українців»; вістки ці отримано нібито від зловленого кур'єра Маренка. При тому автор зараз таки застерігається, що ніхто не опікується ні трохи тими «нашими упрхліками», що не є «політичними промієнтами», щоб не спокусити, борони Боже, когось з-поміж чехів втікати за кордон (стр. 37).

Крім того в брошурі подано ще декілька знімок, головне з побуту української еміграції в ЧСР, з вишкочів у Чехії частин Української Дивізії «Галичина» та із взятих в полон вояків УПА; крім того ще — тризуб, паперові знаки УПА, як посвідки за отриманні від населення харчі, врешті ж — знімка засуджених на смерть Братиславським судом п'ятерох полонених вояків УПА і мапа місцевин, де появились були відділи УПА, чи де стверджено «живі пункти кур'єрських ліній».

Сам огляд змісту цієї брошури, її «ревелюції» — говорять про її характер і завдання. Ближче зайнялися ми нею тому, що це своєрідна спроба історичної генези нашої визвольної боротьби в останніх роках, зроблена по большевицькій стороні залізної заслони — з інспірації Москви. Гадаємо однак, що пражські учні ще не опанували як слід мистецтва «передової науки» й тому в брошуру проскочило чимало «промахів», за які автора напевно по головці не погладжено. Один з них це загалом порівняння широке заторкнення такої пределікатної матерії, як рейди УПА чи їх вплив, хай і найменший, на населення (а його автор не скриває).

К. С.

Hans-Joachim v. Schulz: Partisanenbekämpfung, „Wehrwissenschaftliche Rundschau — Zeitschrift für die Europäische Sicherheit“ Дармштадт, VIII, 1952, стр. 415-7.

Автор, німецький старшина, що — як виходить — брав участь на Східному фронті, де йому доводилося «зустрічатися» з червоними партизанами, займається питанням найуспішнішого поборювання партизан взагалі, зокрема ж під аспектом нової війни з СССР, у якій СССР напевно організовуватиме знову партизанські загони. Свої міркування автор розгортає на типовий для нееластичного («здисциплінованого») німецького думання лад. мовляв, тому що для **активного** поборювання партизан не вистачало німцям поліційних чи обезпечувальних з'єднань — через високі вимоги щодо фізичної витривалості у випадку такого поборювання, а до цих частин відставлялося саме нездібних до фронтової служби — чи то далі замало для того було частин, створюваних із автохтонів — через невелику їх політичну надійність, — то звідси висновок (і його подано в формі пропозиції): кожна армія в майбутньому повинна мати свій окре-

мий «полк для активного поборювання партизан». Очевидно, цей полк розчленовувався б на окремі батальйони, сотні, чоти — а в цих діяли б просто «ловецькі команди» (Ягдкоммандос) по 5—6 чоловік із одним перекладачем-автохтоном; для якоїсь ширшої акції ці команди сполучувало б разом. Очевидно, команди були б споряджені наплечниковими радіостанціями для кращого взаємозв'язку. Команди ці діяли б просто у призначених собі ревірах. Окремо ще діяли б частини обезпечення ліній зв'язку та ліній постачання. В окремих однак випадках в міру потреби притягалися б і ширші військові з'єднання на партизанську акцію. Основна думка тут — і її автор ще особливо підкреслює — це потреба ще в часі миру вишколювати окрему військову частину, як армійське з'єднання, в поборюванні партизан. Це потрібне як протизахід на випадок війни із СССР, бо там партизан вишколюють постійно окремі військові школи.

З уваги на особливо повну небезпек боротьбу з партизанами чи інколи й трудність визнатися в тому, хто власне «партизан», — автор пропонує окреслювати «партизаном» — байдуже, воює він в мундирі чи в цивільному одязі — всякого, хто послугується «партизанськими методами боротьби». До партизан не можуть стосуватися постанови женецької конвенції.

Хтось міг би собі уявити, що кількарічна боротьба німців на Сході навчить їх чільних представників дечого і що висновки, роблені ними будуть здебільша правильні, бо сперті на кривавому досвіді. Низка статтів німецьких «спеців» на теми «психології советського вояка» і взагалі «дер Руссен», подібно зрештою як і оця зреферована стаття, доводить чогось іншого: їм до крові понаглодувалися ноги, ганяючись по «Руслянді», але крім загальників і трафаретів про «руссішер Натурменш-а» зрідка тільки в тих статтях зустрінете намагання зрозуміти якийсь глузд у поведінці «східньої» людини, чи глузд подій, що їх вони пережили на власній шкурі.

Типові тут і наведені оце думки. На Заході вже багато дечого написано на тему характеру «народної війни» і її причин — національних і соціальних, а тут такий «досвідчений» «знахор із наглоданими ногами» радить залплювати плястрами зовнішні прояви серйозної недуги, уважаючи, що це ґрунтова курація.

Достойний автор не бачить грубих промахів німецької національної й соціальної політики на Сході, як отих ґрунтовних прапричин розколиханої більшовиками «народної війни» — партизанки; для нього «ляндесайгене Фербенде» — «ненадійні» при її поборюванні (але чому якраз «ненадійні», то над тим його «здисципліноване» мишлення не зупиня-

ється!); партизани для нього це тільки ті, вишколені Советами, що їх вислано непокоїти спокій німецького запілля. Мало було останнім разом «поліційних і забезпечувальних з'єднань», то на другий раз треба молодих «полків для поборювання партизан», додавши ще «дольмечерів» і — проблема розв'язана! Можна вже буде втретє йти на Схід.

З респектом можна ставитися до **військових** знань достойного полковника «а. Д.», зате важко йому признати хоча дрібку вичуття для суспільно-політичної проблематики. З «дольмечерами» війни сьогодні виграти годі, навіть серед «Натурфольку». Запілля на Сході самими тільки армійськими «полками для поборювання партизан», спорядженими й найкращими радіостанціями, самими тільки «ловцькими командами» з «дольмечером» — нікому не опанувати. При **розумній національній і соціальній політиці** на Сході будуть тільки **ворожі десанти** чи **ворожі рейдуючі військові частини**, що їх винищити допоможе саме населення, як воно було, «Герр Оберст», у 1941 р., коли Вас вітали хлібом-сіллю ті, пізніш «політично ненадійні» автохтони.

Звичайно, здаємо собі справу, що потрібні скрізь і окремо вишколені «особливі частини», але ними **не вільно** «розв'язувати» проблем! Саме німецька військово-політична думка, що дошкульно вже попекла собі пальці на такому «розв'язуванні» українського питання «дольмечерами», повинна б сьогодні йти глибше; але ми й сліду призадуми не зустрічаємо ні в автора, ні в редакції журналу, яка зрештою в інших випадках застерігається, коли не поділяє думок, висловлених у статті. Отже тут наші слова стосуються мишлення ширшого круга людей.

Словом, історія вчить, що з неї рідко хто чого-небудь навчився...

О. Г.

Адреси представників В-ва „До Зброї“:

Австралія:	Fokshan Library & Book Supply 17 Acacia St. Glenroy W. 9, Vic.	Канада:	O. I. Eliashevsky 118 Medland St. Toronto 9, Ont.
Аргентина:	Denysiuk Mykola c. Curapaligüe 790 Buenos Aires	США:	K'ym Jaroslaw 114 East 11th Street New York 3, N. Y.
Бельгія:	Schrajter F. Av. de Visé 31 Cheratte, Liege чековеkonto для пересилки грошей: Camp. 2 376.24	Франція:	Soroczak Myroslau 71 Rue Louis Soulier St. Etienne (Loire)
Бразилія:	Omelan Radysz Rua Rio de Peixe Nr. 10 Via Zelina Correio V. Prudente Sao Paulo	Тунесія:	Sawtchak Wolodymyr Barage de Ben-Metir Ain' Draham B. P. 15
Великобріт.:	Prokop Konstantyn 263 Dykes Lane Sheffield 6	Швейцарія:	Dr. Prokop Roman Wabemstr. 40 Bern
Венесуеля:	Dejneka Alexander UKRAFOT Av. Espana Edificio Panamerica Caracas Catia	Швеція:	Harbar Kyrylo „Ukrainska Sellskapet“ Box 32 Stockholm 1

